

SURİYE KRİZİ SONRASI GELİŞEN KİTLESEL GÖÇÜN AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

**2024
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ**

Melek USTA

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erhan CANİKOĞLU**

**SURİYE KRİZİ SONRASI GELİŞEN KİTLESEL GÖÇÜN AB-TÜRKİYE
İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

Melek USTA

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Erhan CANIKOĞLU

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
ARAŞTIRMA PROBLEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	14
GİRİŞ.....	15
1. GÖÇ OLGUSU: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	18
1.1. Göç Olgusunun Tanımı	18
1.2. Göç Olgusu İle İlgili Kavramlar ve Uluslararası Koruma Türleri.....	19
1.2.1. Sebeplerine Göre Göç Türleri.....	19
1.2.2. Yöneldiği Siyasal Alana Göre Göç Türleri.....	20
1.2.3. Yoğunluğuna Göre Göç Türleri	21
1.2.4. Yasallık Durumuna Göre Göç Türleri.....	21
1.2.5. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanuna Göre Uluslararası Koruma Çeşitleri	22

1.2.6. Sığınmacı.....	26
1.2.7. Göçmen	27
1.3. Göç Kuramları.....	28
1.3.1. Ravenstein'in Göç Kuramı.....	29
1.3.2. İtme Çekme Kuramı	30
1.3.3. Petersen Göç Kuramı: Beş Göç Tipi	32
1.3.4. Göç Sistemleri Kuramı	33
1.3.5. Dünya Sistemleri Kuramı.....	34
1.4. Göç Olgusunun Güvenlikleştirilmesi	36
2. SURİYE İÇ SAVAŞI VE SONRASINDA YAŞANAN KİTLESEL GÖÇ HAREKETİ.....	41
2.1. Suriye İç Savaşı.....	41
2.2. Suriye'de Yaşanan İç Savaşın Türkiye'ye Etkileri	48
2.3. Suriye İç Savaşı Sonrası Türkiye'ye Yaşanan Kitlemel Göç Hareketi	52
2.4. Türkiye'nin Suriye Krizi'nden Kaynaklanan Güvenlik Sorunları	61
2.5. Suriye'deki Son Gelişmeler.....	65
3. TÜRKİYE VE AB'DE MÜLTECİ/SIĞINMACI POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	68
3.1. Türkiye'nin Göç Yönetiminde Yasal Düzenlemeleri	68
3.1.1. İskân Kanunları	69
3.1.2. 1994 İltica Yönetmeliği	70
3.1.3. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu	71
3.1.4. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.....	72
3.1.5. Göç İdaresi Başkanlığı.....	73
3.2. AB Ortak Göç Politikalarının Tarihsel Gelişimi	74
3.2.1. Roma Antlaşmaları	75
3.2.2. Schengen Anlaşması.....	76
3.2.3. Maastricht Anlaşması	78
3.2.4. AB'nin Güvenli Üçüncü Ülke Uygulamaları.....	79
3.2.5. Amsterdam Anlaşması.....	81
3.2.6. Tampere Zirvesi	83
3.2.7. Komşuluk Politikası.....	85
3.2.8. Lahey Zirvesi.....	87

3.2.9. Lizbon Anlaşması.....	89
3.3. Geri Kabul Anlaşmalarının Ortaya Çıkışı.....	91
3.4. Türkiye-AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti.....	93
4. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE SURİYELİ SİĞİNMACILAR.....	96
4.1. Türkiye-AB İlişkilerinin Kısa Tarihi.....	96
4.1.1. Türkiye-AB Ortaklık İlişkisi.....	96
4.1.2. Türkiye-AB Üyelik İlişkisi	98
4.2. Suriye İç Savaşı’nın AB’ye Etkileri	101
4.3. AB’nin Sığınmacı Akını Karşısında İzlediği Politikalar	104
4.4. Suriye İç Savaşı Sonrası AB Sınırlarına Yaşanan Göç Hareketleri	107
4.5. AB’nin Göçü Dışsallaştırma Politikası	111
4.6. AB’nin Suriyeli Sığınmacı Politikası.....	113
4.6.1. Macaristan’ın Sığınmacı Politikası	116
4.6.2. Almanya’nın Sığınmacı Politikası	117
4.7. Suriye Krizi İle Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Başlangıç	119
4.7.1. Türkiye-AB Sığınmacı Krizi: 2016.....	124
4.7.2. Göç Mutabakatı Sonrası Süreç: 2016-2023	127
4.7.3. Göç ve İltica Üzerine Yeni Pakt.....	130
4.8. Güvenli Üçüncü Ülke Olarak Türkiye.....	132
4.9. Türkiye-AB İlişkilerinde Son Gelişmeler	134
SONUÇ	139
KAYNAKÇA.....	145
ŞEKİLLER LİSTESİ	159
ÖZGEÇMİŞ	160

TEZ ONAY SAYFASI

Melek USTA tarafından hazırlanan “SURIYE KRİZİ SONRASI GELİŞEN KİTLESEL GÖÇÜN AB - TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Erhan CANİKOĞLU

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 27/072024

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Erhan CANİKOĞLU (İESU)

.....

Üye : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN (ÖHÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Melek USTA

İmza :

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen bilgisi ve tecrübesiyle her zaman yardımcı olan çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Erhan CANİKOĞLU'na saygılarımı sunup sonsuz teşekkür ediyorum.

Yüksek lisansa başlama sürecimde ve bilimsel hazırlık döneminde yardımlarını esirgemeyen çok değerli hocam Prof. Dr. Ali ASKER'e ve tezimi okuyup değerlendiren Dr.Öğr.Üyesi Turgay DÜĞEN hocama saygılarımı sunup teşekkür ediyorum.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen başta anneannem olmak üzere Ayşe OKUR'a, hayatta olmayan dedem Osman OKUR'a ve aileme beni her zaman destekledikleri için minnettarım.

ÖZ

Göç insanlık tarihinin en eski olgularından biridir. Tarih boyunca çeşitli sebeplerle insanlar yer değiştirmiştir. Savaşlar, iç çatışmalar, iklimsel şartlar, zulüm gibi sebepler insanların göç etmelerinin başlıca nedenleri arasında yer almıştır. Bu durum, modern çağ ile de devam etmekte olup son yıllarda da göç hareketleri büyük ölçüde artmıştır. Göç, hem göç eden toplulukları hem de varış noktalarındaki toplulukları demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak etkileyerek değişimlere neden olmuştur.

Avrupa Birliği (AB), göç olgusuyla yeni tanışmamıştır. Göç sorunuyla ilk olarak yabancı işçiler bağlamında yüzleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte AB'nin gündemini sığınmacılar ve mülteciler almıştır. Bu durum, AB'yi ortak bir göç politikası arayışına itmiştir. Ortak bir göç politikası oluşturma çabaları, hem AB üyesi ülkeler arasındaki iş birliğini artırmayı hem de göçmenlerin haklarını korumayı hedeflemiştir. Ancak üye ülkelerin göç konusundaki tutumları ve politikaları, bu süreçte zorluklar yaşanmasına neden olmuştur.

Arap Baharı sonrası ortaya çıkan iç savaşlar, dünyadaki mülteci sayısını İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek seviyeye taşımıştır. Suriye iç savaşı milyonlarca insanın ülkelerini terk etmesine neden olmuştur. Başlangıçta AB ortak bir göç politikası oluşturmaya çalışsa da sığınmacıların bölge ülkelere sığınması nedeniyle bu sorunu görmezden gelmiştir. Ancak 2015 yılında binlerce sığınmacının AB sınırlarına gelmesiyle göç sorununa daha fazla kayıtsız kalamamıştır.

Bu bağlamda, AB'nin göç politikalarının gelecekte nasıl şekilleneceği, üye ülkelerin iş birliği yapma kapasitesi ve göçmen krizlerine insani çözümlerin gerekliliği Suriye iç savaşı ile çıkan göç krizi üzerinden incelenecektir. Özellikle Türkiye'nin Suriye politikası çok boyutlu bir yaklaşımı içermektedir. Ancak Suriye'deki belirsizlikler ve uluslararası toplumun tutumu, Türkiye'nin bu krizi yönetmesini zorlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç; Geçici Koruma; Suriye; Türkiye; Avrupa Birliği

ABSTRACT

Migration is one of the oldest phenomena in human history. Throughout the history, people have changed places for several reasons. Wars, internal conflicts, climatic conditions, persecution have been among the main reasons for people to migrate. This situation continues with the modern age and migration movements have increased significantly in recent years. Migration has caused demographic, economic, social and cultural changes affecting both the migrant communities and the communities at the destination points.

The European Union (EU) is not new to the phenomenon of migration. It first confronted the problem of migration in the context of foreign workers. With the collapse of the Soviet Union, asylum seekers and refugees took the EU's agenda. This situation pushed the EU to search for a common migration policy. Efforts to establish a common migration policy have aimed both to increase cooperation among EU member states and to protect the rights of migrants. However, the attitudes and policies of member states on migration have caused difficulties in this process.

The civil wars that emerged after the Arab Spring have brought the number of refugees in the world to the highest level since the Second World War. The Syrian civil war caused millions of people to leave their countries. Although the EU initially tried to establish a common migration policy, it ignored this problem as asylum seekers sought refuge in the countries in the region. However, when thousands of asylum seekers arrived at the EU borders in 2015, the EU could no longer remain indifferent to the migration problem.

In this context, how the EU's migration policies will be shaped in the future, the capacity of member states to cooperate and the necessity of humanitarian solutions to migration crises will be analysed through the migration crisis caused by the Syrian civil war. Turkey's Syria policy in particular involves a multidimensional approach. However, the uncertainties in Syria and the attitude of the international community make it difficult for Turkey to manage this crisis.

Keywords: Migration; Temporary Protection; Syria; Turkey; European Union

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Suriye Krizi Sonrası Gelişen Kitlemel Göçün AB-Türkiye İlişkilerine Etkisi
Tezin Yazarı	Melek USTA
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Erhan CANİKOĞLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	27/06/2024
Tezin Alanı	Uluslararası Politik Ekonomi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	160
Anahtar Kelimeler	Göç, Geçici Koruma, Suriye, Türkiye, Avrupa Birliği

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of theThesis	Effect of Mass Migration on EU-Turkey Relations After the Syrian Crisis
Author of theThesis	Melek USTA
Advisor of theThesis	Asst.Prof. Erhan CANIKOĞLU
Status of theThesis	Master Thesis
Date of theThesis	27.06.2024
Field of theThesis	International Political Economy
Place of theThesis	UNIKA/IGP
Total PageNumber	160
Keywords	Migration, Temporary Protection, Syria, Turkey, European Union

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AP	: Avrupa Parlamentosu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
EURODAC	: European Data Archive Convention (Avrupa Veri Arşiv Sözleşmesi)
EUROSTAT	: European Community Statistical Office (Avrupa İstatistik Ofisi)
FRONTEX	: European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı)
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
MAFAM	: Milli Mayın Faaliyet Merkezi
NATO	:North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
ORSAM	: Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
ÖMAT	: Özel Mayın Arama ve Temizleme
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
s.	: Sayfa sayısı
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı.
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
YPG	: Yekîneyen Parastine Gel (Halk Savunma Birlikleri)

YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu Suriye Krizi Sonrası Gelişen Kitlesel Göçün AB-Türkiye ilişkilerine Etkisi'dir. Türkiye coğrafi konumu nedeniyle Suriye'den yaşanan kitlesel göçle karşı karşıya kalmıştır. Bunda hükümetin açık kapı politikası da etkili olmuştur. Mültecilere sınırları açarak insani yardım amacı güdülse de bu politika ülke içindeki mülteci sayısının artmasına neden olmuştur. Zamanla Suriyeli göçmenlerin sayısındaki artışla birlikte ülkenin aldığı tedbirler ve Avrupa ülkeleri ile işbirliği önem kazanmıştır. Bu bağlamda artan göçe karşı Türkiye'nin bu kitlesel göçle başa çıkma çabalarını destekleyen sürdürülebilir çözümlere değinilirken AB ile olan işbirliğinin etkilerini değerlendirerek, kitlesel göçün AB-Türkiye ilişkilerine olan etkisini derinlemesine inceleyecektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, Suriye krizi sonrası Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketlerinin Türkiye'nin sosyal, ekonomik, politik ve güvenlik alanlarındaki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektir. Bu bağlamda, Türkiye'nin göç politikalarını, uluslararası ilişkilerini değerlendirerek, gelecekteki göç yönetimi stratejilerine ışık tutmayı hedeflemektedir. Araştırma, özellikle Suriye krizi sonrası dönemde yaşanan büyük ölçekli göç hareketlerinin Türkiye üzerinde yarattığı dönüşümleri analiz edecek ve bu dönüşümlerin Türkiye-AB ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koyacaktır.

Suriye krizi, bölgesel ve uluslararası düzeyde önemli siyasi ve insani sonuçlar doğurmuş, milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu krizden en çok etkilenen ülkelerden biri olan Türkiye, yaklaşık dört milyona yakın Suriyeli sığınmacıyı kabul etmiştir. Kitlesel göç hareketlerinin Türkiye-AB ilişkilerine incelemektir. Bu doğrultuda göçün Türkiye'nin sosyal, politik, ekonomik ve güvenlik alanlarına etkileri de kapsamlı bir şekilde incelenmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, uluslararası ilişkiler, siyasi tarih ve uluslararası politik ekonomi, coğrafya gibi geniş bir alanı kapsayan disiplinlerarası bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Kaynak olarak kitaplar, makaleler, tezler, internet kaynakları, haberler, raporlar kullanılarak tarihi ve politik analiz yöntemi benimsenmiştir. Türkiye-AB yetkililerinin açıklamaları, Türkiye-AB mülteci anlaşmaları, politikalar, resmi raporlar ve belgeler incelenmiştir. Bütün toplanan belgeler ışığında ilişkiler değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Suriye krizi sonrası yaşanan kitlesel göçün Türkiye-AB ilişkilerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Göçün artmasıyla birlikte ortaya çıkan sorunların iki tarafında uyguladığı politikalar üzerinden nasıl şekillendiği ve bu etkilerin zamanla nasıl geliştiği AB-Türkiye ilişkilerine nasıl yansıdığını ve uyguladıkları politikalara yer verilmiştir. Araştırmanın temel problemi, bu göç dalgasının Türkiye ve AB arasındaki ilişkileri nasıl şekillendirdiği ve dönüştürdüğüdür. Bu bağlamda, göç yönetimi ve insani yardım, siyasi ve diplomatik ilişkiler, AB-Türkiye Göç Anlaşması ve gelecekteki stratejilerinin neler olacağı incelenecektir.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırma kapsamında, AB-Türkiye arasındaki işbirliğine ve bu işbirliğinden doğan sözleşmeler ve planlar incelenmiştir. Tezde Suriye krizinin başlangıcından itibaren analiz yapılmıştır. Türkiye ve AB arasındaki göçmen politikaları, mali destekler, ikili anlaşmalar ve göç krizinin politik ilişkileri incelenmiştir. Araştırma sürecinde yapılan çalışmalar incelendiğinde mülteci, sığınmacı, geçici koruma statüsü gibi kavramların anlamlarının olduğundan farklı kullanıldığı görülüp mevzuata göre tanımlanmıştır. Araştırma, Türkiye ve AB arasındaki ilişkileri incelemekte olup, diğer ülkeler ile olan işbirlikleri çalışmada sınırlı tutulmuştur.

Suriye ile ilgili tartışmalar, çeşitli perspektiflerden ele alınmış ve farklı kaynaklardan bilgi toplanmıştır. İnternet ortamından elde edilen bilgiler geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Bu durum, çeşitli bakış açılarını ve yorumları içermektedir.

Aralarında spekülâtif ve taraflı yorumlarda bulunmaktadır. İktidar ve muhalefet perspektifinden bakanlar soruna kendi görüşlerini ve ideolojilerini yansıtabilmektedir. Bu durum, bilgilerin objektifliğini etkilemektedir.

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan ve toplumların dinamiklerini şekillendiren olgu olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde göç, çeşitli nedenlerle gerçekleşmiş olup, insanların coğrafya üzerindeki dağılımını belirleyen temel etkenlerden biri haline gelmiştir. Küreselleşme ile iletişim ve ulaşım imkanlarının artması, insanların farklı coğrafyalara ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

Göç, tarih boyunca toplulukların yaşam biçimlerini, kültürlerini ve ekonomik yapılarını etkilemiştir. Küresel çapta yaşanan göç dalgaları, hem göç veren hem de göç alan ülkeler için çeşitli zorlukları ve fırsatları beraberinde getirmiştir. Ancak, zaman içinde göçe genellikle kuşku ve endişeyle yaklaşılmıştır. Bunun en büyük sebebi göçmenlerin getirdiği demografik ve sosyal değişiklikler, yerel topluluklarda tedirginlik yaratmakta ve bu da göçmenlere yönelik ön yargıları artırmaktadır. Bu çekinceler, birçok ülkenin göçü yönetmek yerine önlemeye yönelik politikalar geliştirmesine sebep olmuştur. Özellikle, düzensiz ve kaçak göçün önlenmesi adına sıkı sınır denetimleri ve katı göç politikaları uygulanmaktadır. Ancak, bu tür önlemler, çoğu zaman beklenen etkiyi yaratmamakta, aksine göçmenler daha tehlikeli ve yasadışı yollara başvurmaktadır. Böylece hem göçmenlerin hem de ev sahibi ülkelerin karşılaştığı riskler artmaktadır.

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca birçok göç dalgasına ev sahipliği yapmış bir ülkedir. 1980’li yıllardan itibaren Orta Doğu, 1990’lı yılların başında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız cumhuriyetlerden sonra son yıllarda Suriye’den artan göç akımları Türkiye’nin transit ve hedef ülke haline gelmesine neden olmuştur. Suriye iç savaşı ile başlayan göç dalgasının da dahil olmasıyla Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı göçmen sayısı artmış ve bu durum, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi dinamiklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu göçmenlerin bir kısmı Türkiye’de kalmayı tercih ederken, büyük çoğunluğu ise daha iyi yaşam koşulları arayışıyla Avrupa ülkelerine gitmeyi hedeflemektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra görülen en büyük göçmen hareketlerinden olan Suriyeliler güvenlik ve istikrar arayışı içinde çoğunlukla Avrupa'ya gitmeye çalışmıştır. Bu süreç, Avrupa ülkeleri için ciddi zorluklar barındırmaktadır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası Batı dünyasında güçlenen güvenlik endişeleri ve terörizm korkusu, göçmenlerin karşılaştığı tepkileri ve politik yaklaşımları belirgin şekilde etkilemiştir. Göç, Avrupa ülkelerinde güvenliği tehdit eden bir unsur olarak algılanmaya başlamış ve göç politikalarının daha katı hale gelmesine neden olmuştur.

Son yıllarda artan göç akımları, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısını doğrudan etkilemiş ve bu durum, ülkenin göç politikalarını yeniden şekillendirmesini zorunlu kılmıştır. Göçün getirdiği sosyal ve ekonomik etkiler, Türkiye'nin göç yönetimi politikalarının etkinliğini ve kapsayıcılığını sürekli olarak test eder hale gelmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin göç politikalarını AB'nin göç politikalarıyla uyumlu hale getirme çabaları, iki taraf arasındaki iş birliklerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. AB ile uyum süreci, Türkiye'nin göç yönetiminde uluslararası standartları benimsemesini ve bu alanda daha sistemli politikalar geliştirmesini gerektirmiştir.

Tezin birinci bölümünde, göçün tanımı, özellikleri, göçün çeşitli türleri ve göç olgusunu farklı disiplinlerden yaklaşımlarla tanımlayarak Suriye krizi sonrası yaşanan göç bağlamında değerlendirilmiştir. Göç teorileri, ekonomik, sosyolojik, politik ve çevresel faktörlerden etkilenen göç dinamiklerini açıklayan çeşitli teorik yaklaşımlar ile detaylandırılmıştır. Bu teoriler ile göçün karmaşık yapısını ve insan hareketliliğinin arkasındaki itici güçleri anlamada önemli bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca, göçle ilgili kavramlar, bu kavramların birbiriyle olan ilişkileri ve arasındaki farklar detaylı bir şekilde açıklanarak literatürdeki yerleri belirlenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, Suriye iç savaşının patlak vermesiyle birlikte yaşanan sığınmacı krizi ele alınmaktadır. Savaşın başlaması ve şiddetlenmesi sonucunda, pek çok Suriyeli sığınmacı komşu ülkelere sığınmıştır. Bu sığınmacı krizinden en çok etkilenen ülke Türkiye olmuştur. Suriyeli sığınmacıların bu krizde Türkiye'ye etkilerini ve Türkiye'nin bu krize yönelik oluşturduğu politikaları ve sonuçlarını ele alarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde, AB'nin göç politikalarının zaman içinde nasıl evrildiği ve bu politikaların yapısal özellikleri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde göç politikaları bağlamında nasıl bir rol oynadığı üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin AB göç politikalarına yaptığı katkılar ve bu alandaki iş birliği çabaları ele alınmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde, AB ile Türkiye arasında göç konusunda var olan işbirlikleri ve güncel yapılan diyalog toplantıları özelinde incelenmiştir. Türkiye'nin iç politikasına hem de AB ile olan ilişkilerine etkileri tartışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, tezde bahsedilen konulardan yola çıkarak AB'nin ve Türkiye'nin göç politikaları ile ilgili tüm bölümlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda çözümler ve öneriler sunulmuştur. Tezin içeriğinin güncel kalması amacıyla ulusal ve uluslararası medya yayınları yakından takip edilmiştir. Bu sayede göç politikalarının sürekli değişen doğası ve gelişen olaylar karşısında analizlerin zamanla uyumlu kalması sağlanmıştır. Sonuç olarak, sunulan önerilerin uygulanabilirliği ve etkililiği için geniş veri tabanı kullanılarak değerlendirilmiştir.

1. GÖÇ OLGUSU: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç Olgusunun Tanımı

Tarih boyunca insanlar, bireysel veya kitlesel olarak farklı nedenlerden dolayı göç etmişlerdir. Göç, birçok insanın doğdukları yerden ayrılarak başka bir yere geçici veya kalıcı şekilde gitmesini ifade etmektedir. Göçün nedenleri çok çeşitli olmakla birlikte her dönemde farklı dinamiklere bağlı olarak değişmektedir. İlk olarak coğrafi keşifler ile Avrupalılar daha önce bilmedikleri topraklara ulaşmış ve yeni kaynaklar keşfetmişlerdir. Yeni kaynakların ve malzemelerin Avrupa'ya getirilmesiyle sanayi devriminin temelleri atılmıştır. Sanayi Devrimi ile endüstriyel üretim, fabrikaların kurulması ve teknolojik ilerlemelerde gelişmeler olmuştur. Bu durum ise yeni iş fırsatları yaratıp göçe yeni boyut kazandırmıştır.¹

Türk Dil Kurumu'na göre göç; Siyasi, ekonomik, toplumsal gibi sebeplerden dolayı bireylerin veya toplulukların bir yerden başka bir yere yerleşmek istemesidir.²

Birleşmiş Milletler göçü üç kriter üzerinde değerlendirmiştir. Buna göre, kişinin veya topluluğun bir ülkeden diğerine yerleşme süreci en az bir yıl süreyi kapsamalı gerekmektedir. Yerleşim yerinin uzun bir süreyle veya kalıcı olarak değiştirilmesi ve yaşanılan bölgenin sınırlarının dışına çıkılması gibi üç kritere bağlamıştır.³

Göç olgusu, çok sayıda disiplinin üzerinde çalıştığı ve her disiplinin kendine özgü farklı tanımlarının yapıldığı çok yönlü bir konu olmuştur. Sosyolog ve iktisatçılar göçün sosyal ve ekonomik boyutlarını incelemiş ve göçün toplumlar arasında nasıl bir etki yarattığını analiz etmişlerdir. Coğrafyacılar, göçü mekânsal olarak ele alarak göçün yer değiştiren topluluklar ve bölgeler üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu, göçün nüfus dağılımı, kentleşme ve coğrafi faktörlerle ilişkisini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Tarihçiler, göçün tarih içindeki değişimini ve geçmişten geleceğe nasıl bir

¹ Abdurrahman Yılmaz, "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri" , *Journal of Turkish Studies* ,2014, (ss.1685-1704), s.1687-1688

² TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 27.06.2024)

³ İbrahim Yıldız, *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*, Ankara: Kırmızı Çatı, 2018, s.7.

etki yarattığını değerlendirirken, siyaset bilimciler ise, göçün uluslararası ilişkiler üzerindeki etkilerini incelemektedir.⁴

Göç olgusunun tanımının yapılmasında disiplinler arası farklılık bulunsa da genel itibarıyla şu şekilde tanımlanabilir: Göç, kişinin veya kitlenin bir yerden diğerine siyasal sınırları geçerek kalıcı veya uzun süreli olarak yer değiştirmesini ifade etmektedir. Bu yer değiştirme ise, ekonomik, sosyal, politik veya savaş gibi farklı sebeplerden dolayı gerçekleşmektedir. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle birlikte dünyada göç olgusu giderek daha yaygın hale gelmektedir. Küreselleşen dünya, göçün hem itici gücü hem de sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler'in Göç Raporu'na göre, uluslararası göçmenlerin sayısı 2000 yılında 173 milyon, 2010'da 220 milyon, 2015'te 258 milyon, 2019'da 272 milyon iken⁵ 2020 Göç Raporuna göre bu sayı dünya genelinde 281 milyona ulaşmıştır.⁶

1.2. Göç Olgusu İle İlgili Kavramlar ve Uluslararası Koruma Türleri

1.2.1. Sebeplerine Göre Göç Türleri

Göç, bireylerin kendi iradelerinin yanı sıra çeşitli dış faktörlerin etkisiyle de gerçekleşebilmektedir.⁷ Dolayısıyla sebeplerine bağlı olarak göçler iki ana grupta gönüllü ve zorunlu göç olarak incelenmektedir.

Gönüllü göç, kişilerin, ekonomik nedenler, iş fırsatları, eğitim, aile birleşimi veya kültürel deneyimler gibi kendi iradeleriyle gerçekleştirdikleri göçler bu kapsamda sayılmaktadır. Gönüllü göç, kişisel tercihlere dayalıdır, bu nedenle bireyler kendi istekleri doğrultusunda bu göçleri yapmaktadır. Bu tür göçler ekonomik büyümeye ve kültürel çeşitliliğe katkıda bulunmaktadır. Gönüllü göç turizm amaçlı, beyin göçünü ve mevsimlik göçleri de kapsamaktadır.⁸

⁴ James F. Hollifield, "The Politics of International Migration-How can we bring the state back in?", *Migration Theory: Talking across Disciplines*. C. B. Brettell and J. F. Hollifield (Ed.), Routledge, New York, s. 11.

⁵ 2020 Dünya Göç Raporu, <https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr-2020-tu-ch-2.pdf>. (Erişim Tarihi:01.11.2023)

⁶ Olcay Erkiral Tasas, *Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri*, Ankara: Tiav, 2022, s.29.

⁷ Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi, 1979, s. 22.

⁸ Emine Ay, Avrupa Birliği'nin Ortak Göç ve Mülteci Politikası: Suriye İç Savaşı Örneği, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2019, s. 5.

Zorunlu göç ise bireylerin kendi istekleri dışındaki nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kaldıkları göç türüdür. Genellikle savaş ve çatışma, doğal afetler, siyasi baskı ve zulüm gibi zorlayıcı faktörler nedeniyle gerçekleşmektedir.⁹ Kişiler yaşadıkları yerde kendilerini güvende hissetmediklerinde veya yaşamlarına yönelik ciddi risklerle karşı karşıya kaldıklarında zorunlu olarak göç etmektedirler. Bu göç türü, hem kişisel güvenlik hem de temel yaşam şartlarına erişimiyle ilgili endişeler ile tetiklenmektedir.

1.2.2. Yöneldiği Siyasal Alana Göre Göç Türleri

Nüfus hareketlerinin yönelimine göre, göçün yapıldığı yerin ülke sınırlarını aşıp aşmadığı dikkate alınarak sınıflandırma yapılmaktadır. Bu tür göçler “iç göç” “dış göç” ve “transit göç” olmak üzere üçe ayrılmaktadır.¹⁰

İç göç, bir ülkenin sınırları içinde, farklı bölgeler veya yerleşim yerleri arasında gerçekleşen nüfus hareketidir. İç göçler genellikle ekonomik, sosyal veya çevresel faktörlerden kaynaklanmaktadır.¹¹ Bu göç türü, çoğunlukla bir bölgeden diğerine daha iyi yaşam koşulları, iş imkanları gibi sebeplerden gerçekleşmektedir. İç göç, ülke içindeki demografik yapıyı etkileyerek sosyal, ekonomik ve politik dinamiklerinde şekillenmesine neden olmaktadır.

Dış göç ise, bir ülkeden başka bir ülkeye doğru gerçekleşen nüfus hareketini ifade etmektedir.¹² İnsanlar doğdukları yerden ekonomik, sosyal, siyasi, savaş, baskı ve zulümler gibi sebeplerle ayrılarak, uzun süreli kalmak üzere (ya da daimi olarak yaşamak amacıyla) bir başka ülkeye göç edebilmektedir. Dış göç çoğunlukla kriz durumlarında güvenli bir ortama kavuşmak amacıyla yapılmaktadır. Zorlayıcı faktörlerle yer değiştiren kişilerin başka ülkenin sınırları içinde koruma araması uluslararası yerinden edilme olarak tanımlanmaktadır.¹³

Transit göç, göç edenlerin kendi ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye geçiş yapmak için üçüncü bir ülke üzerinden geçmesi transit göç olarak adlandırılmaktadır.

⁹ Emine Ay, *Avrupa Birliği'nin Ortak Göç ve Mülteci Politikası*, s. 6.

¹⁰ Hüdayi Sayın, *Uluslararası Göç Ve Uluslararası Güvenlik*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2020, s.10

¹¹ Hüdayi Sayın, *Uluslararası Göç Ve Uluslararası Güvenlik*, s. 11.

¹² Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, s. 24.

¹³ İbrahim Yıldız, *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*, s. 11.

Türkiye, coğrafi konumundan ötürü göçmenler için zamanla transit bir ülke konumuna gelmiştir.¹⁴ Özellikle Suriyeliler, Türkiye’yi geçici veya kalıcı bir sığınak olarak kullanmanın yanı sıra büyük bir kısmı Avrupa’ya gitmek için Türkiye’yi geçiş güzergahı olarak tercih etmektedir.

1.2.3. Yoğunluğuna Göre Göç Türleri

Kitlesel göç; Savaş, siyasi, ekonomik ve doğal afetlerden sonra büyük bir insan grubunun topluca yer değiştirmesidir. Bu göçler, bir ülkeden diğerine, bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmesi anlamına gelmektedir.¹⁵

Bireysel göç; Bireyin veya ailenin kişisel nedenlerle coğrafi bölge veya ülke değiştirmesi anlamına gelmektedir. Bu tür göçler, bireylerin iş imkanı, eğitim ve aile birleşimi veya kişisel güvenlik sebebiyle yeni bir yerde yaşamaya karar vermesiyle ortaya çıkmaktadır.¹⁶

1.2.4. Yasallık Durumuna Göre Göç Türleri

Yasal göç; Bir kişinin ülkeye hukuki ve resmi yollarla, belirli kurallara ve düzenlemelere uyarak ülkeye girmesini ifade etmektedir. Yasal yollarla göç, genellikle belirli düzenlemeler ve sınırlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Böylece daha düzenli ve kontrol edilebilir bir süreç sağlamaktadır.¹⁷

Yasadışı göç; Kişinin bazı nedenlerden ötürü göç ettiği hedef ülkenin göç yasalarını ihlal ederek bir ülkeye giriş yapması anlamına gelmektedir. Yasadışı göçmen ise bir ülkeye yasal göçmenlik prosedürlerini takip etmeden o ülkenin göç yasalarını ihlal ederek o ülkeye giriş yapan ve orada yasadışı olarak kalan kişiyi ifade etmektedir. Bir ülkeye yasal yollarla giren kişi yasal kalış süresini doldurmasına rağmen ülkede kalmaya devam ediyorsa yasadışı göçmen kategorisine girmektedir.¹⁸

¹⁴ Eren Veysel ve Şebnem Çakran, “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14, sy.39 (Ekim 2017): s.9.

¹⁵ Kamil Özaslan, “Dış’tan İç’e Evrilen Bir Kitlesel Göç: Türkiye’nin Suriyelileri” *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1 (Haziran 2023): s.125.

¹⁶ Kamil Özaslan, Dış’tan İç’e Evrilen Bir Kitlesel Göç: Türkiye’nin Suriyelileri, s. 125.

¹⁷ Hüdayi Sayın, *Uluslararası Göç Ve Uluslararası Güvenlik*, s. 17.

¹⁸ Emine Akçadağ, “Yasadışı Göç ve Türkiye”, Rapor No:42, İstanbul, (BİLGESAM, 2012), s.35.

1.2.5. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanuna Göre Uluslararası Koruma Çeşitleri

Mülteci; İkinci Dünya Savaşı'nın ardından mülteci meselesi büyük bir uluslararası öneme sahip olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan mülteci krizi ve savaş sonrası yeniden yapılanma ihtiyacı, uluslararası toplumu harekete geçirmeye teşvik etmiştir. 1944 yılında Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılanma Ajansı (UN Relief and Reconstruction Agency)'nı 44 ülke tarafından imzalanarak kurulmuştur. Ajans, savaş sonrası mülteci kriziyle başa çıkmakta yetersiz kalınca 1947'de Uluslararası Mülteci Örgütü (International Refugee Organisation-IRO) kurulmuştur. Ancak her geçen gün artan mülteci sorunundan dolayı daha kalıcı çözüme duyulan ihtiyaç nedeniyle bu kurum yerini Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'ne bırakmıştır. BMMYK, mültecilerin korunmasını ve uluslararası toplumun mülteci sorunlarına etkin bir şekilde müdahale etmesi amacıyla faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu kapsamda 1951 yılında Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmeye göre mülteci statüsünün 1. Maddesi aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve "İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi" olarak tanımlanmıştır.¹⁹

Sözleşme mülteci tanımını 1951 yılından önce Avrupa'da meydana gelen olaylar ile sınırlamıştır. Ancak, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü, coğrafi sınırlamayı kaldırarak 1951 sonrasında ve Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle zulme uğrayan veya vatandaşı olduğu ülkeye geri dönemeyen kişilerin de mülteci statüsüne sahip olabileceğini belirlemiştir. Bu protokol, coğrafi sınırlamayı kaldıran ve mülteci tanımını genişleten bir uluslararası anlaşma olup,

¹⁹ Uluslararası Göç Örgütü. Uluslararası Göç Hukuku *Göç Terimleri Sözlüğü* (Editörler: Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath- Cross), İkinci Baskı, IOM, 2013, No:31, s.65.

Türkiye, Kongo, Monako ve Madagaskar dışındaki bütün devletler coğrafi sınırlamayı kaldırmıştır. Bu bağlamda coğrafi sınırı kaldıran ülkeler, Avrupa ve Avrupa dışından meydana gelen olaylar sebebiyle kendi ülkelerine gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanıyarak daha geniş bir koruma sağlanması amaçlanmıştır.²⁰

Ülkemizde ise 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'deki sığınmacılarla ilgili temel düzenlemeyi oluşturmaktadır. Bu kanun, vatandaş olunan ülkenin korumasından yararlanamayan ya da bu korumadan yararlanmak istemeyen yabancılara dört farklı uluslararası koruma statüsü tanımaktadır: Mülteci (m.61), Şartlı Mülteci (m.62), İkincil Koruma (m.63), Geçici Koruma (m.91)

Yabancılar ve Uluslararası koruma kanunun 61.maddesine göre mülteci tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1/A hükmünü tekrar eder niteliktedir. Bu tanıma göre, “Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağı düşüncesi ile vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişiye veya bu olayların sonucunda önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan oraya dönemeyen veya söz konusu korku sebebiyle dönmek istemeyen vatansız kişilere” statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü tanınmaktadır.

Türkiye, Cenevre sözleşmesine coğrafi şerh getirmesi ve sığınmacılık taleplerine mülteci statüsü uygulamadığı için eleştirilmiştir. Ancak Suriye krizinde ortaya çıkan kitlesel göç, Türkiye’nin bu uygulamadaki haklılık payını göstermektedir. Coğrafi konumu itibariyle Orta Doğu’nun yakınında ve Avrupa’ya transit geçiş noktasında bulunan Türkiye’nin sığınmacı akınlarına maruz kalma ihtimali oldukça yüksektir. Bu bağlamda Türkiye’nin Avrupa dışından gelen kişilere mülteci statüsü tanımaması, ülkenin içinde bulunduğu coğrafi ve siyasi gerçeklikleri dikkate alarak yapılmış bir tercihtir.

Şartlı Mülteci; “Avrupa Devletleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti ve siyasi fikirlerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olarak bulunduğu

²⁰ Süleyman Dost, “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”, *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt:4 Sayı:1, 2014, s.36.

ülkenin dışında olan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku sebebiyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olayların sonucunda önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan ve oraya dönemeyen veya söz konusu korku sebebiyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmasına izin verilmektedir.”²¹

Maddede “şartlı mülteci statüsü verilir” ibaresi ile idarenin takdir yetkisi kısıtlanmıştır. Böylece, Türkiye’nin şartlı mülteci statüsünü kullanarak coğrafi kısıtlamayı statü değişikliği ile aştığı değerlendirilebilir. “Üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmasına izin verilir” ibaresi ile de mülteci statüsü ile kalma durumu olmayan yabancıların şartlı mülteci statüsü ile Türkiye’de üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar kalması uygun görülmüştür.²²

Mülteci tanımından farklı olarak, “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar sebebiyle ...” ifadesi, şartlı mülteci tanımında “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle...” şeklinde değişikliğe uğramıştır.²³

İkincil Koruma; Kanunda söz konusu statü, mülteci veya şartlı mülteci olarak tanımlanmayan ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiklerinde ciddi zarar görebilecek kişiler için geçici sığınma ve koruma sağlamayı amaçlamaktadır.²⁴

6458 sayılı Kanunun 63. maddesi ikincil korumayı şu şekilde tanımlamaktadır: “Mülteci veya şartlı mülteci olarak tanımlanamayan, kendi ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası ile infaz edilecek, işkenceye veya insanlık dışı muamele görecektir, uluslararası veya ülke genelinde silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması sebebiyle menşe ülkesinin korumasından yararlanamayan ve söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya ya da vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.” (YUKK, m.63)

²¹ Aydoğan Asar, “*Yabancılar Hukuku*” Seçkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 282.

²² Süleyman Dost, Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu, s.48.

²³ Aydoğan Asar, “*Yabancılar Hukuku*” Seçkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 191.

²⁴ Süleyman Dost, Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu, s.49.

Türkiye’de bir yabancıya ikincil koruma statüsünün verilebilmesi için kişinin mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilmemiş olması ve kişinin kendi ülkesine geri gönderildiği takdirde kötü muamele ile karşılaşma ihtimalinin olması halinde yabancıya ikincil koruma statüsü verileceği düzenlenmiştir.

Geçici Koruma; Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesine göre, uluslararası bir sınıra doğru toplu halde insan hareketliliğinin yaşanması ve devam etmesi halinde ev sahibi devletin bireysel prosedürlerini uygulayamayacak duruma gelmesi ile kitlesel sığınmanın varlığından söz edilmesi halinde uygulanmaktadır. Geçici koruma, sınıra kitleler halinde ulaşan kişilere hızlı ve durumun istikrara ulaşması amacıyla verilmektedir. Geçici korumanın üç temel prensibi vardır; Çatışma veya felaket bölgesinden kaçan insanlara güvenli bir alan açmak, geri göndermeme yasağı ile geçici koruma altındaki kişilerin zorla ülkelerine geri gönderilmelerini engellemek, temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanmasıdır.²⁵

Kitlesel sığınma olaylarında kişilerin mültecilik şartlarını taşıyıp taşımadığını değerlendirmek zordur. Uluslararası mülteci hukukunda kitle halinde sığınma için genel kabul görmüş bir tanım bulunmamakla birlikte, genellikle insanların toplu halde yerinden edilmesi durumunu içermektedir. Bu statü, belirli bir coğrafi bölgeden veya ülkeden gelen büyük göç dalgalarıyla başa çıkmak için kullanılıp bireysel olarak gelen yabancıları kapsamamaktadır.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesine göre geçici koruma statüsü şu şekilde tanımlanmaktadır: “Ülkesinden ayrılmaya mecbur kalmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil koruma bulmak amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkış işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirler, ulusal ve uluslararası kurumlar arasındaki işbirliği konularının düzenlenmesi amacıyla Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenmektedir.”²⁶

Suriye iç savaşıyla birlikte Türkiye, İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada en fazla kitlesel göç akınına uğrayan ülke olmuştur. Türkiye’ye gelen Suriyeliler mülteci statüsüne girmedikleri için ilk aşamada misafir olarak kabul edilmiştir. Suriyeliler için

²⁵ Yusuf Adıgüzel, *Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*, s.312.

²⁶ Aydoğan Asar, “*Yabancılar Hukuku*” Seçkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 293.

Resmi Gazete’de yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. Maddesi çerçevesinde oluşturulan bu yönetmeliğin amacı uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan Suriyeli sığınmacılara geçici koruma sağlamaktır. Geçici Koruma statüsü kapsamında Türkiye, açık kapı politikası benimseyerek Suriyeli sığınmacıları kabul etmiş ve hiçbir Suriyeli geri gönderilmemiştir.²⁷

İçişleri Bakanlığı tarafından 30 Mart 2012 tarihinde çıkarılan “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” bu konuda önemli bir düzenlemeyi içermektedir. Yönergede, Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye kabul edilmesi, barındırılması, üçüncü ülkeye geçişleri gibi birçok konu detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca, geri gönderilmeme ve ayrımcılık yapılmaması ilkelerine vurgu yapılarak, uluslararası standartlara uygun bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir.²⁸

1.2.6. Sığınmacı

Sığınmacı kavramı, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımına uymayan, ancak üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanmak isteyen kişiler için kullanılmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü Terimleri Sözlüğü’ne göre sığınmacı kavramı, güvenlik arayışında olan ve zulme veya zarara maruz kalmaktan korunmak amacıyla vatandaşı olduğu ülkenin dışında bir ülkede mültecilik statüsü için başvuru yapan kişiyi ifade etmektedir. Bu kişiler başvurularının sonucunu beklerken ilgili ülkede kalabilirler; ancak başvuruları olumsuz sonuçlanırsa, ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Kalış izni olmadığı takdirde ise yasadışı olarak kalan diğer yabancılar gibi sınır dışı edilmektedir.

Sığınmacı, bireyin milliyeti, ırkı, dini, belli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri sebebiyle takibata uğraması ve bu sebeplerden dolayı vatandaşı

²⁷ Erol Özdemir, “Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye’ye Etkileri”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* Cilt 1, Sayı 3 (Aralık 2017): s.115.

²⁸ Süleyman Dost, *Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu*, s.54.

olduğu ülkeden uzakta bulunması durumunu kapsamaktadır. Bu kişiler, vatandaşı oldukları ülkenin korumasından yararlanamayan, söz konusu korku sebebiyle yararlanmak istemeyen yabancılardır.²⁹

Sığınmacı terimi, ülkesinden kaçan veya göç eden kişilere verilen genel bir isimdir. Mülteci statüsü, bu kişilerin belirli kriterlere uyan ve uluslararası koruma talep edenler arasından seçilenlere verilen bir statüdür. Dolayısıyla her mülteci önce sığınmacıdır, ancak her sığınmacı mülteci değildir.

1.2.7. Göçmen

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre göçmen, doğduğu ülkeden ayrılarak yerleşmek amacıyla herhangi bir ülkeye giden kimse olarak tanımlanmıştır.

Uluslararası düzeyde genel olarak kabul görmüş göçmen tanımı bulunmamaktadır. Kişinin özgür iradesiyle ve kişisel sebeplerle göç etme kararını alması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda kişisel ve sosyal koşulların iyileştirilmesi amacıyla başka bir ülkeye göç eden kişileri kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler ise göçmen tanımında göçün düzenli veya düzensiz olup olmamasına, gönüllü yapılp yapılmamasına bakılmaksızın kişinin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet etmesini esas almaktadır.³⁰

Muhacirler veya göçmenler, 14 Haziran 1934 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan İskan Kanunu’na göre tanımlanmıştır. Madde 3’e göre, Türkiye’ye yerleşmek amacıyla bireysel veya kitlesel olarak dışarıdan gelmek isteyen Türk soyundan olan kişiler, Türk kültürüne bağlı olanlar, İçişleri Bakanlığı’nın emriyle bu kanunun hükümlerine göre kabul edilirler ve bunlara “muhacir” denir. Uluslararası göç

²⁹ Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.(1994, 30 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı:22127). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> (Erişim Tarihi:15.09.2023)

³⁰ Uluslararası Göç Örgütü. Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü (Editörler: Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath- Cross), İkinci Baskı, IOM, 2013, No:31, s.65.

terimlerine göre ise bir kişinin göçmen olarak kabul edilmesi için gittiği ülkede bir yıldan fazla kalması gerekmektedir.³¹

1.3. Göç Kuramları

Göç, karmaşık bir olgu olmasından dolayı günümüzde bile genel kabul gören tek bir kuram bulunmamaktadır. Her disiplin kendi perspektifinden göçü inceleyip açıklamaya çalışmıştır. Göçün birçok sebebi arasında ekonomik nedenler, sosyal ve kültürel etkileşim, siyasi durumlar gibi faktörler bulunmaktadır. Bu çeşitlilik göç olgusunun tamamını açıklamakta yetersiz kalmıştır.

Bu nedenle göç olgusunu kapsayan tüm faktörleri içeren bir yöntem geliştirilememiştir.³² Göç süreçlerini anlayabilmek için karma bir analiz biçimi gerekmektedir.³³ Ayrıca, ekonomik, siyasi ve kültürel koşullar göç biçimini ve yönünü etkilerken, göç kuramlarını da şekillendirmektedir. Göç kuramları göçün temel nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır.³⁴ Uluslararası göç konusu farklı teorik bakış açıları altında incelenmektedir. Mikro analizler, bireylerin göç kararlarına neden olan bireysel tercihleri üzerinde durmaktadır. Bireyin aile yapısı, eğitimi, ekonomik durumu, iyi bir gelire sahip olma isteği gibi göç kararına etki eden unsurları analiz etmeye çalışmaktadır. Makro analizler, göçün toplumlar arasındaki ekonomik farklılıklarını, sosyal yapı üzerindeki etkilerini ve bölgesel kalkınma gibi diğer coğrafi değişkenlere olan etkilerini açıklamaktadır.³⁵ Göç, genellikle çeşitli faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir süreçtir. Gerçekçi çözümler üretebilmek için bu faktörlerin analizi yapılması gerekmektedir.³⁶ Bu bağlamda devletlerin çıkarlarını ve güç dengelerini merkeze alan realist yaklaşım, Suriye göçü bağlamında bakıldığında bölgesel çatışmaların devam etmesinde ve göç olgusunun ortaya çıkmasına önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Realist bakış açısına göre devletler, kendi güçlerini ve

³¹ Mehmet Fansa, “Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye’deki Suriyeliler.” *Antakiyat* Cilt 4, Sayı 2 (Aralık 2021): s. 297

³² Hüdayi Sayın, *Uluslararası Göç Ve Uluslararası Güvenlik*, s. 13.

³³ Douglas S. Massey v.dğr., (1993). “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, *Population and Development Review*, Cilt 19, Sayı 3, 1993, s.432.

³⁴ Celal İnce, “Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt:11, Sayı 18, (Haziran 2019) s. 2581.

³⁵ Celal İnce, *Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 2582.

³⁶ Hayriye Erbaş, Suçlular/nedenler, mağdurlar ve biz: Göç ve göçmenliğe tarihsel ve bütüncül bir bakış. 29. Uluslararası Eğitimde Yaratıcı Drama Kongresi, 25-28 Ekim 2018 Ankara, s. 13-14.

çıkarlarını koruma eğiliminde olduğundan Suriye'deki çatışma, bölgesel güçler arasındaki çıkar çatışmalarının bir yansıması olmuştur. Suriye'den yayılan kitlesel göç insan merkezli değil küresel aktörlerin çıkarlarını realize etme yönündeki politikalarından kaynaklanmaktadır.³⁷

1.3.1. Ravenstein'in Göç Kuramı

Göç kavramını açıklamak üzere yapılan ilk bilimsel çalışmalardan biri, Ernst Georg Ravenstein tarafından 19. yüzyılın sonlarında gerçekleştirilmiştir. Ravenstein, "Göç Yasaları" adlı makalesini sunarak göç ile ilgili ilk bilimsel çalışmalarına başlamıştır. Ravenstein'in göç ile ilgili düşüncelerini ortaya koyduğu fikirler şunlardır:

1. Göç kısa mesafelerde ve genellikle ekonomik fırsatlar, iş bulma imkanları gibi amaçlarla insanların yaşadıkları yerlerin yakınlarında bulunan büyük şehirlere veya endüstriyel bölgelere gerçekleşmekte olup, bu durum kitlesel göçlere yol açmaktadır.
2. Sanayi ve ticaretin gelişmesiyle yakın çevredeki insanlar için kentler ekonomik ve sosyal cazibe merkezi haline gelmiştir. Göç eden kesimin yerine genellikle yakın çevrelerden başka insanlar gelerek göç etmiş nüfusun boşalan alanlarının yeniden doldurulması ülke genelinde diğer bölgelerdeki göç akımlarını da etkilemektedir.
3. Göç, genellikle sanayi ve ticaretin geliştiği kentlerden çevre bölgelere doğru bir yayılma süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayi ve ticaretin gelişmesi de artan işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla çevre bölgelerden gelen göçü emme sürecini başlatmaktadır.
4. Her bir göç akımı bir diğer göç akımının başlamasına neden olarak zincirleme göçü meydana getirmektedir.
5. Sanayi ve ticaret merkezlerine yapılacak olan göçler genellikle uzun mesafeli göç hareketlerine neden olmaktadır.
6. Kırsal alanda yaşayan insanlar kentsel alanda yaşayan insanlara göre daha fazla göç etme eğilimindedirler.

³⁷ Celal İnce, Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme, s. 2583.

7. Kadınlar erkeklere oranla kısa mesafeli göçlerde daha fazla göç etme eğilimindedirler.³⁸

Sonuç olarak Ravenstein'in ortaya koyduğu bu çalışmasında bireylerin göç etmelerinin temel nedeni ekonomik fırsatlar ve daha iyi bir yaşam standardı arayışından gelmektedir. Ravenstein'in çalışmasında bahsettiği mesafe zorunlu göçmenler için temel unsuru oluşturmuştur. Ülkelerindeki güvenlik sorunları, insan hakları ihlalleri ve çatışmalar sebebiyle zorunlu göçe mecbur kalan insanlar, genellikle komşu ülkeler olmak üzere daha yakın bölgelere yönelmişlerdir. Buna bir örnek olarak Afganistan, Güney Sudan gibi ülkeler, ülkelerindeki çatışmalardan dolayı komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu ülkeler gibi Suriye'de yaşanan çatışmalardan dolayı göç eden insanlar Türkiye olmak üzere komşu ülkelere kitlesel olarak göç etmiştir.³⁹ Kitlesel göçte hedef ülkenin seçilmesinde birçok belirleyici faktörler vardır. Bu faktörler arasında fiziksel mesafe göç edenler için ulaşılabilirlik açısından hangi ülkelere yöneleceğini belirlemektedir. Suriye göçünde görüldüğü üzere, Avrupa ülkelerinin göçü bir güvenlik sorunu haline getirip Suriyeli göçmenleri engellemeye yönelik politikaları Suriyeli göçmenlerin kısa mesafeli yerlere göç etmesinde belirleyici faktör olmuştur. Başlangıçta, Suriye'den Türkiye'ye olan göç, fiziksel ve coğrafi yakınlık nedeniyle öncelikle sınır bölgelerine olmuştur. Ancak zamanla göçmenler yaşam kalitelerini artırabilecek, iş imkanları daha fazla olan büyük şehirlere yönelmişlerdir. İstanbul, İzmir, Bursa ve Konya gibi şehirlere göçler yaşanmıştır.

1.3.2. İtme Çekme Kuramı

Everett Lee tarafından geliştirilen itme çekme kuramı göç araştırmaları için önemli bir teorik analiz olmuştur. Lee, "A Theory of Migration" adlı makalesinde göçe sebep olan olayları dört temel başlık altında sınıflandırmıştır.

1. Bireylerin yaşadıkları mevcut yerleşim yerlerinden uzaklaştıran faktörler.
2. Bireyleri belirli bir bölgeye çeken faktörler.
3. Hedeflenen yer için araya giren engeller.

³⁸ Ernst Georg Ravenstein, "The Laws of Migration", *Journal of the Royal Statistical Society*, Cilt: 48 Sayı:2 London, UK, 1885, s. 198-199.

³⁹ Celal İnce, "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme", s.2585.

4. Bireysel faktörler.⁴⁰

Kurama göre, hem yaşanılan hem de gidilecek olan yerde göçmenlerin kararlarını etkileyen itici ve çekici unsurlar bulunmaktadır. Bireylerin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi bu konuda belirleyicidir. Lee'nin göç teorisinde nötr değerler kavramı, herkes için aynı olan bireyin göç kararını etkilemeyen faktörlerdir. Lee'ye göre, yaşanılan yerdeki itme çekme faktörleri ile göç edilecek yerdeki itme çekme faktörleri birbirinden farklı değerlendirilmektedir.⁴¹

Göç olgusunu açıklayan bir diğer kuram ise, kesişen fırsatlar kuramıdır. Stouffer tarafından öne sürülen bu kurama göre, göç edilen mesafe, hedef ülkedeki sunulan imkanların kesişimi göçün yoğunluğunu etkileyen temel faktörlerdir. Uluslararası göç hareketlerinde göçmenin gitmek istediği hedef ülkenin mesafesi ve hukuki süreçlerin olması göçmenin hedef ülkeye ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Kesişen fırsatlar kuramına göre, potansiyel göçmenler göç kararını alırken yaşadıkları yerdeki fırsatlarla, hedef ülkedeki fırsatları karşılaştırmaktadır. Bu faktörlerin kesişimi bireyin göç etmeye karar vermesinde belirleyici olmaktadır. Göçmen, yaşadığı yerdeki ve hedef ülkedeki fırsatları kıyasladığında göç etmenin kendisi için daha fazla avantaj sağlayacağını görüyorsa göç etme kararını almaktadır.⁴²

İtme çekme kuramı ve kesişen fırsatlar kuramı uluslararası göçü anlamak için genel bir çerçeve sunmaktadır. Bu kuramlar bağlamında Suriye göçünün anlaşılması için hangi faktörlerin etkili olduğunun analizi yapılabilir. Suriye göçü iç savaş ve insan hakları ihlallerine bağlı olarak ortaya çıkmış olsa da her Suriyelinin göç etme kararı kişisel ve çeşitli sebeplerden kaynaklanabilir.⁴³ İç çatışmalar Suriye göçünün artışında belirleyici etkenler arasında önem bir rol oynamaktadır. Çatışmaların yol açtığı güvensizlik, alt yapının tahrip olması, işsizlik, yoksulluk, genç nüfusun askere alınma endişesi, insanların güvenli bölgelere göç etme ihtiyacını doğurmuştur. Bu itici faktörler dolayısıyla Suriye'den güvenli bölgelere yapılan göçler, göçün sadece

⁴⁰ Everett S. Lee, "A Theory of Migration", *Demography*, Cilt 3, Sayı 1, 1966, s. 49-50.

⁴¹ Savaş Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:17,(2006): s. 73.

⁴² Hüsnü Kapu, TRA2'de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma. T.C. Serhat Kalkınma Ajansı. Kars, (Eylül 2012). s.15.

⁴³ Celal İnce, "Uluslararası Göç Bağlamında Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Mekansal Yoğunlaşması." *İKSAD Publishing House*, (Kasım 2018), s. 57.

çatışma sonucu değil, aynı zamanda ekonomik ve düşük aidiyet düzeyinin yol açtığı belirsizlikler dolayısıyla yapıldığı görülmektedir.⁴⁴

Sonuç olarak, Suriye göçünü ele alırken, çatışma başlıca itme faktörü olsa da, tüm Suriyelilerin yalnızca çatışma nedeniyle göç ettikleri anlamına gelmemektedir. İtme faktörleri arasında ekonomik koşullar, siyasi baskılar, etnik veya dini zulüm gibi sebepler olabilirken çekme faktörleri olarak, varış yerlerindeki daha iyi ekonomik olanaklar, eğitim imkanları, aile veya toplumsal bağlar gibi unsurlar da göçmenlerin nereye göç edeceğini etkilemektedir. Göçün dönemsel ve mekânsal farklılıkları, göç kararlarının arkasında yatan çeşitli itici faktörleri işaret etmektedir. Bu nedenle göç sadece güvenlikle ilgili olmadığını, aynı zamanda ekonomik fırsatlar, sosyal ve kişisel çıkarlar, aidiyet hissinin azalması gibi faktörlerden dolayı da gerçekleşmektedir.⁴⁵

1.3.3. Petersen Göç Kuramı: Beş Göç Tipi

Petersen'in çalışmasının temeli göçün itme çekme faktörlerinin zaman içerisinde değişkenlik gösterebileceğine dayanır. Belirli bir zaman diliminde göçe neden olan faktör daha sonra çekici bir faktöre dönüşebilmektedir. Petersen'in vurgusu, ekonomik yapıdaki eşitsizliklerin neden olduğu göç nedenleri yüksek gelirli sınıflar ile düşük gelirli sınıflar arasında önemli farklılıklar olacağı yönündedir. Buna bağlı olarak Petersen bireysel ve sınıfsal farklılıkları göz önünde bulundurarak beş göç tipi oluşturmuştur.⁴⁶

İlkel (primitive) göçler: Bu göçler genellikle doğal afetler, kötü hava şartları, kuraklık gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. İnsanların bu nedenlerden dolayı toplu halde göç ettiği belirtilmektedir.

Zoraki (forced) göçler: Bireylerin kendi iradeleri dışında dışsal baskılar nedeniyle göç etmeleridir. Bu durumda bireyler kendi kararlarını verememektedir. Zoraki göçler bireylerin ya da topluluğun kendi isteklerinin dışında devlet veya başka bir otorite tarafından göçe zorlanmasıdır.

⁴⁴ Celal İnce, "Uluslararası Göç Bağlamında Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Mekansal Yoğunlaşması." s.52.

⁴⁵ Celal İnce, "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme". s. 2588

⁴⁶ Celal İnce, "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme." s. 2599-2600

Yönlendirilen (impelled) göçler: Zoraki göçte uygulanan baskılara rağmen bireye göç etme kararında inisiyatif tanınmıştır. Yani göçmenler göç etme konusunda kendileri karar veriyorlarsa Petersen'e göre bu yönlendirilen göç anlamına gelmektedir.

Serbest göç: Bireylerin herhangi bir itici gücün varlığı olmadan göçte zorlayıcı bir unsur olmaksızın kendi iradeleriyle göç kararlarını vermektedir. Bu göç genellikle kitleler halinde olmayıp bireysel kararlar alınarak yapılan göçlerdir.⁴⁷

Kitlesel (mass) göç: Teknolojik gelişmenin artmasıyla bireysel olarak yapılan göçler yerini kitleler halinde yapılan göçlere bırakmıştır. Artan ulaşım imkanlarıyla birlikte zaman içinde göç kitlesel bir hale gelmiştir.⁴⁸ Amerika ve Avrupa kıtasına yapılan bireysel göçlerin zamanla göçün kitlesel hale dönüşmesindeki önemi örnek olarak verilebilir.⁴⁹ Bu duruma yakın zamanda yaşanan bir örnek olarak Suriye iç savaşı sonucunda insanların akın akın çevre ülkelere göç etmesini de gösterebiliriz. Kurdukları göçmen ağlarının da sayesinde diğer göçmenleri cesaretlendirmiş olması kitlesel göçü meydana getirmiştir.

1.3.4. Göç Sistemleri Kuramı

Kuram, uluslararası ilişkiler bağlamında ekonomik ve politik faktörlere dayanan bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bu kuram, ülkelerin karşılıklı olarak göçmen değişimi yapmasıyla göç sistemi ilişkisi kurabileceğini öne sürmektedir. Göç akımları sadece komşu ülkeler arasında değil, aynı zamanda uzak coğrafyadaki ülkeler arasında da ortaya çıkmaktadır.⁵⁰ Göç alan ve göç veren ülkeler arasında makro ilişkilerin oluşturduğu yapı, göç sürecinin yönetilmesi açısından kolaylık sağlamaktadır. Ancak bu süreç, göçmen alan ülkelerin kendi sınırlarını koruma ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Sınırların korunması güvenlik ve düzenin korunmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu durumu Zolberg, “duvarları yükseltirken, küçük bir kapı

⁴⁷ William Petersen, “A General Typology of Migration.” *American Sociological Review*. Cilt 23, Sayı 3, 1958, s. 259-263.

⁴⁸ Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”. s. 76.

⁴⁹ William Petersen, “A General Typology of Migration.” s. 259-263.

⁵⁰ Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi,” s. 82.

bırakmak.” şeklinde ifade etmiştir.⁵¹ Mikro yapılar çerçevesinde ise, bireyin göç etmeyi düşündüğü ülke hakkında bilgisi ve kültürel sermayesinin göç sürecinde etkisinin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Suriye örneğinde görüldüğü gibi göçün Türkiye’ye yönelmesinde birçok konudaki birlik ve benzerliklerin etkisi olduğu görülmektedir. Sınır bölgesinde yerel toplum ile göçmen toplum arasında yaşanan ortak iletişim birliğinin olması Çağlayan’ın belirttiği gibi nadir görülen uluslararası bir göç örneği oluşturmaktadır.⁵²

Göç sistemleri kuramı bu süreci çeşitli açılardan değerlendirerek, hem bireysel göçmen tercihlerini hem de geniş çaplı sosyo-politik dinamikler arasındaki etkileşimi ortaya koymaktadır. Türkiye’nin Suriye ile olan tarihi ve kültürel bağları, iki ülke arasında sosyal, dil ve kültürel benzerlikler yaratmıştır. Bu tür benzerlikler, Suriyeli göçmenlerin yeni bir ülkeye adaptasyon sürecini kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan, sınır bölgelerindeki fiziksel yakınlık ve akrabalık bağları da önemli bir faktördür. Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye göç etmesinde tarihsel, kültürel, sosyal ve politik faktörler bir arada etkili olmuştur. Göç sistemleri kuramı da bu noktada etkileşimleri anlamada kapsamlı çerçeve sunarak, göçmenlerin neden belirli destinasyonları tercih ettiklerini ve göç süreçlerinin nasıl işlediğini daha iyi anlamamıza olanak sağlamaktadır.

1.3.5. Dünya Sistemleri Kuramı

Wallerstein’ın dünya sistemi kuramına göre, günümüzde etkili olan yapı modern dünya sistemi ya da kapitalist dünya ekonomisidir. Bu sistem merkez ve çevre ülkelerden oluşmaktadır. Merkezdeki ülkeler, kapitalist ilişkilerin hakim olduğu, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerdir. Çevredeki ülkeler ise merkezdeki ülkelere bağımlı olan, genellikle ekonomik olarak zayıf olan ülkelerden oluşmaktadır. Bu perspektife göre, merkez-çevre ilişkisi birinin varlığının diğerinin varlığına bağımlı olduğu bir dünya düzenini tanımlamaktadır.⁵³ Merkez-çevre kuramına göre, çevre ülkelerin varlığı merkezdeki ülkelerin kapitalist gelişimi için önemlidir. Merkez

⁵¹ Aristide R. Zolberg, “Thenextwaves: Migration Theoryfor A Changing World”, *International Migration Review*, Cilt 23, Sayı 3, 1989, s. 408.

⁵² Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi,” s. 200-202.

⁵³ Immanuel Wallerstein, *Dünya Sistemleri Analizi*, (Çev: Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy), BGTS Yayınları, 2011.

lkeler, evre ülkelerden hammadde temin ederek ve ucuz işgücünden yararlanarak kendi büyümelerini sürdürmektedir. Bu sayede evre ülkelerde üretilen hammadde ucuz işgücüyle işlenerek kapitalizmin devamı sağlanmaktadır.⁵⁴ G kavramı da bu noktada gelişmiş ekonomik toplumlardaki sermaye sahipleri için ucuz işgücü anlamına gelmektedir. Bu kurama göre g, sömürgeciliğin, bölgesel eşitsizliğin bir sonucudur.

Suriye’deki çatışmaları bu bağlamda değerlendirecek olursak, Suriye’deki iç savaş tarihsel sorunlardan ayrı dşnlemeyeceği ve bu krizin sadece i dinamiklere indirgenemeyeceği söylenebilir. Suriye’deki i çatışmalar ve sonrasında ortaya çıkan kitlesel göç hareketleri, yerel dinamiklerle birlikte küresel etkenlerin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. “Arap Baharı” süreciyle başlayan kitlesel protestolar, Ortadoğu’daki genel memnuniyetsizliği ve yönetime karşı olan geniş çaplı hoşnutsuzluğu göstermiştir. Ancak bu çatışmaları yerel dinamiklerle açıklamak yetersiz kalmaktadır. Küresel ekonomik koşullar, uluslararası siyaset ve dış müdahaleler de etkili olmuştur. Özellikle bazı küresel gler, Suriye krizine başlangıçta veya sonradan müdahale ederek, kendi stratejik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bu müdahaleler, Suriye halkının yararını gözetmekten ziyade, bu glerin kendi jeopolitik ve ekonomik hedeflerine ulaşmaya yönelik olmuştur. Suriye’deki i çatışmalar ve sonrasında yaşanan nüfus hareketleri sadece i dinamiklerle açıklanması mümkün olmamaktadır. Küresel, ekonomik, politik ve tarihsel faktörlerin etkisi altında şekillenmiştir.

G olgusunu kapsamlı bir şekilde açıklayan tek bir kuram olmadığını belirtmek doğru bir değerlendirmedir. G, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel faktörlerin etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir süreçtir. Kuramlar arasındaki çeşitlilik, gn çok boyutlu doğasını ve farklı bağlamlarda nasıl işlediğini anlamada önemlidir. G kararları, bireylerin daha iyi yaşam koşulları arayışında olduğu bir süreçtir ve bu arayış ekonomik faktörlerle sınırlı değildir. Sosyal, politik, çevresel, kişisel faktörler ve güvenlik arayışı da göçü etkileyen önemli unsurlardır.

Immanuel Wallerstein’ın Dünya Sistemi Kuramı, Suriye’den yaşanan kitlesel gn küresel glerin rekabeti açısından anlaşılmasına önemli bir katkı sağlamaktadır. Suriye’nin evre ülke statüsü ve merkez ülkelerin bu krize

⁵⁴ Savaş ağlayan, “G Kuramları, G ve Göçmen İlişkisi,” s.80.

müdahaleleri, göç hareketlerinin uluslararası düzeydeki etkilerini derinleştirmiştir. Küresel güçlerin stratejik çıkarları ve rekabetleri, Suriye göçünün dinamiklerini şekillendirmiş ve bu göçün küresel bir güvenlik ve insani kriz haline gelmesine neden olmuştur.

Göçün güvenlik perspektifiyle ele alınması, günümüzde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çeşitli dinamikler ve politikaları etkilemektedir. Göç, güvenlik bağlamında, askeri ve ideolojik tehditler kadar, etnik, dinsel ve kimlik talepleri ile ilişkilendirilen bir tehdit olarak görülmektedir. Bu bakış açısı, göçmenleri potansiyel tehlike olarak kategorize etmektedir ve devletler tarafından göçmen karşıtı güvenlik önlemleri uygulanmasına neden olmaktadır.

Dolayısıyla Suriye'den yaşanan kitlesel göçü tek bir kuramla açıklamak çok zordur çünkü bu göç, iç ve dış dinamiklerin etkileşiminden kaynaklanmıştır. Ancak, güvenlik endişeleri bu süreçte başlıca etkenlerden biri olmuştur. Suriye'deki iç savaş ve çatışmalar, sivillerin hayatını doğrudan tehdit etmiş ve geniş çaplı göç dalgalarına yol açmıştır. Göçü güvenlik odaklı değerlendirmek, hem sığınmacıları hem de vardıkları ülkelerdeki toplumların güvenliği açısından önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

1.4. Göç Olgusunun Güvenlikleştirilmesi

Soğuk savaş sonrası dönemde güvenlik anlayışında önemli değişiklikler olmuştur. Askeri tehditlerin azalmasıyla birlikte, daha önce ikinci planda kalan ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi konular gibi güvenlik sorunları daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, eleştirel güvenlik teorileri ve nüfus hareketliliğine odaklanma, güvenlik çalışmalarında önemli yer tutmuştur. Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi ve sektörel güvenlik çalışmaları da bu dönüşümde belirleyici olmuştur. Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi, güvenlik sorunlarının doğal olarak var olmadığını, aksine aktörler tarafından belirli meselelerin güvenlik tehdidi olarak sunulmasıyla oluştuğunu savunmaktadır. Bu teoriye göre, bir

konu ancak aktörler tarafından güvenlik tehdidi olarak tanımlandığında ve bu tanım kabul gördüğünde güvenlik sorunu haline gelmektedir.⁵⁵

Barry Buzan, Kopenhag Okulu'nun önde gelen temsilcilerinden biri olarak, güvenlik çalışmalarını geleneksel devlet-merkezli ve askeri odaklı perspektifin ötesine taşımıştır. Bu bağlamda güvenliğin iki temel doğrultuda genişletilmesi gerektiğini savunmuştur. Birincisi, ekonomik toplumsal, çevresel, siyasi güvenliği kapsarken ikinci olarak ise, geleneksel güvenlik anlayışı, devlet merkezli bir perspektif üzerine kurulu olsa da, Buzan, bireyin ve uluslararası sistemin de güvenlik bağlamında önemli bir referans nesnesi olduğunu vurgulamıştır.⁵⁶ Barry Buzan'ın "İnsan, Devletler ve Korku" kitabında belirttiği beş güvenlik unsuru güvenliğin yalnızca askeri olmadığını, aynı zamanda siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları da kapsadığını göstermektedir.⁵⁷

Güvenikleştirme sürecinin ilk aşaması, belirli bir sorunun veya olayın varoluşsal bir tehdit olarak sunulmasıdır. Bu, güvenikleştiren aktörün belirli bir konuyu toplumun veya devletin varlığına doğrudan bir tehdit olarak tanımlamasını gerektirmektedir. Güvenikleştiren aktör, tehdidin ciddi ve hemen ele alınması gereken bir sorun olduğunu savunmaktadır. Sürecin başarılı olabilmesi için hedef kitle bu söylemi, kabul etmesi gerekmektedir. Güvenlik söylemi, sadece güvenikleştiren aktörler tarafından ifade edilmekle kalmaz, aynı zamanda bu söylemin toplum tarafından benimsenmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.⁵⁸

Göç konusu, tarih boyunca var olan bir olgudur. Ancak, soğuk savaş sonrası dönemde güvenlik açısından ele alınmaya başlanması daha yeni bir gelişmedir. Soğuk savaş sonrası dönemde, geleneksel askeri tehditlerin yanı sıra yeni tehditler de güvenlik analizlerine dahil edilmiş ve göç, bu bağlamda öne çıkan temel sorunlardan

⁵⁵ Barry Buzan, Lene Hansen, "The Evolution of International Security", New York: Cambridge University Press, 2005, s. 187.

⁵⁶ Michael Sheehan, International Security: An Analytical Survey, London: Lynn Rienner Publishers, 2005, s. 43

⁵⁷ Barry Buzan, İnsan, Devletler ve Korku, Emre Çıtak (çev. ed.), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s. 38

⁵⁸ Sinem Akgül Açıkmeşe, "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 8, Sayı 30, Yaz 2011, s. 61.

birisi olmuştur.⁵⁹ Küreselleşme, ulusal sınırların aşılmasını ve uluslararası hareketliliğin artmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum, ulus devletlerin geleneksel egemenlik kavramlarını zorlamış ve sınır kontrollerini daha karmaşık hale getirmiştir.⁶⁰ Devletler, sınırlarını kontrol edemez hale geldiklerinde, egemenliklerini ve dolayısıyla devlet olarak varlıklarını tehlikeye atmış olmaktadırlar. Toplumsal güvenlikte temel kavram olan kimlik, bir topluluğun kendisini nasıl tanımladığını ve nasıl gördüğünü ifade etmektedir. Bir topluluk, göçmenlerin varlığını kendi kültürel, etnik veya dini kimliğine yönelik bir tehdit olarak algıladığında, toplumsal güvensizlik ortaya çıkmaktadır.⁶¹

Göç konusu, toplumsal güvenlik ve güvenlikleştirme kavramlarının yoğun olarak incelendiği bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, soğuk savaş sonrasında askeri tehditlerin azalmasıyla birlikte, daha önce ikinci planda kalan göç gibi meseleler güvenlik söylemleri içinde daha fazla yer almaya başlamıştır. Göç, bireyler, toplumlar ve devletler tarafından çeşitli güvenlik tehditleri olarak algılanabilmektedir. Göçmenler, kendi ülkelerindeki güvenlik kaygıları nedeniyle başka ülkelere göç ederken, gittikleri ülkelerde de yeni güvenlik sorunlarına yol açabilmektedirler.

Göçmenlerin de dahil olduğu 11 Eylül 2001 saldırıları, göçün güvenlikleştirilmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten sonra terörizmle mücadele kapsamında göç politikaları daha da sertleşmiş, sınır güvenliği artırılmış ve göçmenlere yönelik ayrımcılık artmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD ve Avrupa ülkeleri, sınır güvenlikleri, vize politikaları ve sınır kontrolleri gibi önlemleri devreye sokmuştur. Devletler, terörizmi gerekçe göstererek göç politikalarını sertleştirmiş ve dışlayıcı mekanizmaları artırmıştır. Göçün güvenlikleştirilmesi, devletlerin ve toplumların güvenlik algılarında derin değişimlere yol açmıştır. Göç

⁵⁹ Jef Huysmans, Vicki Squire, “Migration and Security”, <https://oro.open.ac.uk/17257/2/B2FAA87.pdf>, s. 1-2,

⁶⁰ Paul Roe, “Societal Security”, Alan Collins (ed.), Contemporary Security Studies, Oxford University Press, s. 166.

⁶¹ Ole Waever, “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 262.

artık sadece insani bir mesele değil, aynı zamanda ulusal güvenlik politikalarının merkezinde yer alan bir konu haline gelmiştir.⁶²

11 Eylül saldırısının ardından gerçekleşen Madrid ve Londra terör saldırıları, göç ve güvenlik arasındaki ilişkiyi derinden etkilemiş ve göçün güvenlikleştirilmesine ve daha kısıtlayıcı göçmen politikalarının benimsenmesine yol açmıştır.⁶³ Bu terör saldırıları, göçmenlerin güvenlik tehditleri ile ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Batılı ülkeler daha kısıtlayıcı göçmen politikaları benimsemiştir. Terör saldırıları sonrasında ulusal kimlik kavramı yeniden sorgulanmıştır. Ulusal kimliğin korunmasına yönelik göçmenlere yönelik daha katı politikalar geliştirilmiştir.

Göç ve göçmen politikaları, Soğuk savaş sonrası dönemde birçok Batılı ulus-devlet için önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. 11 Eylül 2001 terör saldırıları, Müslüman göçmenlerin bu eylemlerle ilişkilendirilmesi, göçmenlere karşı artan İslamofobi ve düşmanlık eğilimlerine yol açmıştır. Bu yaklaşım, göçmenlerin toplumsal kabulünü zorlaştırmıştır. Göçmenlerin varlığı, bazı ulus-devletler için toplumsal güvenlik halkasını tehdit eden bir unsur olarak görülmektedir. Bu, homojen toplum yapısının bozulacağı endişesini doğurmakta ve toplumsal uyumu zedeleyebilir düşüncesi yer almaktadır. Göçün güvenlikleşmesi, aşırı milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı ile birleştiğinde, göçmenlerin toplumsal sorunların nedeni olarak görülmelerine neden olmaktadır. Aşırı milliyetçi politikalar, ulus-devletlerin homojen toplum yapısını koruma amacıyla, göçmenleri dışlayan ve ötekileştiren bir yaklaşıma yol açmaktadır.

Bu konuda en güncel örneklerden biri, Macaristan Başbakanı Viktor Orban'ın açıklamaları ve uygulamaları olmuştur. Orban, "Avrupa'ya mülteci akınının kıtanın Hristiyan kökenlerini tehdit ettiği" yönünde söylemde bulunmuştur.⁶⁴ Hristiyan kimliğinin korunması vurgusu, göçmenlerin, Avrupa'nın kültürel yapısını değiştireceği endişesini göstermektedir. Orban'ın açıklamaları ve uyguladığı politikalar hem iç hem de dış politika bağlamında geniş bir yankı uyandırmıştır. İçeride, bu politikalar,

⁶² Bahar Rumelili, Sibel Karadağ, "Göç ve Güvenlik: Eleştirel Yaklaşımlar. Toplum ve Bilim, 140, ss. 69-92

⁶³ Gaye Yılmaz, "Düş, Umut, Acı ve Travmanın Sentezi: Sermaye Birikiminde Göçmen Emegi." Toplum ve Hekim, Cilt:23 Sayı: 3 s.177.

⁶⁴ BBC News Türkçe, "Macaristan Başbakanı Orban: Sığınmacılar Hristiyan kökleri tehdit ediyor." 03.09.2015 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903_macaristan_gocmen (Erişim Tarihi:31.07.2024)

milliyetçi ve göç karşıtı bir seçmen tabanını desteklerken, uluslararası düzeyde AB ve diğer ülkelerle çatışmalara neden olmaktadır. Böylece, kitlesel göçün sosyal ve kültürel uyumsuzluk, güvenlik riskleri ve ekonomik yükler gibi sorunları artıracığı düşüncesi kültürel kimlik ve toplumsal normlar üzerinde potansiyel bir tehdit olarak görülmesine neden olmaktadır.

Türkiye’de hükümet ise Suriye’den gelen göçü insani bir perspektifle ele almış ve güvenlik sorunu olarak görmemiştir. Göçmenleri insani yardımla desteklemeyi ve temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan politikalar geliştirmiştir. Ayrıca topluma sosyal uyumunu desteklemek amacıyla çeşitli projeler ve programlar da yürütmüştür. Muhalefet kanadı ise, Suriye politikalarını eleştirirken, mültecilerin sayısındaki artışın ülkenin demografik yapısını tehdit ettiği ve sosyal huzuru bozduğu argümanlarını öne sürmüştür. Bu eleştiriler zamanla, mültecilere yönelik önyargı ve söyleme dönüşmüştür. Mültecileri toplum için bir tehdit oluşturduğunu vurgulamak, muhalefetin seçim stratejilerinin bir parçası haline gelmiştir.⁶⁵

⁶⁵ Bahadır Kurbanoglu, “Sığınmacılar Konusunda Paralize Olan Siyaset” Perspektif, 27 Eylül 2023, <https://www.perspektif.online/siginmacilar-konusunda-paralize-olan-siyaset/> Erişim Tarihi: 01.08.2024

2. SURİYE İÇ SAVAŞI VE SONRASINDA YAŞANAN KİTLESEL GÖÇ HAREKETİ

2.1. Suriye İç Savaşı

Arap Baharı hareketlerinin 2011 yılında Suriye'ye sıçramasıyla halkın demokratik talepleri ve sosyal değişimi savunmasına karşı Baas rejiminin aşırı güç kullanarak yanıt vermesi çatışmanın silahlı bir iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur. Şiddetin artmasıyla birlikte, ülkede farklı gruplar arasında bölgesel ve dini ayrılıklar da yaşanmıştır. Bu çatışma, isyancılar ile rejim arasındaki bir iç savaş olarak başlayıp zamanla bölgesel ve küresel aktörlerin dahil olduğu bir vekalet savaşına dönüşmüştür. Suriye'de etkin olan çeşitli gruplar arasındaki rekabet ve çatışmalar, bölgesel istikrarsızlığa ve güvenlik sorunlarına yol açmıştır.⁶⁶ Türkiye, özellikle milyonlarca Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmasıyla doğrudan etkilenen ülke olmuştur. Bu durum, bölgesel ve küresel düzeyde ciddi güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Terör örgütlerinin güçlenmesi, radikalleşme ve Suriye'deki durumun bölgesel dengeleri etkilemesi gibi faktörler, krizin daha geniş bir coğrafyada etkiler yaratmasına neden olmuştur.

Arap Baharı, 2010'un sonlarında Tunus'ta başlayan ve kısa sürede Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılan halk hareketleri dalgası olmuştur. Bu süreç bölgedeki otoriter rejimlere karşı büyük çaplı ayaklanmalara ve değişim taleplerine yol açmış, birçok ülkede siyasi ve sosyal dönüşümlerle sonuçlanmıştır. Tunuslu genç Muhammed Buazizi'nin kendini yakması, halkın uzun süredir biriktirdiği öfkeyi tetiklemiştir. Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin devrilmesi, diğer Arap ülkelerinde benzer halk hareketlerinin fitilini ateşlemiştir. Özellikle Mısır'da Hüsnü Mübarek rejimine karşı Tahrir Meydanı'ndaki kitlesel gösteriler düzenlenmiş ve 11 Şubat 2011 tarihinde de Mübarek rejimi devrilmiştir. Mısır'da Hüsnü Mübarek'in devrilmesi, bölgede büyük bir etki yaratmıştır. Bunun üzerine, Müslüman Kardeşler gibi siyasi hareketler, bu süreçten faydalanarak kısa sürede iktidara gelmiştir. Ancak, bu durum aynı zamanda ülkedeki siyasi kutuplaşmayı da artırmış ve nihayetinde Mısır'da bir askeri darbeye yol açmıştır. Libya'da Muammer Kaddafi'nin 42 yıllık iktidarı, NATO'nun müdahalesiyle

⁶⁶ Doğan Şafak Polat v.dğr., "Arap Baharı ve Suriye Savaşı", Uluslararası Politikada Suriye Krizi, *Beta Yayıncılık*, (Ankara: 2016), s. 138

sona ermiştir.⁶⁷ Bu durum ülkenin istikrarsızlaşmasına ve iç savaşın patlak vermesine neden olmuştur. Suriye’de ise başlayan barışçıl protestolar, kısa sürede iç savaşa dönüşmüştür. Esad rejimi, İran ve Rusya’dan aldığı destekle ayakta kalmayı başarmıştır. Ancak ülke büyük bir insani kriz ve bölgesel bir savaş alanına dönüşmüştür.

Suriye, coğrafi konumu nedeniyle Ortadoğu’nun kalbinde yer alan ve İsrail, Türkiye, Lübnan, Irak ve Ürdün gibi ülkelerle sınır paylaşan stratejik bir bölgededir. Bu konum, onu bölgesel denklemlerde vazgeçilmez bir aktör haline getirmiştir. Cemal Abdülnasır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi sonrasında Batı’nın Suriye’yi hedef tahtasına oturtması bu jeopolitik önemden kaynaklanmaktadır. Suriye, soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’daki en yakın müttefiklerinden biri olmuştur. Bu da Batı’nın gözünde onu daha da hedef haline getirmiştir. ABD ve müttefikleri, Suriye’yi Sovyet etkisinden çıkarmak ya da en azından etkisiz hale getirmek istemişlerdir. Ayrıca, İsrail kendi güvenliğini sağlamak adına, bölgedeki devletleri zayıflatmak veya kontrol altında tutmak amacıyla bir “böl ve yönet” stratejisi izlemeye çalışmıştır. Bu strateji çerçevesinde Suriye’nin zayıflatılması, İsrail’in Lübnan’daki Hizbullah’a ve Gazze’deki Hamas’a karşı pozisyonunu güçlendirecek bir adım olarak görülmüştür. ABD, Ortadoğu’daki enerji kaynaklarının güvenliğini sağlama hedefiyle hareket ederken, İsrail’in güvenliğini de garanti altına almak istemiştir. Suriye’nin İran ile olan yakın ilişkileri ve İran’ın bölgedeki nüfuzunu artırma çabaları, ABD’nin Suriye’ye yönelik sert politikalarının temel nedenlerinden biri olmuştur. ABD’nin 2003 yılından itibaren Suriye’ye uyguladığı ambargo da bu stratejik hedefin bir parçasıdır.⁶⁸

Türkiye, Ahmet Davutoğlu’nun “stratejik derinlik” oluşturmaya yönelik “komşularla sıfır sorun” politikası izleyerek bölgesel bir güç olma yolunda ilerlemeyi hedeflemiştir. Ancak, Arap Baharı ve Suriye iç savaşının patlak vermesiyle birlikte, Türkiye bu politikayı güvenlikleştirme yönünde değiştirmiştir. Türkiye, Suriye’nin kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulma ihtimalini, kendi topraklarındaki Kürt ayrılıkçı hareketlerini teşvik edebilecek bir tehdit olarak görmüş ve bu durumu engellemek için çeşitli politikalar geliştirmiştir. Rusya ise, Suriye’deki Esad rejimini destekleyerek

⁶⁷ Mehmet Ali Güller, “*Suriye’nin Sevr’i: Amerikan Koridoru*”, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015, s.45

⁶⁸ Ömer Göksel İşyar, “*Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düşümü*”, Bursa: Sayda Yayıncılık, 2018, s.26

hem Sovyetler Birliği'nden miras kalan bölgedeki etkisini korumayı, hem de Batı'nın Suriye'deki kontrolünü sınırlamayı amaçlamıştır. Suriye'nin bölünmesi ve kontrolsüz bir rejim değişikliği, Rusya'nın bölgedeki çıkarlarına zarar verebileceği için Suriye'deki statükoyu koruma çabası içinde olmuştur.⁶⁹

Arap Baharı'nın ardından bölgedeki değişim süreçlerini yönlendirme çabalarının bir parçası olarak 14 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da Değişim Liderleri Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu zirve, hem Türkiye'nin hem de ABD'nin Arap Baharı'nın yarattığı yeni dinamiklere nasıl yaklaşacağını belirlemeyi amaçlayan önemli bir zirve olmuştur. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, zirvede yaptığı konuşmada, bölgedeki değişimlere kayıtsız kalmayacaklarını ve bu değişimlere yardımcı olmanın, doğru istikameti göstermekle yükümlü olduklarını vurgulamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise Türkiye'nin Arap Baharı sürecinde aktif bir rol almaması durumunda, bu gelişmelerden en olumsuz etkilenen ülke olacağına dair uyarılarda bulunmuştur.⁷⁰

Suriye'deki iç savaş, Türkiye için başta terör olmak üzere ciddi güvenlik sorunlarına da yol açmıştır. PKK gibi terör örgütlerine yeni bir alan sağlamış, güvenlik tehditlerini artırmış ve ülkenin güney sınırlarında güvenlik sorunu yaratmıştır. Suriye'nin kuzeyinde faaliyet gösteren terör örgütleri Suriye'deki otorite boşluğundan yararlanarak Türkiye sınırlarında etkinlik göstermiştir. PKK'nın Suriye uzantısı olarak kabul edilen PYD'nin, Suriye'nin kuzeyinde konuşlanan bölgesel ve küresel aktörlerin desteğiyle varlığını sürdürmesi, Türkiye için önemli bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. Milyonlarca insan ülkelerinden ayrılıp başka ülkelere göç etmek zorunda kalınca Suriye krizi uluslararası sorun haline dönüşmüştür. Türkiye, kriz sürecinde ABD'den Suriye'nin kuzeyinde uçuşa yasak bölge oluşturulup, PYD/YPG gibi terör örgütlerine verilen desteğin kesilmesi talebinde bulunmuştur. Ancak talepleri karşılandığı takdirde sığınmacı kriziyle başa çıkabileceğini ve bölgede güvenliğin sağlanmasında daha etkin rol oynayabileceğini düşünmüştür. Türkiye'nin bu talepleri, büyük güçlerin Suriye'ye ilişkin farklı çıkarları nedeniyle tam olarak karşılanmamıştır. Türkiye'nin Suriye'den gelen sığınmacılar için uyguladığı "açık kapı" politikasına

⁶⁹ Ömer Göksel İşyar, "Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düğümü" s.26.

⁷⁰ Mehmet Ali Güller, "Erdoğan'ın Orta Doğu'daki Misyonu" <https://mehmetliguller.com/tag/gazi-misirli/> 03.07.2013 Erişim Tarihi: 01.08.2024

rağmen, Batılı müttefiklerden beklediği destek ve işbirliğini de görememiştir.⁷¹ Diğer bir neden ise dış aktörlerin, çeşitli nedenlerle Suriye’deki savaşa müdahil olmalarıdır. Suriye’deki savaşın etkisi sadece Suriye sınırlarında kalmayıp, çevre ülkelere de yayılmıştır. Savaşın başlangıcında Avrupalı ülkeler, Suriye’deki muhaliflere destek vermiş olsa da, yaşanan sığınmacı krizi Avrupa’da göçmen karşıtlığının yükselmesine neden olmuştur. Bu nedenle, Esad’ın iktidardan uzaklaştırılmasına yönelik adımlar atılmamıştır. Esad rejiminin devrilmesi durumunda ortaya çıkabilecek belirsizlik ve sığınmacı krizi Avrupa ülkelerini çekinceli davranmaya yönlendirmiştir.

16 Mayıs 2013 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Washington ziyareti Suriye krizinin uluslararası diplomatik dinamiklerinin anlaşılması açısından önemli bir dönemeç olmuştur. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ve Başkan Barack Obama, Suriye konusunda temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Obama’nın endişesi, Suriye’deki askeri müdahalenin ABD karşıtı grupları daha da güçlendirebileceği ve bunun Irak ve Mısır’da da istikrarsızlığa yol açabileceği düşüncesi hakim olmuştur. Ayrıca, Suriye Kimyasal Silahların Yayılmasını Önleme Sözleşmesi’ni imzalamayan ülkelere biriydi ve bu durum ABD için ciddi bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Obama, kimyasal silahların kullanımı konusunda kesin kanıtlar olmadan askeri müdahalede bulunmak istemediğini bunun yerine diplomatik çözüm arayışında ısrarcı olduğunu belirtmiştir. Erdoğan bu görüşmesinde Suriye’de uçuşa yasak bölge oluşturulup, güvenli bölgelerin tesis edilmesi gerektiğini ve bu noktada NATO’nun güçlü desteğinin sağlanması gibi askeri önlemler önermiştir. Obama bu görüşmesinde askeri müdahale yerine diplomatik yolları tercih ederek Cenevre II süreci üzerinde ısrarcı olmuştur. Ayrıca Rusya ve Çin’in de Suriye konusunda görev alması gerektiğini vurgulamıştır.⁷²

Başbakan Erdoğan Brookings Entitüsü’nde yaptığı konuşmada “Cenevre, artık ipe un serme yeri değildir. Rusya ve Çin’in, çözüme destek verebilmeleri için Cenevre sürecinin ilerletilmesi gerekir. Sürecin uzaması, sadece Esad’a zaman kazandırır. Buna

⁷¹ İlker Salih Ebrem, “Suriye İç Savaşının Türk Dış Politikasına ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri”, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, (Bursa 2019), ss. 103-105

⁷² Ömer Göksel İşyar, “Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düşümü” s. 372.

mahal verilmemelidir”⁷³ açıklamasında bulunmuştur. Başbakan Erdoğan bu konuşmasında ilk kez Suriye’deki grupları “terör örgütleri” olarak nitelemiştir. Ayrıca uçuşa yasak bölgenin oluşturulması gibi askeri müdahale önerilerinin ABD ve Türkiye arasında alınabilecek bir karar olmadığını, buna BM Güvenlik Konseyi’nin onayının gerektiğini belirtmiştir. Türkiye, Cenevre II sürecinde Esad’sız bir Suriye formülünü savunmuştur. Obama ise, Esad’ın hemen iktidardan ayrılmasını savunmak yerine, Esad’ın görevini geçiş hükümetine devretmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁴

2014 sonbaharında başlayan ve ABD’nin YPG’ye verdiği desteği DEAŞ’la mücadele çerçevesinde meşrulaştırması, Suriye iç savaşında önemli bir diğer konu olmuştur. Bu süreç, ABD’nin terörle mücadele stratejisinde yeni bir yaklaşımın şekillendiğini gösterirken, aynı zamanda Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde derin bir gerilim kaynağı haline gelmiştir. ABD’nin YPG’ye desteği, DEAŞ’la mücadelede sahada etkili bir güç olarak görülen bu örgütün, ABD için stratejik bir ortak haline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak Türkiye, YPG’yi PKK’nın bir uzantısı olarak gördüğünden, bu durumu kendi ulusal güvenliği açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Ankara’nın bu konudaki tutumu son derece nettir: YPG’ye verilen her türlü destek, Türkiye’nin güvenlik çıkarlarına doğrudan saldırı olarak görülmüştür.⁷⁵

Obama yönetimi döneminde, ABD’nin DEAŞ’a karşı kararlı bir mücadele yürütebilmesi için YPG ile işbirliği yapma kararı alınmış, ancak Amerikan askerlerinin doğrudan çatışmalara girmemesi şartı getirilmiştir. Bu strateji, bir yandan ABD’nin savaş yükünü hafifletirken, diğer yandan yerel güçlerin kullanılması yoluyla sahada etkin olma amacını taşımıştır. Donald Trump döneminde de ABD’nin YPG’ye verdiği destek devam etmiştir. Ancak Trump, ABD halkına verdiği “Orta Doğu’dan çekilme” sözü nedeniyle Suriye’deki Amerikan varlığına başından beri şüpheyile yaklaşmıştır. Türkiye, bu dönemde ABD’ye yönelik baskılarını artırmış ve YPG’ye verilen desteğin kesilmesi için yoğun diplomatik çabalar yürütmüştür.⁷⁶

⁷³ Kadri Gürsel, “Suriye Politikasında Değişim Ne Demektir?”, Milliyet, 20 Mayıs 2013 <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/kadri-gursel/suriye-politikasinda-degisim-ne-demektir-1711045> (Erişim Tarihi: 01.08.2024)

⁷⁴ Ömer Göksel İşyar, “Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düşümü” s. 372.

⁷⁵ Kadir Üstün, “ABD’nin Suriye Politikasının İflası” SETA Yayınları, 21 Ekim 2019.

⁷⁶ Kemal İnât, “Trump’ın Suriye Politikasını Anlamak” SETA Yayınları, 9 Ekim 2019.

Türkiye, Suriye’deki çatışmaların başlangıcından itibaren ABD’ye birçok kez uyarılarda bulunmuş ve stratejiler önermiştir. Ankara, DEAŞ’la mücadelenin YPG gibi terör örgütleriyle değil, daha geniş bir uluslararası koalisyon ve işbirliği içinde yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. ABD’nin Suriye politikasının büyük ölçüde Amerikan iç politikasına endekslendiğini ve bölgesel gerçeklerden kopuk olduğu görülmüştür. ABD’nin, Türkiye gibi bir NATO müttefikinin güvenlik kaygılarını göz ardı ederek YPG ile işbirliğine devam etmesi, Ankara-Washington ilişkilerinde derin bir güvensizliğe neden olmuştur.

Bir diğer önemli konu ise Suriye iç savaşı çıkmadan önce Türkiye ile Suriye sınırında özellikle 1950’lerden itibaren güvenlik gerekçesiyle mayınlarla döşenmiş ve sınırlarda mayın temizliği yapılması olmuştur. Bu mayınlı alanlar, soğuk savaş döneminin getirdiği güvenlik kaygılarıyla yerleştirilmiş ve sınır boyunca geniş bir alana yayılmıştır. Ancak 2000’li yıllarda, bu mayınların temizlenmesi ihtiyacı, hem Türkiye’nin ulusal güvenlik stratejileri hem de uluslararası yükümlülükler çerçevesinde gündeme gelmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde anti-personel mayınların kullanımı ve temizliği, uluslararası güvenlik ve insani krizlerle ilgili önemli bir konu olmuştur. Türkiye, anti-personel mayınların kullanımını yasaklayan ilk adımları 1996 ve 1998 yıllarında atmıştır. Türkiye, 17 Ocak 1996 tarihinde anti-personel mayınların kullanımını yasaklayan bir bildiri yayımlamıştır. 26 Ocak 1998 tarihinde ise Türk Silahlı Kuvvetleri anti-personel mayınları tamamen yasaklamıştır. Türkiye, 1 Mart 2004 tarihinde Ottawa Sözleşmesi’ne taraf olarak, uluslararası standartlara uyma ve anti-personel mayınlarla kirletilmiş alanları 2014 yılına kadar temizleme taahhüdünde bulunmuştur.⁷⁷

5903 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devleti İle Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti Arasındaki Kara Sınırı Boyunca Yapılacak Olan Mayın Temizleme Faaliyetleri İle İhale İşlemleri Hakkında Kanun” 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile, Türkiye- Suriye sınırında mayın temizleme faaliyetlerinin özel firmalar aracılığıyla gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Kanunun amacı, sınır bölgelerinde mayınları temizleyerek güvenliği artırmak ve sivil yaşamı korumayı amaçlamıştır. Aynı zamanda, Ottawa Sözleşmesi’nin gerekliliklerini yerine getirmeyi hedeflemiştir.

⁷⁷ Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/Mafam/icerik/mayin-faaliyeti-hakkinda-merak-edilenler> (Erişim Tarihi: 31.07.2024)

Ancak, 2013 tarihinde Türkiye'nin çevresinde yaşanan siyasi istikrarsızlık ve güvenlik sorunları nedeniyle bu proje iptal edilmiştir. Türkiye'nin Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı Özel Mayın Arama ve Temizleme (ÖMAT) birlikleri tarafından mayın temizliği faaliyetleri yürütülmüştür.⁷⁸

Muhalefet Suriye kara sınırındaki mayınların temizlenmesini ve arazilerin tarıma açılmasını öngören yasa tasarısına karşı çıkmıştır. Genelkurmay'ın projeden çıkarılmasını, Maliye Bakanlığı'nın projeyi üstlenmesini, İsrail menşeli bir şirketin ihaleyi alma olasılığı gibi sebepler CHP tarafından eleştirilmiştir. Sınır bölgesinin yabancı devlet destekli şirketlere verilmesi durumunda sınır güvenliğinin zafiyete uğrayabileceği öngörülmüştür. Mayın temizliği ile açılacak tarım arazilerinin geleceği konusundaki belirsizlikler, bu arazilerin nasıl kullanılacağı da endişeler arasında yer almıştır.⁷⁹

Temizleme çalışmalarının tamamlanmasının üzerinden bir yıl geçmeden, Suriye'de iç savaş patlak vermiştir. Savaşın etkisiyle milyonlarca Suriyeli, mayınlardan temizlenmiş olan Türkiye-Suriye sınırını geçerek Türkiye'ye sığınmıştır. Mayınların temizlenmesi, bazı siyasetçiler ve yazarlar tarafından geniş bir stratejinin parçası olarak değerlendirilmiştir. Suriye'deki iç savaş, uluslararası politikaların ve stratejik hesaplamaların bir sonucu olarak görülmüştür. Suriye'nin kuzeyinin boşaltılması ve kürtlerin yerleştirilmesi, bazı çevreler tarafından kürtlerin bağımsız bir devlet kurma hedefinin bir adımı olarak görülmesine yol açmıştır. Ayrıca, sınır bölgelerinde terörist grupların karışıklık ve güvenlik boşluklarından yararlanarak sınırları geçme ve operasyonlar gerçekleştirme fırsatı bulduğu endişesi de yer almıştır.⁸⁰ Bu bakış açısına göre, Suriye iç savaşının uluslararası stratejilerle bağlantılı olduğu iddiaları, savaşın ve göç hareketlerinin, küresel güçlerin ve bölgesel aktörlerin stratejik hesaplamalarının bir sonucu olarak görülmüştür.

⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/Mafam/icerik/mayin-faaliyeti-hakinda-merak-edilenler> (Erişim Tarihi: 31.07.2024)

⁷⁹ Dünya Gazetesi, "CHP'den mayın temizlemeye 9 başlıkta itiraz" 18 Mayıs 2009. <https://www.dunya.com/ekonomi/chp039den-039mayin-temizleme039ye-9-baslikta-itaraz-haberi-78365> (Erişim Tarihi: 31.07.2024)

⁸⁰ Dünya Gazetesi, "CHP'den mayın temizlemeye 9 başlıkta itiraz" 18 Mayıs 2009. <https://www.dunya.com/ekonomi/chp039den-039mayin-temizleme039ye-9-baslikta-itaraz-haberi-78365> (Erişim Tarihi: 31.07.2024)

Türkiye, anti-personel mayınları ilk olarak 1956 yılında Suriye sınırında kaçakçılıkla mücadele amacıyla kullanmış, ardından 1993 ve 1997 yılları arasında terör eylemleri ve sınır güvenliği gerekçesiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine döşemiştir. Milli Mayın Faaliyet Merkezi (MAFAM)’ın 2015 yılında kurulmasını öngören bir kanunu kabul ederek Ottova Sözleşmesi’ne bağlılığını ve kararlılığını ortaya koymuştur. 2015 yılından itibaren yürütülen insani maksatlı mayın temizleme çalışmaları kapsamında yaklaşık 45 milyon metrekare alanda temizlik yapmıştır. Bu süreçte toplamda 226 bin anti-personel mayın imha edilmiştir.⁸¹

2.2. Suriye’de Yaşanan İç Savaşın Türkiye’ye Etkileri

Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte göç krizinden etkilenen Suriye’nin komşu ülkeleri Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan olmuştur. Irak, ABD müdahalesi sonrası istikrarsız bir dönem yaşarken Suriye’deki savaş ülkenin toparlanma sürecini zorlaştırmıştır. Ürdün de savaşın etkilerini hissetmiş ve kendi ülkesinde kitlesel eylemlerden endişe duymuştur. Filistinli mültecilerin varlığı nedeniyle iç sorunları olan Ürdün, Suriyeli sığınmacıların da gelmesinden çekinmiştir. Suriye’nin arka bahçesi olarak görülen Lübnan’da ise, Suriye’de yaşanan çatışma ve istikrarsızlık siyasi ve toplumsal yapının pamuk ipliğine bağlı olduğu bir döneme denk gelmiştir. Suriye iç savaşından en fazla etkilenen Türkiye diğer ülkelere göre gelişmiş ekonomik ve demokratik yapısından dolayı Suriye’den kaçan sığınmacılar için hedef ülke haline gelmiştir. Ancak kısa sürede artan göç, Türkiye’nin hazırlıksız yakalanmasına ekonomik ve toplumsal sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Bunların yanı sıra, Suriye’deki siyasi boşluk, Türkiye’nin güney sınırında PKK ile bağları bulunan PYD-YPG’nin hakimiyetini artırması Türkiye’nin Suriye sınırında terör örgütlerine karşı sınır güvenliğini sağlama ihtiyacını daha da acil hale getirmiştir. ABD’nin PYD-YPG’ye destek vermesi Türkiye’nin güvenlik endişelerini derinleştirirken uluslararası alanda PYD ve YPG’nin imajının düzelmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca PKK’nın Suriye’deki iç savaş ortamını kullanarak şehir savaşları girişiminde bulunması ve bombalı saldırılar düzenlemesi, Türkiye’nin iç güvenliği için ciddi bir tehdit

⁸¹ Utku Şimşek “Milli Savunma Bakanlığı MAFAM koordinatörlüğünde 226 bin mayın imha edildi” Anadolu Ajansı, 03.04.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/milli-savunma-bakanligi-mafam-koordinatordugunde-226-bin-mayin-imha-edildi/3182347> (Erişim Tarihi:31.07.2024)

oluşturmuştur. Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden bir diğer aktör olan IŞİD, Irak ve Suriye'deki otorite boşluğundan faydalanarak büyük bir bölgeyi kontrol altına almış ve Türkiye'ye yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin konum olarak yakın olması ve Türkiye ile Suriye sınırında bulunan bazı bölgelerin kontrolünü elinde bulundurması, IŞİD militanlarının Türkiye'ye geçip saldırılar düzenlemesine neden olmuştur⁸²

2014 yılında IŞİD'in Kobani'ye saldırıda bulunması bölgedeki dengeyi değiştiren olaylardan biri olmuştur. ABD önderliğindeki koalisyon güçleri, IŞİD'in ilerlemesini durdurmak için PYD-YPG'ye hava desteği ve tonlarca mühimmat sağlamıştır. Bu destek PYD-YPG'nin bölgedeki etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Türkiye ise PYD-YPG'nin güney sınırını tamamen kontrol etmesini engellemek için "Fırat'ın Batısı" söylemiyle kırmızı çizgisini çizmiştir. Ancak, PYD-YPG güçleri, ABD'nin de yardımıyla Fırat'ın batısına geçerek, özellikle Münbiç şehrini IŞİD'den temizleme çabalarıyla bu sınıra doğru ilerlemiştir. Suriye'deki istikrarsızlık ve ayrılıkçı unsurlar Türkiye'nin sınır güvenliğini doğrudan etkiler hale gelmiştir.⁸³

Türkiye, terör örgütlerinin kontrolündeki bölgelerin, PKK'ya destek sağlamak ve Türkiye'ye karşı saldırılar düzenlemek için bir üs olarak kullanılmasından endişe duymuştur. Türkiye bu endişeleri gidermek adına ve Suriye'nin kuzeyinde terör örgütlerinin kontrolünü sınırlamak amacıyla "Fırat Kalkanı" ve "Zeytin Dalı" adlı hareket düzenlemiştir. Türkiye, bölgede istikrarı sağlayıp ve Suriye'nin toprak bütünlüğünü koruyacak çözüm arayışında olmuştur.

Türkiye'nin Ortadoğu politikaları ve özellikle Suriye'ye yaklaşımı, Arap Baharı'nın başlamasıyla önemli değişikliklere uğramıştır. Türkiye'nin Suriye politikası, Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu liderliğindeki AKP hükümeti tarafından "komşularla sıfır sorun" politikası⁸⁴ çerçevesinde oluşturulan yumuşak güç ve aktif dış politika anlayışıyla şekillenirken Arap Baharı ile Türkiye'nin Suriye politikası zorlu bir dengeye oturmuştur. Başlangıçta, Türkiye, Suriye'deki

⁸² İlker Salih Ebrem, Suriye İç Savaşının Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, s. 103-105.

⁸³ Fatih Bayezit, "Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış", *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:4, No:2, Yalova:2016, s. 95-96.

⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası. <https://www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

ayaklanmalara karşı temkinli bir yaklaşım sergilemiş ve Esad yönetimiyle olan ilişkilerini bozmamaya çalışmıştır. Ancak Esad yönetiminin halk hareketlerine şiddetle yanıt vermesi ve uluslararası toplumun tepkisini çekmesiyle birlikte Türkiye Esad'a karşı net bir tutum almıştır.

27 Haziran 2011'deki G-20 zirvesinde gerçekleşen Erdoğan-Obama görüşmesi, Türkiye'nin Suriye politikasında önemli bir dönemeç olmuştur. Bu görüşme sonucunda Türkiye, Esad yönetimine karşı net bir tavır almış ve Türkiye'nin Suriye politikası "Zalim Esad" söylemiyle belirginleşip Suriye'ye yönelik yaptırım kararlarına destek vermiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin Suriye iç savaşına yönelik dış politikası önemli ölçüde değişmiştir. Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri de Suriye krizi nedeniyle ciddi bir sınavdan geçmiştir. Uçak krizi gibi olaylarla ekonomik yaptırımlar gündeme gelmiştir. Ancak bu kriz dönemi uzun vadeli olmamış ve iki ülke arasında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Diplomatik çabalar sonucunda kriz aşılmış ve işbirliği alanları yeniden geliştirilmiştir. Özellikle Türkiye ve Rusya'nın Astana ve Soçi süreçlerinde Suriye'deki çatışmanın çözümü konusunda ortak adımlar atması, ilişkilerde olumlu bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Öte yandan ABD'nin YPG'ye yardımlarının artması, Türkiye'nin tepkisini çekmiş ve ikili ilişkilerde gerilimi artırmıştır. Türkiye, YPG'yi terör örgütü unsuru olarak kabul etmiş ve ABD'nin YPG'ye destek vermesini kendi ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görmüştür.⁸⁵ Suriye iç savaşıyla Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği ile de ilişkilerinde değişim yaşamıştır. NATO ile ilişkilerdeki gerginlik, Türkiye'nin Suriye'deki güvenlik endişeleri ve terör tehditleriyle artmıştır. Türkiye, NATO'dan daha fazla destek talep etmiş ancak beklentiler karşılanmamıştır.

Türkiye, 2000'li yılların başında, bölgesel bir model ülke olarak kendini konumlandırmaya çalışmıştır. Ancak, Türkiye'nin bu model ülke olma rolü, Suriye'deki gelişmeler ve PYD'nin Kuzey Suriye'deki etkisiyle sınanmıştır. 2012 yılında Türk jetinin Suriye tarafından düşürülmesi ve PYD'nin Kuzey Suriye'de kantonlar oluşturması, Türkiye'nin güney sınırlarında etkisini sınırlayan olaylar olarak öne çıkmıştır. Özellikle, PYD'nin kontrolü altındaki bölgeler, Türkiye'nin güney sınırındaki stratejik hamleleri üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Suriye olaylarının ardından Türkiye'nin bölgedeki algısı olumsuz bir dönüşüm yaşamıştır. 2011 yılında

⁸⁵ Ebrem, Suriye İç Savaşının Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, s.106.

Orta Doğu’da Türkiye’ye olumlu bakanların oranı %78 iken, bu oran 2012 yılında %53’e gerilemiştir.⁸⁶

Suriye iç savaşının yoğunlaşmasıyla birlikte, Türkiye-Suriye sınırındaki bazı köyler, Suriyeli muhaliflere yönelik silah sevkiyatının yapıldığı önemli geçiş noktalarına dönüşmüştür. İddialara göre, CIA tarafından organize edilen bu silah sevkiyatı, Hatay’ın Reyhanlı ilçesine bağlı Bükülmez köyü ve Cilvegözü Sınır Kapısı yakınlarındaki Sansarin Köyü üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu köylerdeki silahlar, sınırın hemen ötesinde bulunan Suriyeli militanlara ulaştırılıyor, böylece Suriye’deki muhalif gruplar güçleniyordu. Ancak bu silah sevkiyatı ve sınırdan geçişler, Türkiye’deki güvenlik durumunu da istikrarsızlaştırmıştır. Reyhanlı’da Suriyeli muhalifler, bir irtibat bürosu açarak bu bölgeyi adeta karargah gibi kullanmaya başlamışlardır. Apaydın kampı, Suriyeli muhaliflerin ana karargahı haline gelirken, bölgedeki Türk halkı bu duruma büyük tepki göstermiştir. 2012-2013 yılları arasında Türkiye-Suriye sınırında birçok ciddi güvenlik olayı meydana gelmiştir. Bu olaylar sınır bölgelerinde halkın güvenlik kaygılarının artmasına neden olmuştur:⁸⁷

1. 22 Haziran 2012 tarihinde Malatya’dan kalkan Türk keşif uçağı, Hatay’ın güneybatısında Akdeniz açıklarında Suriye tarafından düşürülmüştür. Bu olay, iki ülke arasında ciddi gerilim yaratmıştır.
2. 17 Temmuz 2012 tarihinde Kilis’teki Öncüpınar Sınır Kapısı yakınlarındaki konteyner kentte kalan Suriyeli sığınmacılar ayaklanmış ve büyük bir kargaşa yaşanmıştır.
3. 20 Temmuz 2012 tarihinde Suriye’nin Bab el- Hava Sınır Kapısı’na yönelik silahlı saldırıda sınır kapısındaki Türk görevliler yaralanmıştır.
4. 3 Ekim 2012 tarihinde Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesine Suriye tarafından atılan top mermilerinin düşmesi üzerine bir anne ve dört çocuğu hayatını kaybetmiştir.
5. 15 Şubat 2013 tarihinde, Cilvegözü Sınır Kapısı’nda büyük bir patlama meydana gelmiştir. Saldırıda dört Türk vatandaşı ve on üç Suriyeli hayatını kaybetmiştir.

⁸⁶ Ömer Göksel İşyar, “ Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düşümü” s. 188

⁸⁷ Ömer Göksel İşyar, “ Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düşümü” ss.375-376

6. 13 Şubat 2013 tarihinde, bölgede patlayıcı üreten evlerin varlığı tespit edilmiştir. Gaziantep ve Hatay'da güvenlik birimleri tarafından belirlenen evlerde patlayıcılar bulunmuştur.
7. 11 Mayıs 2013 tarihinde, Reyhanlı'da belediye ve PTT binaları önünde bombalı araçlarla düzenlenen terör saldırısında 53 kişi hayatını kaybetmiştir.

Bu olaylar, Hatay ve çevresinde yaşayan halkın büyük bir huzursuzluk içinde yaşamasına neden olmuştur. Suriyeli sığınmacıların sayısındaki artış, sınır bölgesinde yaşanan terör olayları, yerel halk arasında büyük bir tedirginlik yaratmıştır. Türkiye-Suriye sınırında 2012 yılından itibaren yaşanan güvenlik olayları, Suriye iç savaşının Türkiye'ye olan yansımalarını ve sınır bölgelerindeki kırılgan durumu net bir şekilde göstermektedir. Sınır bölgelerindeki kaçakçılık, silah sevkiyatı, terör eylemleri ve toplumsal huzursuzluklar, Türkiye'nin güneydoğusunda ciddi bir güvenlik açığına neden olmuştur. Bu durum, hem Türkiye'nin hem de bölge halkının uzun süreli bir krizle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır.

2.3. Suriye İç Savaşı Sonrası Türkiye'ye Yaşanan Kitlemel Göç Hareketi

Suriye'de 2011 yılında başlayan rejim karşıtı gösterilerin kısa sürede iç savaşa dönüşmesi, ülkede büyük bir insani krize ve göç dalgasına yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre, Suriye krizi, yakın tarihte görülen en büyük ve en hızlı ilerleyen yerinden edilme olaylarından biri olmuştur. Suriye'de yaşanan çatışmalar ve şiddet olayları, milyonlarca insanın evlerini terk etmesine yol açmış ve 4 milyondan fazla Suriyeli de komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğu, Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak gibi komşu ülkelere sığınmıştır. Bu ülkeler, büyük bir sığınmacı akınına maruz kalmış ve kaynaklarının sınırlarını zorlayan bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Eğitim, sağlık, barınma ve iş gücü piyasası gibi alanlarda bu ülkeler üzerindeki baskı artmıştır.

2011 yılının sonlarından Mayıs 2013 yılına kadar 350.000 Suriyeli Türkiye'ye gelmiştir. Suriyelilerin büyük bir kısmı, çadır kentlerde kalmak yerine, kendi imkanlarıyla Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yerleşmiştir. Özellikle Reyhanlı gibi sınır köylerinde, Suriyelilerin sayısı yerel nüfusu geçebilir hale gelmiştir. 11 Mayıs 2013 tarihinde Reyhanlı'da meydana gelen bombalı saldırı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin o zamana kadar yaşanan en büyük terör eylemlerinden biri olarak kayıtlara geçmiştir. Bu

saldırının, Suriye iç savaşının getirdiği gerilimlerle ilişkili olduğu ve sınır bölgesindeki radikal grupların etkisiyle gerçekleşmiş olabileceği değerlendirilmiştir. Türkiye'nin sınır bölgelerindeki güvenliğin, ulusal güvenlik ve istikrar açısından kritik öneme sahip olduğu düşüncesinden hareketle de Süleyman Demirel'in 1990'larda Suriye ile ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde "Bu bölgede bir dar'ül harp yaratılmasına izin vermem" demiştir.⁸⁸

Suriye'deki otorite boşluğunu kendi lehine kullanan ve terör faaliyetlerini artıran IŞİD, krizin daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. IŞİD, hem Suriye hem de genel olarak bölge üzerinde uzun süre silenemeyecek etkiler yaratmıştır. Bu durum, uluslararası toplumun krize bakış açısını ve müdahale yöntemlerini değiştirmiştir. IŞİD'in yükselişi, uluslararası toplumun önceliklerini değiştirmiştir. Başlangıçta Esad rejiminin devrilmesi konusunda uzlaşan ülkeler, IŞİD tehdidi nedeniyle önceliklerini yeniden belirlemiştir. Esad'ın görevden ayrılması, IŞİD ile mücadeleye kıyasla daha az önemli hale gelmiştir.⁸⁹

Türkiye, Suriye krizini sadece bir insani kriz olarak değil, aynı zamanda hem iç hem de dış siyaseti etkileyen önemli bir mesele olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşımın sebebi olarak, AKP hükümetinin dış politikada mezhepçi yaklaşımları ve Recep Tayyip Erdoğan ile Beşar Esad arasındaki ilişkilerin dönüşümünden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Türkiye, Suriye krizinin başlarında diplomatik temaslarla sorunu çözmeye çalışmış, ancak bu girişimlerden sonuç alamayınca uluslararası kamuoyunu harekete geçirmeye ve Suriye yönetimine baskı yapmaya çalışmıştır. Türkiye, Esad rejiminin devrilmesi gerektiğini savunarak Suriye muhalefetine destek vermiştir.⁹⁰

Suriye krizinde uluslararası kamuoyunun başlangıçta otoriter rejimlere karşı halkın demokratik taleplerini destekleme eğiliminde olduğu görülmüş olsa da, Suriye'deki çıkar çatışmaları nedeniyle bu destek zamanla azalmış ve uluslararası kamuoyunda ortak bir uzlaşa sağlanamamıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Suriye'de barış ve huzurun sağlanması için alınmaya çalışılan kararlar,

⁸⁸ Ömer Göksel İşyar, "Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düğümü" s.361

⁸⁹ Hasan Bari Yalçını Burhanettin Duran, "Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri" İstanbul: SETA Yayınları, 2018, ss.60.

⁹⁰ M. Murat Erdoğan, "Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum" İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Şubat 2018, s. 3.

Rusya ve Çin'in vetolarıyla engellenmiştir.⁹¹ Bu durum Esad rejiminin şiddet politikalarını sürdürmesine ve krizin derinleşmesine yol açmıştır.

Türkiye, savaşın başlamasından itibaren Suriyeli sığınmacılara kapılarını açmıştır. İlk büyük göç dalgası, Nisan 2011'de Cilvegözü sınır kapısından başlayıp sürekli artarak milyonlara ulaşmıştır. Türkiye'nin sınırlarını savaştan kaçan Suriyeli sığınmacılara açık tutması, Türkiye'yi sığınmacılar için hedef ülke haline getirmiştir. Türkiye şu anda en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkedir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon, 2012 yılında Türkiye'deki sığınmacı sayısının 100 bine ulaştığı dönemde, Türkiye'nin cömertliğini ve çabasını öven açıklamalarda bulunmuştur. 8 Kasım 2014 yılında ise, AB 2014 İlerleme Raporu da Türkiye'nin çabalarını takdir etmiştir.⁹²

O dönemin Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan, 18 Temmuz 2014 tarihinde yaptığı konuşmada, 1 milyondan fazla sığınmacıyı kabul ettiklerini ve daha fazlasını da kabul edeceklerini belirtmiştir. Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olmasının ardından Başbakan olan Ahmet Davutoğlu da bu politikayı sürdüreceğini ifade etmiştir. Türkiye, başlangıçta krizin bu boyutlara ulaşacağını ve uzun süreceğini öngörememiştir. Ancak, iç siyasi baskılar, toplumsal endişeler, güvenlik kaygıları ve mali yüke rağmen Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar konusundaki insani yaklaşımı devam etmiştir.⁹³

Türkiye'ye yönelen kitlesel göçün ülkenin ekonomisi, sosyal yapısı ve siyaseti üzerinde önemli etkileri olmuştur. Ekonomik açıdan, milyonlarca sığınmacının ülkeye gelmesiyle işgücü piyasası değişmiştir. Bu durum, bazı sektörlerde işçilik maliyetlerinin düşmesine de neden olmuştur. Sosyal açıdan ise sığınmacıların entegrasyonu ve toplumla uyum sağlamaları zorlu bir süreci oluşturmuştur. Barınma, sağlık hizmetleri, eğitim ve diğer kamu hizmetlerine olan talep artmıştır. Siyasi açıdan bakıldığında, Türkiye'ye sığınan Suriyeliler, ülkenin siyasetini farklı yönleriyle etkileyip siyasi kutuplaşmaya da neden olmuştur. Türk vatandaşlarının en çok endişe duyduğu konuların başında terör riskinin artması yer almıştır. Bu endişe ise Suriyeli sığınmacılar arasında Esad yanlısı kişiler ve/veya terör örgütü üyeleri bulunma

⁹¹ Osman Bahadır Dinçer, “ Kapıdaki Kriz Suriye, Uluslararası Yaklaşımlar ve Türkiye için Öneriler” USAK Rapor No:12-02, Mart 2012, Ankara. s. 15.

⁹² M. Murat Erdoğan, “Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum” s.5.

⁹³ M. Murat Erdoğan, “Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum” s.6.

ihtimalinden kaynaklanmaktadır.⁹⁴ Zira sığınmacıların gittikleri ülkelerde güvenliğe potansiyel bir tehdit oluşturabileceklerine dair endişeler, gerçek ve ciddi bir konu olmuştur. Zamanla artan sığınmacı sayısı Türkiye'nin beklediği düzeyin çok üzerine çıkmıştır. 10 Mayıs 2011 tarihinde Başbakan Erdoğan Suriye'yi dış politika konusu olarak değil Türkiye'nin iç politika konusu olarak gördüğünü belirtmiştir.⁹⁵ Yapılan açıklamadan da anlaşılacağı üzere Suriye'de çıkan olayların sadece iki ülkenin çıkarlarına tehdit olarak değil, aynı zamanda iç politikaya etkisi açısından da değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin 2013 yılında yayımlamış olduğu geçici koruma yönetmeliği ile ülkesine gelen Suriyelileri geçici koruma statüsü ile kabul etmiştir. Başlangıçta Türkiye, Suriyelileri "misafir" olarak kabul etmiştir ancak bu terimin uluslararası hukukta bir karşılığı olmadığı için çalışmalar yapılmış ve Suriye vatandaşlarına geçici koruma kimlikleri verilmiştir. Daha öncede değinildiği gibi, geçici koruma kavramı, iç savaş ve çatışma bölgelerinden kitlesel olarak gelen insanlar için geliştirilmiş bir kavramdır. Geçici koruma, ülkelerinden zorla ayrılmak zorunda kalan ve geri dönme imkanı olmayan kişilere acil olarak koruma sağlamayı hedeflemektedir. Bu politika, açık sınır politikası ile ülke topraklarına kabul, geri göndermeme ilkesi, temel ve acil ihtiyaçlara erişim gibi hakları sağlamaktadır.⁹⁶

Türkiye ve Suriye arasındaki sınırın uzunluğu ve bazı bölgelerde kontrolün zor olması, Suriyeli sığınmacıların geçişlerini kolaylaştırmış ve bu geçişlerin büyük ölçüde kayıtsız gerçekleşmesine neden olmuştur. Pasaportla gelen Suriyelilerin yasal olarak giriş yapmaları sonrası Türkiye içindeki hareketliliklerinin tespit edilmesi zorlaşmıştır. 2011 yılından 2015 yılına kadar olan sürede 2.5 milyon Suriyelinin gelmesi dünya genelinde benzeri görülmemiş bir durumu göstermektedir.⁹⁷ Krizin en ciddi sorunlarından biri ise uluslararası kamuoyunun mali ve insani destek konusundaki yetersizliği olmuştur. Bu duyarsızlık, komşu ülkelerin açık kapı politikalarını sürdürme konusunda ciddi zorluklar yaratmıştır. Dönemin AFAD Başkanı olan Fuat Oktay, bu

⁹⁴ "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri", ORSAM-TESEV, Rapor No:195, Ocak 2015

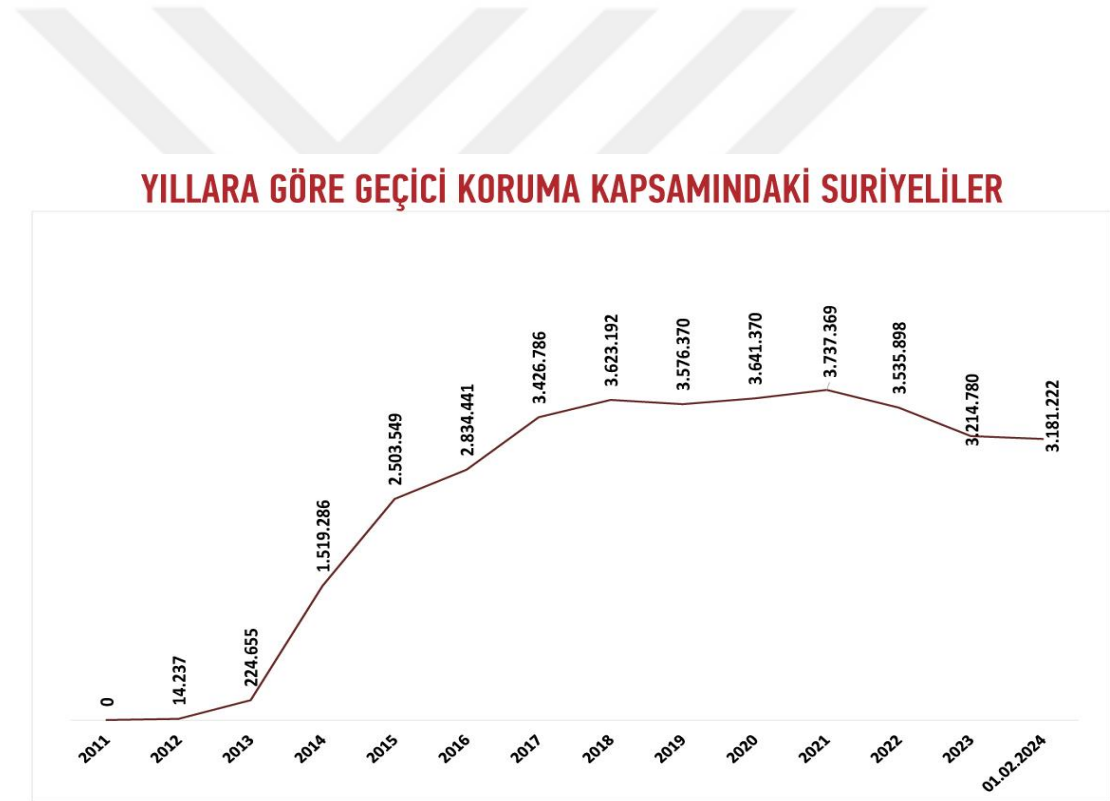
⁹⁵ Ebrem, İlker Salih "Suriye İç Savaşının Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri", s. 84.

⁹⁶ Aydoğan Asar, "Yabancılar Hukuku" Ankara: Seçkin Yayınları, 2023 s. 302.

⁹⁷ Murat Erdoğan, "Suriyeliler Baramotresi 2021" Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık s.56.

krizin insani yükünün adil bir şekilde paylaşılması, sadece sınır komşuları değil, tüm uluslararası toplumun ortak sorumluluğu olması gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁸

Suriyeli sığınmacıların durumu, Türkiye başta olmak üzere komşu ülkeler için büyük bir yük oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler'in mali destek talebi ve uluslararası dayanışma çağrıları, bu krizin ciddiyetini ve aciliyetini vurgulamaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Antonio Guterres'in belirttiği gibi, "Suriye krizi çağımızın en büyük insani acı durumlarından bir haline gelmiştir, ancak dünya, mültecilerin ev sahipliği yapan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır" söyleminde bulunmuştur.⁹⁹

⁹⁸ SETA, "AFAD Başkanı, SETA Washington'da Suriyelileri konuştu." 22 Nisan 2015. <https://www.setav.org/haber/afad-baskani-seta-washingtonda-suriyelileri-konustu> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)

⁹⁹ UNHCR: "Suriyeliler artan güvensizlik ve kötüleşen şartlardan kaçarken, Suriyeli mültecilerin toplam sayısı 3 milyona erişti", <https://www.unhcr.org/tr/12834-suriyeliler-artan-guvensizlik-ve-kotulesen-sartlardan-kaçarken-suriyeli-multecilerin-toplam-sayisi-3-milyona-eristi.html> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)

Şekil 1: Yıllara Göre Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeliler¹⁰⁰

Tabloda görüldüğü üzere 2011 yılında başlayan Suriye savaşıyla Türkiye'ye kitlesel olarak sığınan Suriyelilerin sayısı 2022 yılına kadar artmıştır. Türkiye bu krizde açık kapı politikası izleyerek önemli bir görev üstlenmiştir. Savaşın başladığı yıldan itibaren Suriyeliler, refah seviyelerini yükseltmek amacıyla Türkiye'den sonra Avrupa ülkelerine gitmeye çalışmışlardır. Özellikle Yunanistan üzerinden Avrupa'ya gitmeye çalışan sığınmacılar deniz yolunu tercih etmişlerdir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Genel Müdürü Antonio Vitorino, Orta Akdeniz'de göçmen ölümlerinin artık göz ardı edilemeyecek seviyeye geldiğini belirterek 2014'ten itibaren bu deniz yolunda 20 bin ölümün kayıtlara geçtiğini söylemiştir. IOM'un Kayıp Göçmenler Projesi, 2023'ün ilk çeyreğinde 441 göçmenin ölümünü belgelemiştir. 2017 yılından itibaren yılın ilk çeyreğinde yaşanan en yüksek ölüm olduğunu bildirmiştir.¹⁰¹

Türkiye'deki Suriyelilerin birçoğu kayıt altına girmek istememişlerdir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 16.maddesi gereği geçici koruma altındaki Suriyelilerin bireysel uluslararası koruma başvurularını işleme almama hükmü, bu kişilerin üçüncü ülkelere gitme durumunu etkiler düşüncesi yer almaktadır. Kayıt altına alınmaları halinde herhangi bir zaman diliminde iradelerinin dışında ülkelere dönmeye zorlanacakları korkusu da kayıt olma konusundaki çekincelerini artırmıştır.¹⁰²

¹⁰⁰ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı, Geçici Koruma, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 25.02.2024)

¹⁰¹ BM: Akdeniz'de 2023'ün ilk çeyreğinde 441 düzensiz göçmen hayatını kaybetti. <https://tr.euronews.com/2023/04/12/bm-akdenizde-2023un-ilk-ceyreginde-441-duzensiz-gocmen-hayatini-kaybetti> (Erişim Tarihi: 25.02.2024)

¹⁰² M. Murat Erdoğan, "Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum" İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018 s. 68.

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.662.073	1.519.149	3.181.222
0-4	204.108	191.366	395.474
5-9	275.742	259.997	535.739
10-14	187.878	178.548	366.426
15-18	126.252	116.543	242.795
19-24	186.703	163.381	350.084
25-29	175.900	145.198	321.098
30-34	130.797	107.555	238.352
35-39	111.011	91.001	202.012
40-44	79.614	70.863	150.477
45-49	54.014	54.537	108.551
50-54	41.913	43.435	85.348
55-59	33.050	34.420	67.470
60-64	22.125	24.097	46.222
65-69	15.131	16.770	31.901
70-74	9.191	10.204	19.395
75-79	4.588	5.480	10.068
80-84	2.243	3.109	5.352
85-89	1.078	1.533	2.611
90 ve üstü	735	1.112	1.847

Şekil 2: 1 Şubat 2024 itibariyle Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı¹⁰³

Göç İdaresi Genel Başkanlığı'nın geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin yaş ve cinsiyet dağılım verilerine bakıldığında Türkiye'de yaşayan 3.181.222 Suriyeliden 2.211,616 kişi 0-30 yaş aralığında bulunmaktadır. Genç nüfusun Türkiye'de kalış süresinin uzayabileceği bir kısmında kalıcı olarak Türkiye'de yaşamaya devam edebileceği olasılığı düşünüldüğünde Suriyeli nüfusun topluma uyumu ve entegrasyonu da önemli bir konu haline gelmektedir.

Suriyeli genç nüfusun fazla olması halk arasında çoğunlukla olumsuz tepkilere neden olmaktadır. Entegrasyon politikalarının başarısı, bu tepkilerin yönünü ve şiddetini önemli ölçüde etkilemektedir. Ancak, Türk halkının Suriyelilerin entegrasyona yönelik isteksizliği de mevcuttur. Bunun başlıca nedenleri arasında güvenlik endişeleri ve ekonomik kaygılar yer almaktadır. Halkın entegrasyona yönelik isteksizliği, politikacıların ve karar alıcıların politikalarını da etkilemektedir.

Türkiye'de geçici koruma kapsamında olan Suriyelilerin çoğunluğunun genç nüfus olması, bazı olumsuz tepkilere de neden olmuştur. Genç Suriyelilerin iş gücüne

¹⁰³ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı, Geçici Koruma, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 25.02.2024)

katılması, özellikle düşük vasıflı işlerde Türk vatandaşlarıyla rekabeti artmasına neden olmaktadır. Bu durum, yerel işsizliğin artmasına ve mevcut işlerde ücretlerin düşmesini etkilemektedir. Türk vatandaşları, iş bulma konusunda daha fazla zorluk yaşadıklarını düşündüklerinde, Suriyelilere karşı olumsuz tutumlar geliştirmektedirler.¹⁰⁴

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ADANA (1)	Sarıçam	12.878	12.878
HATAY (3)	Altınözü	7.866	11.288
	Yayladağı	3.340	
	Apaydın	82	
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	14.674	14.674
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	9.929	9.929
MALATYA	Beydağı	11.617	11.617
TOPLAM	60.386		
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI		3.098.338	

Şekil 3: 22 Şubat 2024 İtibariyle Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı¹⁰⁵

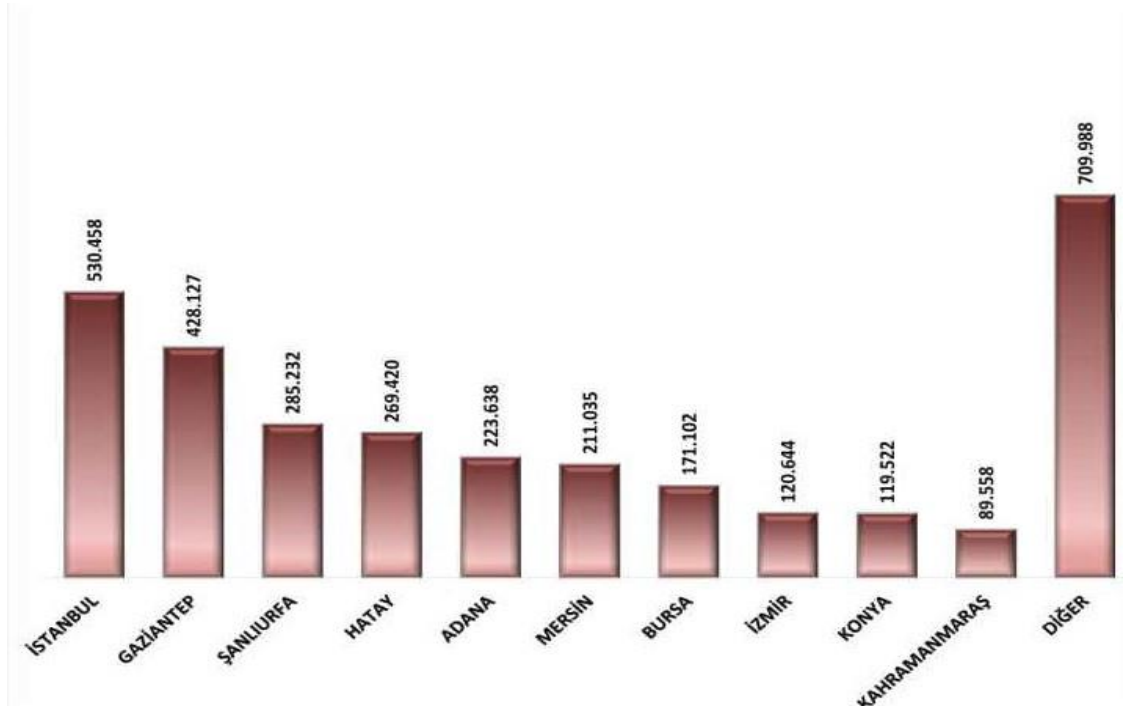
Suriyelilerin barınması için 5 ilde inşa edilen 7 geçici barınma merkezlerinde 60.386 Suriyeli bulunmaktadır. Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı üç milyondan fazlayken barınma merkezlerinde kalan Suriyeli sayısının 60.386 kişi olması Suriyelilerin çoğunluğunun farklı şehirlerde yerel halkla birlikte yaşadığını göstermektedir. İç savaşın süresinin uzamasıyla geçici koruma altındaki Suriyelilerin geri dönüşlerine yönelik uygulamaların yapılmaması, Türk toplumunda çeşitli nedenlerle tepkilerin artmasına neden olmuştur.

Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların büyük bir çoğunluğunun kamplar dışında yaşaması, sürecin yönetimini zorlaştıran önemli bir faktördür. Bu durum, hem Suriyeli sığınmacıların hem de yerel halkın yaşamlarını etkileyen çeşitli zorlukları beraberinde

¹⁰⁴ M. Murat Erdoğan, “Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum”, ss. 60-63.

¹⁰⁵ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı, Geçici Koruma, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 25.02.2024)

getirmektedir. 22 Şubat 2024 verilerine göre, Türkiye’de kamplarda yaşayan Suriyeli sayısı 60.386 kişiyken, geçici barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyeli sayısı 3.098.338 kişidir. Suriyeli sığınmacı sayısındaki artışın kampların kapasitesini zorlamasından dolayı sığınmacıların şehirlerde yaşamaya mecbur kalmasına neden olmuştur. Böylece, kamplar dışında yaşayan Suriyeliler, uygun barınma ve yaşam koşullarına erişimde zorluklar yaşamaktadır. Bu durum da beraberinde düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmasına neden olmaktadır.

Şekil 4: 22 Şubat 2024 İtibariyle Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı¹⁰⁶

Suriyelilerin sayılarının fazla olması ve çoğunluğun yerel halk ile birlikte yaşıyor olması mevcut altyapı ve hizmetlerin yetersiz kalmasına yol açmıştır. Özellikle İstanbul, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep gibi illere yoğun bir Suriyeli sığınmacı nüfusunun bulunması o şehirlerde altyapı sorunlarını ve çarpık kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Suriyeli sığınmacıların en az maliyetle yaşayabilecekleri yerleri tercih etmeleri belirli bölgelere yoğunlaşmalarına yol açmıştır. Bu durum yerel toplum ile entegrasyon sürecini olumsuz etkilemektedir.

¹⁰⁶ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı, Geçici Koruma, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 25.02.2024)

Türkiye’de Suriyeli sığınmacılar konusu, farklı bölgelerde yaşayan yerel halk arasında çeşitli endişeler ve algılar doğmuştur. Gaziantep, Kilis, Hatay gibi Suriyeli sığınmacılarla doğrudan etkileşimde olan iller ile Mersin, İstanbul, İzmir gibi bölge dışındaki illerde yaşayan halkın bakış açıları arasında belirgin farklılıklar mevcuttur. Her iki bölgede de Suriyeli sığınmacılar üzerindeki devlet kontrolünün yetersiz olduğu düşüncesi, halk arasında ciddi bir tedirginlik yaratmaktadır.¹⁰⁷ Suriyelilerin işgücü piyasasında rekabet yaratması ve sosyal yardımlardan faydalanmaları, yerel halk arasında ekonomik kaygıları artırmaktadır. Kontrolsüz göç ve entegrasyon sorunları, güvenlik endişelerini tetiklemektedir. Yerel halk, Suriyelilerin suç oranlarını artırabileceği veya terörist faaliyetlerde bulunabileceği korkusunu taşımaktadır. Türk halkı, savaştan ve zulümden kaçan insanlara kucak açma gibi insani ve kültürel değerleri önemsemektedir. Bu nedenle, Suriyelilere yardım edilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Ancak, bu yardımın geçici olması gerektiği ve Suriyelilerin uzun vadede ülkelerine geri dönmesi gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştır.¹⁰⁸

2.4. Türkiye’nin Suriye Krizi’nden Kaynaklanan Güvenlik Sorunları

Suriye krizi, uluslararası toplumun dikkatini çeken büyük bir insani ve güvenlik sorununa dönüşmüştür. Bu süreçte, uluslararası toplumun müdahalelerindeki yetersizlikler ve stratejik hatalar, krizin daha da derinleşmesine ve yayılarak bölgesel ve küresel düzeyde etkisini hissettiren bir güvenlik sorunu haline gelmesine yol açmıştır. Bu güvensizlik ortamında, Suriye ile 911 kilometrelik sınırı paylaşan Türkiye, krizin yansımalarından en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Suriye iç savaşının doğrudan sonuçları olarak en başta sığınmacı krizi, terör tehdidi, sınır güvenliği gibi birçok güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.

Suriye krizi, zamanla bölgesel ve küresel güçlerin Orta Doğu’daki gelecekleri ile ilgili jeopolitik mücadelelerini yoğunlaştırdığı bir zemin haline gelmiştir. Bu süreçte, çeşitli devlet dışı grupların ortaya çıkması bölgedeki istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir. DEAŞ ve YPG gibi terör örgütleri, Suriye’deki otorite boşluğundan yararlanarak kendilerine bir hareket alanı oluşturmuş bu da Türkiye’nin güvenliği için

¹⁰⁷ M. Murat Erdoğan, “Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum” s.63

¹⁰⁸ M. Murat Erdoğan, “Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum” s. 111-112.

ciddi tehditler oluşturmıştır. Özellikle Şam rejiminin Türkiye'ye ait bir jet uçağını düşürmesi, Türkiye'nin bu krizden kaynaklanan risklerin ciddiyetini açıkça gördüğü ilk olaylardan biri olmuştur. Aynı zamanda Şam rejiminin sahip olduğu füze kabiliyeti ve diğer askeri imkanlar, Türkiye için önemli bir tehdit unsurları olmuştur. 2013 yılında, Türkiye ilk kez NATO'yu İttifak'ın 4.maddesi çerçevesinde güvenlik risklerini istişare etmek üzere toplantıya davet etmiştir.¹⁰⁹

Türkiye'nin güvenlik kaygılarının artmasıyla NATO, bu kriz karşısındaki tutumunu yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. 2013 yılında NATO, Türkiye'nin güvenlik endişelerini gidermek amacıyla Patriot füze savar bataryalarını geçici olarak Türkiye'ye konuşlandırma kararı almıştır. NATO'nun müttefiklerine yönelik güvenlik taahhüdünün bir parçası olarak yaygınlaştırılmış caydırıcılık prensibi doğrultusunda atılmış önemli bir adımdır. 2011 yılında NATO, Suriye krizine doğrudan müdahil olmaktan kaçınması politikasındaki değişimi göstermiştir.¹¹⁰ Böylece Türkiye ve NATO'nun bu yeni tehditler karşısında yaygınlaştırılmış caydırıcılık kapsamında yeni bir tehdit değerlendirmesi yapması zorunlu hale gelmiştir. Bugün de geçerliliğini koruyan bu zorunluluk, Türkiye'nin güvenliği ve NATO'nun bölgedeki stratejik çıkarları açısından önemini korumaktadır.

Suriye iç savaşında çatışmalar Beşar Esad rejimi ile muhalif gruplar arasında sürmüştür. Ancak ilerleyen yıllarda çatışmalar bölgesel ve küresel güçlerin de dahil olduğu bir vekalet savaşına dönüşmüştür. Bu dönüşüm ile Türkiye, 2015 yılında İncirlik ve diğer üslerini IŞİD karşıtı koalisyonun kullanımına açıp Türk Hava Kuvvetleri'nin, IŞİD karşıtı uluslararası koalisyonun Suriye ve Irak'taki hava saldırılarına katılması planlanmıştır.¹¹¹ Kriz boyunca NATO'nun Türkiye'ye verdiği destek ve genel tutumu, Türkiye'nin beklentilerinin oldukça gerisinde kalmıştır. NATO, Türkiye'ye özellikle hava sahasını koruma konusunda destek sağlamış ve Suriye krizinin çözümü için Türkiye'nin stratejilerine destek vermemiştir. Bu durumda

¹⁰⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Türkiye'nin NATO'ya üye oluşunun 51. Yıldönümü" <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/5559/turkiyenin-natoya-uye-olusunun-51-yildonumu> (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

¹¹⁰ Hasan Basri Yalçın ve Burhanettin Duran, "Küresel ve bölgesel aktörlerin Suriye stratejileri" İstanbul: SETA Yayınları, Mayıs 2018, ss.60-61.

¹¹¹ BBC News Türkçe, "ABD: Türkiye izin verdi, IŞİD İncirlik'ten vurulacak" 24 Temmuz 2015. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150724_incirlik_turkiye_abd (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

Türkiye, kendi ulusal güvenliğini korumak için daha bağımsız ve proaktif bir dış politika izlemek zorunda kalmıştır.

NATO'nun Türkiye'ye yönelik tutumu, özellikle 2015 yılının yazındaki güvenlik değerlendirmesi ve sonrasında aldığı kararlar, Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamıştır. Bu değerlendirmeye göre NATO, Suriye'den Türkiye'ye yönelik mevcut bir füze ve havadan saldırı olasılığının düşük olduğunu belirtmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, ABD ve Almanya, Türkiye'deki Patriot füze sistemlerini geri çekme kararı almıştır. IŞİD'in uçak ve füze kapasitesinin olmaması, ABD ve Almanya'nın Patriot sistemlerini geri çekme kararında etkili olmuştur. NATO, bu kararıyla Türkiye'nin hava sahasını koruma görevini İspanyol Patriot füzeleri ve İncirlik'te konuşlandırılan ABD uçaklarına devretmiştir. Ayrıca, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi ile NATO'nun tehdit algısını değişmesine neden olmuştur.¹¹² Rusya'nın askeri varlığı, Türkiye'ye yönelik yeni ve karmaşık bir tehdit oluşturmuştur. Türkiye, sınır güvenliğini sağlamak ve Suriye'den gelen tehditleri bertaraf etmek için Suriye'de güvenli bir bölge oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak NATO'dan gerekli desteği görememiştir. Türkiye, Suriye'den kendisine yönelen tüm tehditlere karşı tamamen kendi imkanlarıyla mücadele etmek durumunda kalmıştır.

NATO'nun soğuk savaş sonrası dönemde Rusya ile olan ilişkileri ve 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, NATO ile Rusya arasındaki ilişkilerde ciddi bir gerilim yaratmıştır. Bu nedenle ittifakın güvenlik politikaları ve stratejileri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ukrayna krizi ve Rusya'nın artan saldırganlığı karşısında, NATO 2014 yılında Galler'de düzenlediği zirvede, ittifakın doğu kanadını güçlendirme ve Rusya'ya karşı caydırıcılığı artırma kararı almıştır. Bununla birlikte Suriye krizi ve IŞİD tehdidi de gündeme alınmış ve Güney kanadına yönelik yeni tehditlere karşı tedbirler alınması gerektiği vurgulanmıştır.¹¹³

Ukrayna krizi sonrasında NATO, Rusya ile doğrudan bir çatışmaya girmekten kaçınmıştır. ABD ve NATO, Rusya'nın Suriye'deki askeri müdahalesi ve Avrupa'nın

¹¹² Sinan Onuş, "ABD ve Almanya, Patriotlar'ı neden çekiyor?" BBC News Türkçe, 18 Ağustos 2015. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150818_patriot_turkiye (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

¹¹³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, NATO Zirvesi 2014, <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/nato2014/nato/> (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

güneyinde yarattığı güvenlik risklerinden rahatsızlık duymuş olsa da, doğrudan bir karşılaşmanın maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle temkinli bir yaklaşım benimsemiştir. Eleştiriler, bu temkinli yaklaşımın gereğinden fazla olduğu üzerine olmuştur. Jet krizinin hemen ardından NATO, Türkiye'nin kendi hava sahasını ve sınırlarını koruma hakkı olduğunu belirten açıklamalarda bulunmuştur. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Türkiye'ye bu konuda destek vereceğini de belirtmiştir. NATO, Rusya'nın bölgedeki askeri hareketlerine karşı caydırıcılığını artırmak için çeşitli adımlar atmıştır. Akdeniz'deki askeri varlığını güçlendirmek, bu adımlardan biri olmuştur. Türkiye, NATO'nun güney kanadında önemli bir müttefik olarak stratejik bir öneme sahiptir. Suriye krizi ve Rusya'nın askeri varlığı, Türkiye'nin güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, NATO'nun Türkiye'ye verdiği destek ve bölgedeki askeri varlığını artırma kararı, ittifakın genel güvenlik stratejisinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁴

Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkiler hem ticari hemde diplomatik açıdan ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Ancak 2016 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in St. Petersburg'da bir araya gelmesiyle ilişkilerde yumuşama başlamış ve Suriye konusunda yakın işbirliğine gidilmiştir. Aralık 2017 tarihinde ise Türkiye, Rusya ile S-400 hava savunma sistemleri konusunda bir anlaşmaya varmıştır.¹¹⁵ Ancak NATO ve ABD bu sisteme karşı çıkmıştır. NATO'nun mevcut savunma ve radar sistemlerine entegre edilemeyecek olan S-400'ler, İttifakın ortak güvenlik politikalarına zarar verebileceği düşüncesi yer almıştır. ABD'nin S-400 alımına karşı çıkması, sadece NATO'nun güvenlik kaygılarından dolayı değil, aynı zamanda ABD savunma sanayinin çıkarları ve F-35 programındaki rolü de önemli faktörlerdir. S-400'lerin F-35'lerle birlikte kullanılması, ABD'nin ileri teknolojisinin S-400 sistemi tarafından ele geçirilecek olması gibi nedenlerden ötürü karşı çıkmıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Morgan Ortagus, S-400 gibi Rus askeri sistemlerinin aktif hale gelmesi halinde Türkiye ile güvenlik açısında "potansiyel ciddi sonuçları" olacağı uyarısında

¹¹⁴ Bloomberg, NATO/Stoltenberg: Türkiye hava sahasını koruma hakkına sahiptir" 30 Kasım 2015. <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1838198-natostoltenberg-turkiye-hava-sahasini-koruma-hakkina-sahiptir> (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

¹¹⁵ Evren Balta "Türkiye-Rusya İlişkilerinde Tarihi Güven(sizlik) Sorunu" Perspektif, 21 Şubat 2020. <https://www.perspektif.online/turkiye-rusya-iliskilerinde-tarihi-guvensizlik-sorunu/> (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

bulunurken, Cumhurbaşkanı Erdoğan ise, “bunu kalkıp Amerika’ya soracak değiliz” açıklamasını yaparak Türkiye’nin kendi güvenlik politikalarını belirleme konusundaki kararlığını göstermiştir.¹¹⁶

2.5. Suriye’deki Son Gelişmeler

Suriye iç savaşı, ülkede büyük bir yıkıma ve insani krize yol açmıştır. Çatışmanın sonucu olarak, yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir. 6,6 milyon Suriyeli ülkesini terk ederken, 6.5 milyon Suriyeli ülke içinde yerinden edilmiştir. Milyonlarca Suriyeli ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, Lübnan, Ürdün, ve diğer komşu ülkeler, bu sığınmacıların çoğuna ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye ve diğer ülkeler, sığınmacıların Suriye’ye geri dönmesini teşvik etmeye çalışmaktadır. Ancak, BM ve insan hakları kuruluşları, geri dönüşlerin güvenli olmadığını belirtmektedir. Çeşitli uluslararası aktörler, Suriye’deki siyasi çözüm için müzakereler yürütmektedir.

AB üyesi olan yedi ülke (Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs, Yunanistan, İtalya, Malta, Polonya) Suriyeli sığınmacıların geri dönüşü konusunda ortak açıklamalarına göre Suriye’deki durumun önemli ölçüde iyileştiğini vurgulamışlardır. Buna göre, Suriyeli sığınmacıların gönüllü olarak ülkelerine dönebilmeleri için yeniden değerlendirme sürecinin gerektiğini belirtmiştir. Kıbrıs, son zamanlarda Lübnan’dan gelen küçük botlarla baskı altında kalmıştır. Bu nedenle AB, Lübnan’a göçmen akınıyla başa çıkabilmesi için 1 milyar euroluk bir yardım paketi hazırlamıştır. Bu yardım ile Lübnan’ın sığınmacı kapasitesini artırıp sınır kontrollerini güçlendirmesi amaçlanmıştır. Kıbrıs, bazı Suriye bölgelerinin “güvenli yer” olarak kabul edilmesi için AB’ye baskı uygulamıştır. Kıbrıs İçişleri Bakanı Constantinos Ioannou, “Bu geri dönüşlerinin başlangıçta gönüllük esasına dayanacağını, ancak ilerleyen zamanlarda zorunlu geri dönüş politikalarına dönüşebileceğini” ifade etmiştir.¹¹⁷ Lübnan’da son

¹¹⁶ BBC News Türkçe, “S-400: Türkiye’nin Rusya’dan satın aldığı, ABD’yle krize yol açan füze savunma sistemi” 27 Eylül 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58709766> (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

¹¹⁷ Euronews, “AB’ye üye yedi ülke, Suriyeli Sığınmacıların Ülkelerine Geri Dönüşü İçin Brüksel’e Baskı Uyguluyor” 07.06.2024 <https://tr.euronews.com/2024/06/07/abye-uye-yedi-ulke-suriyeli-siginmacilarin-ulkelerine-geri-donusu-icin-bruksele-baski-uygu> (Erişim Tarihi: 10.08.2024)

yıllarda sığınmacı karşıtlığında bir artış gözlemlenmiştir. Artan sığınmacı karşıtlığı nedeniyle Suriyelilerin zamanla başka ülkelere göç etmelerine neden olmuştur. Uluslararası Af Örgütü'nün Lübnan araştırmacısı Reina Wehbi, Suriye yönetiminin insan hakları ihlallerine devam ettiğini belirtmiştir. Wehbi'nin açıklamasına göre bu ihlaller sığınmacıların güvenli bir şekilde geri dönmelerinin imkansız olduğunu göstermektedir¹¹⁸.

Bu noktada Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölgeler oluşturma stratejisi, hem barınma hem de uzun vadeli yerleşim çözümleri sunmayı amaçlayan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölgeler oluşturarak, çatışma alanlarından uzak bir yaşam alanı sağlamayı hedeflemektedir. Türkiye ve çeşitli yardım kuruluşları tarafından yürütülen briket ev projeleri, Suriyeli sığınmacıların geri dönüşünü teşvik eden önemli bir proje olarak öne çıkmaktadır. Proje kapsamında, Suriye'nin kuzeyindeki İdlib ve Türkiye'nin gerçekleştirdiği hareketlerle kontrol altına alınan bölgelerde briket evlerin yapımı sürmektedir. Türkiye, 1 milyona yakın sığınmacının Suriye'ye geri dönüşünü sağlamak amacıyla çeşitli konut projeleri hazırlamıştır. Briket ev projeleri, Suriyeli sığınmacıların geri dönüşünü teşvik etmek ve yaşadıkları zor koşulları iyileştirmek amacıyla önemli bir adım olarak görülmektedir.¹¹⁹

Güvenli bölgelerin oluşturulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için uluslararası destek ve işbirliği gerekmektedir. BM, NATO gibi uluslararası kuruluşlar, bu bölgelerin güvenliğinin sağlanması ve yönetilmesi konusunda destek sağlaması gerekmektedir. Uluslararası destek, güvenli bölgelerin uluslararası meşruiyet kazanmasını sağlar ve bölgedeki güvenlik durumunu da iyileştirecek adımlar olmaktadır. Türkiye'nin, uluslararası toplumla işbirliği yaparak ve daha geniş bir diplomatik strateji izleyerek bu süreci yönlendirmesi, güvenli bölgelerin başarılı bir şekilde oluşturulmasını ve sürdürülebilirliğini sağlamada kritik rol oynamaktadır.

¹¹⁸ Mahmut Hamsici, "Lübnan'ın Suriyeli Mültecileri Ülkelerine Geri Gönderme Planıyla İlgili Neler Biliniyor?" BBC NEWS TÜRKÇE, 26 Eylül 2022, <https://www.bbc.com/turkce/articles/crgdpw9eqj7o> (Erişim Tarihi: 10.08.2024)

¹¹⁹ Ethem Emre Özcan, Ömer Koparan, "Suriyelilerin Eve Dönüşü İçin Ülkenin Kuzeyindeki Briket Ev Yapımları Hızla Devam Ediyor", Anadolu Ajansı, 20.05.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/suriyelilerin-eve-donusu-icin-ulkenin-kuzeyindeki-briket-ev-yapimlari-hizla-devam-ediyor/2902006> (Erişim Tarihi: 10.08.2024)

BM Genel Sekreteri'nin Suriye Özel Temsilcisi Geir Pedersen, Antalya Diplomasi Forumu'nda yapılan "Suriye'de İstikrara Giden Yol" başlıklı panelde ise Suriye'deki insani krizin çözümü için siyasi bir çözümün şart olduğunu ve bunun içinde tüm tarafların katılımıyla yapılacak müzakereler, uzun vadeli barış ve istikrarın sağlanması için gerekli bir adım olduğunu vurgulamıştır. Pedersen, insani ihtiyaçların artmasına rağmen uluslararası desteğin azalmasıyla krizin derinliğini ve aciliyetini bir kez daha dile getirmiştir.¹²⁰ Pedersen'in ifadeleri, Suriye krizine çözüm bulmak için çoklu paydaşların katılımının önemini vurgulamaktadır. Siyasi bir çözümün gerekli olduğunu ve askeri çözümün yeterli olmadığını belirtmesi, krizin karmaşıklığını ve çözümünün ancak diplomatik ve siyasi bir yaklaşımla mümkün olabileceğini ortaya koymuştur. Türkiye, İran, Rusya gibi bölgesel ve uluslararası aktörlerin masada olması gerektiği, bölgedeki çıkarların ve etkilerin dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Sonuç olarak, Pedersen'in açıklamaları, Suriye krizine dair kapsamlı bir yaklaşımın ve çok taraflı bir çabanın gerekliliğini aynı zamanda siyasi, diplomatik, insani ve güvenlik boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.¹²¹

Suriye Müzakere Komisyonu Başkanı Bedir Camus da, Suriye krizine dair siyasi bir çözümün önemini ve taraflar arasında müzakerelerin başlaması gerekliliğini vurgulamıştır. Suriye'nin istikrara kavuşmamasının, bölgedeki diğer çatışmaları da etkileyebileceğine dikkat çekmiştir. Camus ayrıca ülkenin kuzey doğusunda yerleşik PKK-YPG gibi örgütlerin kendileri için terör örgütü olduklarını söylemiştir. Sonuç olarak, Suriye'deki krizin çözümü için siyasi bir tutum gerekirken, müzakerelerin başlaması bölgede barış ve istikrarın tesisi için kritik bir adım olarak görülmektedir.¹²²

¹²⁰ Tuğba Altun, "BM Genel Sekreteri'nin Suriye Özel Temsilcisi Pedersen: Suriye konusunda muhalefet, devlet, hükümet bir araya gelmeli" Anadolu Ajansı 01.03.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bm-genel-sekreterinin-suriye-ozel-temsilcisi-pedersen-suriye-konusunda-muhalefet-devlet-hukümet-bir-araya-gelmeli/3152119> (Erişim Tarihi: 10.03.2024)

¹²¹ Tuğba Altun, "BM Genel Sekreteri'nin Suriye Özel Temsilcisi Pedersen: Suriye konusunda muhalefet, devlet, hükümet bir araya gelmeli", Anadolu Ajansı 01.03.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bm-genel-sekreterinin-suriye-ozel-temsilcisi-pedersen-suriye-konusunda-muhalefet-devlet-hukümet-bir-araya-gelmeli/3152119> (Erişim Tarihi: 10.03.2024)

¹²² Tuğba Altun, "BM Genel Sekreteri'nin Suriye Özel Temsilcisi Pedersen: Suriye konusunda muhalefet, devlet, hükümet bir araya gelmeli" Anadolu Ajansı,01.03.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bm-genel-sekreterinin-suriye-ozel-temsilcisi-pedersen-suriye-konusunda-muhalefet-devlet-hukümet-bir-araya-gelmeli/3152119> (Erişim Tarihi: 10.03.2024)

3. TÜRKİYE VE AB'DE MÜLTECİ/SIĞINMACI POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Türkiye'nin Göç Yönetiminde Yasal Düzenlemeleri

Göç hukuku, Türk Hukuku açısından oldukça geniş bir alana yayılıp çeşitli yasal düzenlemelerle kapsamlı şekilde ele alınmaktadır. Türkiye'de göç ve yabancılarla ilgili temel düzenleme Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile sağlanmaktadır. Bu kanun, yabancıların Türkiye'ye girişleri, kalışları, uluslararası koruma talepleri ve geri dönüşleri gibi konuları detaylı bir şekilde düzenlemektedir.¹²³

Türkiye coğrafi konum itibarıyla, batıda yüksek refah seviyesine sahip Avrupa Birliği ülkeleri ile doğuda, çatışmaların ve siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı Asya ve Ortadoğu ülkeleri arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu durum, Türkiye'yi özellikle göçmenler için bir transit ülke haline getirmiştir. Sınır komşularındaki çatışmalar ve bölgesel istikrarsızlıklar nedeniyle Türkiye zamanla hem hedef hem de kaynak ülke konumuna gelmiştir. Coğrafi konumu nedeniyle de kısa zaman içinde kitlesel göç akınıyla karşı karşıya kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ulus devlet anlayışını pekiştirmek üzere yapılan göç düzenlemeleri 2001 yılından itibaren AB ile üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, göç politikalarında önemli bir değişim yaşanmıştır. Türkiye'nin göç politikalarını yönetmek için yaptığı hukuksal düzenlemeler, ülkenin hem iç dinamiklerine uyum sağlamayı hem de uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeyi amaçlamıştır.¹²⁴

Türkiye'nin yabancılar hukuku, uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak, yabancıların temel hak ve özgürlüklerini korumayı amaçlamaktadır. Türk Yabancılar Hukuku, şekli açıdan uluslararası ve iç hukuk kaynaklarını içermektedir. Uluslararası hukuk kaynakları, Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmalar ve sözleşmelerden oluşurken, iç hukuk kaynakları ise anayasa, yasalar, tüzükler ve yönetmelikleri

¹²³ İlke Göçmen, "Avrupa Birliği İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku" s.128.

¹²⁴ İbrahim Yıldız, "Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası" s. 119.

kapsamaktadır. Böylece, hem uluslararası taahhütler hem de ulusal mevzuat doğrultusunda sürekli olarak güncellenmekte ve geliştirilmektedir.¹²⁵

3.1.1. İskân Kanunları

Türkiye'nin göçmenleri kabul etme ve iskân etme politikalarını düzenleyen kanunlar, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bir dizi değişiklik geçirerek günümüze kadar ulaşmıştır. 1926 tarihli 885 sayılı İskân Kanunu Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, özellikle Müslüman nüfusun Türkiye'ye yerleştirilmesi amacıyla çıkarılmıştır. 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu, Türkiye'nin demografik ve etnik yapısını düzenlemeye yönelik politikaları içermektedir. Son olarak, 2006 tarihli 5543 sayılı İskân Kanunu, günümüzde halen geçerliliğini korumaktadır.

Türkiye'nin çıkardığı iskân kanunları, ülkeye yönelen göçmenlerin entegrasyonunu ve yerleştirilmesini düzenleyen önemli hukuki çerçevelerdir. Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar göçmenleri topluma entegre etme ve yerleştirme konularında önemli bir rol oynamıştır. Göçmen kabulü ve iskân anlayışındaki süreklilik ve değişimleri inceleyerek, bu kanunların nasıl evrildiğini ve Türkiye'nin göç politikalarındaki yansımalarını daha iyi anlamak mümkün olacaktır.

5543 sayılı İskân Kanunu, Türkiye'nin göçmen kabul politikalarını belirleyen ve özellikle “Türk soyu” ve “Türk kültürüne bağlılık” kriterlerine vurgu yapan bir kanundur. Bu kanun, Cumhuriyet tarihinde Türkiye'ye göçmen olarak gelmek isteyen kişilerin kabul edilme şartlarını ve sürecini düzenlemektedir. Kanunun 3.maddesi (d) kısmında göçmen, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanlar” olarak tanımlanmıştır. Madde 4/1'e göre, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler” göçmen olarak kabul edilmemiştir. Madde 7/1'e göre ise Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın belirlenmesi süreci, ilgili bakanlıkların görüşü alındıktan sonra

¹²⁵ İlke Göçmen, “Avrupa Birliği İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku” s.128.

Dışışleri Bakanlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleşmektedir.¹²⁶

5543 sayılı İskân Kanunu'nun getirdiği bu düzenlemeler, Türkiye'nin göç politikalarında etnik köken ve kültürel bağıllık gibi kriterleri merkeze alınmasını ve bu doğrultuda bir İskân Politikası geliştirdiğini göstermektedir. Söz konusu kanun, genellikle Türk soyundan olan veya Türk kültürüne bağı bireylerin Türkiye'ye yerleşimini düzenlerken, bu kanunların dışında kalan yabancılar için farklı mevzuatlar devreye girmiştir.

3.1.2. 1994 İltica Yönetmeliği

Türkiye, 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'yi imzalayıp onaylamasına rağmen, 1994 yılına kadar bu anlaşmaya yönelik somut iç hukuk düzenlemeleri yapmamıştır. 1994 İltica Yönetmeliği ülkenin mülteci ve sığınmacı politikalarına yönelik gerçekleştirdiği ilk ulusal düzenleme niteliğini taşımaktadır. Türkiye, coğrafi çekince kullanarak, 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında sadece Avrupa'dan gelen mültecileri kabul etmiştir. Bu sözleşmeye coğrafi şerh koyulmasından dolayı Türkiye diğer bölgelerden gelen mültecilere farklı bir prosedür uygulamak durumunda kalmıştır.

Türkiye'den başka bir ülkeye iltica etmek isteyen kişilere ilk düzenlemede 5 gün, 1999'daki düzenleme ile 10 gün süre tanınmıştır. Belirlenen süre içinde başvurmayan kişilerin hakları otomatik olarak düşmüş ve birçok mültecinin sınır dışı edilmesine yol açmıştır. Söz konusu uygulama, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen geri göndermeme ilkesi ile çelişmiş ve Türkiye uluslararası eleştirilere maruz kalmıştır. 2006 yılında yapılan yasal değişiklikle, mültecilere başvuru yapmaları için daha uzun "makul süre" tanınarak bu sorun giderilmiştir.¹²⁷

Türkiye'nin coğrafi şerh koyduğu Cenevre Sözleşmesi ile sadece Avrupa'dan gelen mültecilere tam koruma sağlamayı taahhüt etmiştir. Böylece, Türkiye Avrupa dışından gelen sığınmacıları geçici koruma ile sınırlı tutma ve onların başka ülkelere yerleştirilmesini teşvik etme politikasını uygulamıştır. Ancak, pratikte Türkiye'deki

¹²⁶ Ahmet İçduygu v.dğr., Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, Ocak 2014; ss. 331-332

¹²⁷ Fahrettin Tepealtı, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020 s.204.

sığınmacıların sayısının çok yüksek olması ve uzun süreli kalması, geçici koruma statüsünün sınırlarını zorlamış ve Türkiye'nin "mülteci deposu"¹²⁸ haline gelme endişesini güçlendirmiştir. AB'nin coğrafi çekincenin kaldırılması yönündeki baskıları, Türkiye'nin bu konuda daha fazla sorumluluk almasını istemesi yönünde değerlendirilebilir. Türkiye ise bu adımı AB'ye tam üyelik süreciyle bağlantılı olarak değerlendirmekte ve bu şartın yerine getirilmesini bir tür müzakere kozu olarak kullanıyor diyebiliriz.

3.1.3. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu

5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, Türk vatandaşlığının kazanılması, kaybedilmesi ve geri kazanılması ile ilgili detayları içeren temel yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Söz konusu kanuna göre, Türk vatandaşlığı, doğum yoluyla veya sonradan kazanılmaktadır. Doğum yoluyla vatandaşlık, Türkiye'de doğan her çocuk için geçerli olabilirken, sonradan vatandaşlık kazanma evlilik, uzun süreli ikamet, olağanüstü hizmetler gibi çeşitli yollarla da olabilmektedir.

Vatandaşlık başvurusu için temel şartlardan biri, başvuru sahibinin Türkiye'de kesintisiz olarak en az beş yıl ikamet etmiş olması gerekmektedir. Ayrıca, yeterli düzeyde Türkçe bilmek, yeterli gelire sahip olmak ve Türkiye'de yaşamını sürdürebilecek bir mesleğe sahip olmak gibi şartlar da aranmaktadır. Kanun, Cumhurbaşkanı kararıyla, milli güvenlik ve kamu düzenini tehdit etmeyen özel durumlar için istisnai vatandaşlık kazanımını da mümkün kılmaktadır. Bu, özellikle Türkiye'ye önemli katkılarda bulunan veya bulunması gereken kişiler için geçerli olmaktadır. Evlilik yoluyla Türk vatandaşlığına geçiş için, yabancıların en az üç yıl süreyle evli kalmaları ve evliliklerinin devam ediyor olması gerekmektedir.¹²⁹ Kanun, Türkiye için potansiyel faydalar sağlayabilecek kişilerin vatandaşlık elde etmelerini kolaylaştırırken, aynı zamanda ülkeye olası yük oluşturabilecek kişileri sınırlandırmaktadır.

¹²⁸ Fahrettin Tepealtı, Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye, s.204

¹²⁹ Türk Vatandaşlığı Kanunu, Resmi Gazete 27256 (22 Şubat 1964), Kanun No: 403 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11638.pdf> (Erişim Tarihi: 15.09.2023)

3.1.4. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Kanun, Türkiye’deki yabancıların giriş, kalış, çıkışlarını ve koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın usul ve esaslarını belirlemektedir. Aynı zamanda kanun İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Başkanlığı’nın yetki ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Kanun, 4 Nisan 2013 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilmiş ve 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir ve Türk göç hukuku için önemli bir adım olmuştur.¹³⁰

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye’deki yabancılar ve uluslararası koruma ile ilgili tüm düzenlemeleri içeren temel kanundur. Bu kanun, AB hukuku ile de uyumlu hale getirilmiştir. Kanun, pasaport kanunun vize ile ilgili kurallarını içermekte, ancak pasaportla ilgili kurallara dokunmamaktadır. YUKK, uluslararası koruma süreçlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi için ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktadır. Bu kapsamda, Göç İdaresi Genel Başkanlığı olmak üzere, ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla koordinasyon içinde çalışmaktadır. Bu düzenlemeler, Türkiye’nin yabancılar ve uluslararası koruma konularında hem ulusal hem de uluslararası standartlara uygun hareket etmesini sağlayıp iltica süreçlerinin daha düzenli ve adil bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunmaktadır.¹³¹

Söz konusu kanun, Türkiye’de bulunan yabancılarla ilgili iş ve işlemleri düzenleyen önemli bir yasal düzenleme olmuştur. Bu kanun, sınır kapılarında veya Türkiye içinde kendi başına koruma talepleri üzerine uluslararası koruma sağlanmasını, ülkelerine dönemeyip kitle halinde Türkiye’ye gelen sığınmacılara geçici koruma imkanının tanınmasını da sağlamıştır. Kanunun ardından çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği ise, Suriye’de çıkan iç savaş sonrası yaşanan göç dalgasıyla Türkiye’ye gelen sığınmacılara geçici olarak koruma altına alınmasını ve ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan ikinci yasal düzenlemedir.¹³²

¹³⁰ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, <https://www.goc.gov.tr/gigm-mevzuati> (Erişim Tarihi: 20.09.2023)

¹³¹ İlke Göçmen, “Avrupa Birliği İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku” ss.133-135

¹³² Mehmet Fansa, “Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye’deki Suriyeliler”, ss.293-294

Geçici Koruma Yönetmeliği, uluslararası hukukta kabul gören geri göndermeme ilkesini benimsemektedir. Bu ilke, kişilerin hayatını veya hürriyetini tehdit edebilecek yerlere zorla gönderilmelerini yasaklamaktadır. Geçici koruma altında bulunan kişilere, sosyal yardım ve hizmetler “hak” olarak değil, “sağlanacak hizmetler” olarak tanımlanmıştır. Böylece devlete bu hizmetleri sunma konusunda kesin bir yükümlülük yerine bir takdir hakkı tanımaktadır.¹³³

Türkiye’nin uyguladığı geçici koruma rejimi, ülkeye sığınan insanlara kalıcı bir statü sunmadan onları geçici bir süre koruma altına almayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, ülkenin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirirken aynı zamanda kalıcı göçmen kabul etme yükümlülüğünden kaçınmasını sağlamaktadır. Sonuç itibariyle, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Türkiye’nin göç yönetim sistemine getirdiği düzenlemeler ve iyileştirmeler, göç politikalarını daha sistemli ve işlevsel hale getirmiştir. AB göç sistemine daha uyumlu hale gelmesi de, Türkiye’nin uluslararası standartlar ve beklentiler doğrultusunda politikalarını şekillendirdiğini göstermektedir.

3.1.5. Göç İdaresi Başkanlığı

Türkiye’de artan ve çeşitlenen göç hareketleriyle başa çıkabilmek için kapsamlı ve uluslararası standartlara uygun politikaların oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. AB adaylık süreci, göç yönetiminde uluslararası toplumun değerleri ile uyum içerisinde olduğu, insan haklarını temel alan, güvenlik ve özgürlük dengesinin kurulduğu bir yönetim anlayışının uygulanmasını gerektirmiştir. Bu adım, göç yönetiminde daha etkili, şeffaf ve uzmanlık odaklı bir yaklaşım ile bir idari yapının oluşturulmasına neden olmuştur.¹³⁴

Türkiye, coğrafi konumu itibariyle doğu ile batı arasında bir köprü görevi görmektedir. Özellikle göç yolları açısından, Türkiye geçiş ülkesi konumu ile göçmenlerin hedef ülkesi haline gelmiştir. Bundan dolayı Türkiye, göç konusunda etkin politikalar izleyebilmek için çeşitli düzenlemeler yapmıştır. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Göç İdaresi Başkanlığı mevzuatın ve

¹³³ Esra Yılmaz Eren, Geçici Koruma Statüsü ve Türkiye’deki Suriyelilere Sağlanan Hizmetlere İlişkin Bir Değerlendirme. *Middle East Journal of Refugee Studies*, Cilt 1 Sayı 2, 2016, (ss.109-139).

¹³⁴ Olcay Erkiral Tasav, *Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri*, s.312.

idari kapasitenin geliştirilmesi, Cumhurbaşkanının belirlediği politika ve stratejilerin uygulanmasını koordine etmek gibi genel yönetim görevlerinden, insan ticareti mağdurlarının korunması, vatansız kişilerin tespiti ve uyum süreçlerinin yönetimi gibi daha özel ve operasyonel görevleri yürütmektedir. İçişleri Bakanlığı Türkiye’deki göç yönetiminde önemli bir rol oynamakta ve göçle ilgili işlemleri yürütmekten, düzensiz göçle mücadele etmeye, kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamaya kadar birçok alanda faaliyet göstermektedir.¹³⁵

Türkiye’nin 2013 yılında yürürlüğe koyduğu kanun ile ülkenin göç yönetiminde önemli bir dönüşüm olmuştur. Kanunun getirdiği yenilikler ve özellikle Göç İdaresi Genel Başkanlığı’nın kurulması, göç politikalarının merkezi bir yapıda toplanmasını ve bu politikaların uygulanmasında bir istikrar ve süreklilik sağlamıştır. 19 Temmuz 2023 yılında başlayan mobil göç noktası uygulaması da düzensiz göçle mücadelede oldukça yenilikçi bir yaklaşım olmuştur. Bu sistem sayesinde, hızlı bir şekilde kimlik doğrulama işlemi gerçekleştirilmekte, bu sayede yasal olmayan göçmenlerin tespiti daha etkin bir şekilde yapılmaktadır. Söz konusu uygulama denetim ve kontrol işlemlerinin modernize edilmesine katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ve Göç İdaresi Genel Başkanlığı, Türkiye’nin göç politikalarını daha modern, etkin ve insan odaklı bir çerçeveye taşıyarak, uluslararası standartlarda bir göç yönetim sistemi oluşturulmasında önemli bir adım olmuştur.

3.2. AB Ortak Göç Politikalarının Tarihsel Gelişimi

AB’nin geliştirmeye çalıştığı ortak göç politikası, küresel ölçekte artan insan hareketliliği karşısında etkin bir çözüm sunmayı hedeflemektedir. Göç politikasının temel amaçları arasında yasal göçü düzenlemek ve göçü AB üyesi olmayan ülkelerle işbirliği içinde yönetmek bulunmaktadır. Bu kapsamda göç ile ilk düzenlemelere 1957’de imzalanan Roma Antlaşması’nda yer verilmiştir.

Avrupa’da mülteci koruma sistemi genellikle ikili bir yapıya dayanmaktadır. Uluslararası düzeyde, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü, mülteci

¹³⁵ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri> (Erişim Tarihi: 24.09.2023)

tanımını belirleyip uluslararası koruma standartlarını oluşturmaktadır. Bu standartlar, mültecilere ulusal düzeyde koruma sağlanması gerektiğini ve korumaya ihtiyaç duyan kişinin geri gönderilme yasağını içermektedir. Avrupa Topluluğu üyesi devletler, sığınma hakkını kendi iç hukuklarında yasalaştırmışlardır. Bu sayede uluslararası normlara uygun mülteci statüsüne sahip bireylere ulusal düzeyde koruma sağlamayı amaçlamışlardır.¹³⁶

Avrupa Ekonomik Topluluğu için ilk odak noktası ekonomik bütünleşme olmuştur. Bu süreç içerisinde üye ülkeler, sığınmacıların topluluk içinde serbest dolaşımını desteklemişlerdir. Üye ülkeler arasında farklı mülteci politikalarının bulunması, serbest dolaşımı zorlaştırmıştır. Bu bağlamda Schengen Anlaşması, 1985 yılında imzalanıp 1995 yılında yürürlüğe giren bir adım olarak ortaya çıkmıştır. Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan bu anlaşma ile sınırlardaki kontroller kaldırılmıştır. Ancak bu durum güvenlik endişelerini de beraberinde getirmiştir. Sınırlardaki kontrollerin kaldırılmasının potansiyel güvenlik sorunu yaratabileceği düşüncesi, ortak bir Avrupa politikası oluşturma ihtiyacını daha belirgin hale getirmiştir.

3.2.1. Roma Antlaşmaları

25 Mart 1957’de Fransa, İtalya, Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanan “Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu Antlaşması” ve “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Kurucu Anlaşması” 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşmalarıyla kurulmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu, gümrük birliğini oluşturarak mal, hizmet ve sermaye serbest dolaşımını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Serbest dolaşım, AB vatandaşlarına iş arama, çalışma, ikamet etme gibi hakları tanımıştır. Ancak bu haklar kamu düzeni, kamu sağlığı gerekçeleriyle sınırlandırılmıştır. Bu düzenlemeler AB üye ülkelerindeki topluluk vatandaşlarını kapsamaktadır. AB

¹³⁶ Sandra Lavanex, “The Europeanization of Refugee Policies: Normative Challenges and Institutional Legacies”, *Journal of Common Market Studies*. Cilt 39, Sayı 5, 2001, s.857

üyeyi olmayan ölkelerden gelen göçmenler, bu serbest dolaşım haklarından yararlanamamaktadır.¹³⁷

Üçüncü ölk vatandaşları, 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa ölkeleriyle yapılan ikili anlaşmalar aracılığıyla “misafir işçi” statüsüyle serbest dolaşım ve çalışma imkanına kavuşmuştur. İkili anlaşmalar 1973 petrol krizine kadar devam etmiştir. Anlaşmalar çerçevesinde 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar yaklaşık 10 milyon kişi Batı Avrupa ölkelerine göç etmiştir. 1973 petrol krizi ile Avrupa'da uzun ekonomik durgunluk sonrasında göçmenler, geride kalan aile üyelerini de getirip beklenenden daha fazla kalmışlardır. Bu durum bazı Avrupa ölkelerinde yabancı politikalarının sıkılaştırılması gerektiğini gündeme getirmiştir. 1973 petrol krizi sonrasında Avrupa Topluluk Devletleri yeni göç politikaları benimsemiş ve sıkılaştırmıştır.¹³⁸

1974 yılında Danimarka, İngiltere, İrlanda 1981 yılında İspanya ve Yunanistan 1986 yılında ise Portekiz'in Avrupa Topluluğu'na katılmasıyla Topluluk sınırları genişlemiştir. Bu genişleme ile iç sınırlardaki serbest dolaşımın artmasına paralel olarak dış sınırların güçlendirilmesi ve üye ölkeler arasındaki iş birliğinin artırılması gerekliliğini gündeme getirmiştir.¹³⁹

3.2.2. Schengen Anlaşması

Avrupa Tek Pazarı'nın oluşturulması ile Avrupa Birliği içindeki tüm engellerin kaldırılması ve birlik üyesi ölkelerin arasında mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması amaçlanmıştır. Tek pazarın oluşturulması, bireylerin, tüketicilerin ve işletmelerin AB ölkelerinin pazarlarına engelsiz erişimini hedeflemiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne geçişte önemli bir gelişme gümrük birliğinin sağlanmış olmasıdır. 1 Temmuz 1968 tarihinde tamamlanan

¹³⁷ İnternet: Anlaşmanın Fransızca orijinal metni için bkz: TRAITÉ instituant la Communauté Économique Européenne et documents annexes, Rome, 25.03.1957. <https://www.touteleurope.eu/fonctionnement-de-l-ue/les-traites-de-rome-1957/>

¹³⁸ Peter Stalker, “Migration Trends and Migration Policy in Europe, International Migration Cilt 40, Sayı 5, 2002, s.151-153 akt. Rasim Bayraktar “Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Üniveristesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 24 s.113

¹³⁹ Andrew Geddes, *The Politics of Migration and Immigration in Europe*, Sage Publications, London, 126-127 akt. Olcay Erkıral Tavas, *Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri* (Ankara: TİAV-AREM Yayınları, 2022), 122.

gümrük birliği üye ülkeler arasında gümrük engellerini kaldırmış ve ortak bir dış gümrük tarifesi benimsenmiştir. Bu, üye ülkeler arasındaki ticareti kolaylaştırarak ekonomik entegrasyonu artırmış ve Avrupa Tek Pazarı'nın oluşturulmasına katkı sağlamıştır.¹⁴⁰

Topluluk içinde sadece mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı değil, aynı zamanda kişilerin serbest dolaşımını sağlamak için Schengen düzenlemeleri önemli bir adım olmuştur. Bu düzenleme, devletler arasında iş birliğini artırarak Avrupa'da serbest dolaşımı teşvik etmiş ve AB ülkelerinin birçoğu için ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturulmasına neden olmuştur. Schengen anlaşmalarıyla göç konusunda faaliyetler artmıştır. Ancak, bu dönemde bazı üye ülkeler İngiltere gibi, devletlerarası işbirliğini desteklerken AB düzeyinde ulus-üstü düzenlemelere karşı çıkmışlardır. Göç konusunda işbirliği içinde olma konusunda hemfikir olsalar da, üye ülkeler ulusal yetkilerini sınırlamaya isteksiz davranmışlardır.

Schengen anlaşmalarının hayata geçirilmesiyle birlikte, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde göç konusunun güvenlikleştirilmesi hız kazanmıştır. Göç ve iltica, artan bir güvenlik endişesiyle ele alınarak var oluşa yönelik bir tehdit olarak tanımlanmış ve bu durum, sıra dışı güvenlik önlemlerinin alınmasına yol açmıştır. Güvenlikleştirme süreci, üye ülkelerin kendi iç sınırlarındaki kontrol haklarından vazgeçmelerini ve bunun karşılığında Topluluğun dış sınırlarının güvenliği konusundaki taleplerini artırmalarını beraberinde getirmiştir.¹⁴¹ Bu durum göç ve güvenlikle ilgili yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Schengen bölgesindeki serbest dolaşım ve göçün suçla ilişkilendirilmesinden dolayı üye ülkeler sınırlarını korumak amacıyla güvenlik kontrollerini her noktada arttırmasına ve göçle ilgili olaylara daha sıkı bir şekilde müdahale etmelerine yol açmıştır. Üye ülkeler tarafından göçün bir güvenlik sorunu olarak görülmesi birçok üye ülkenin daha kısıtlayıcı göç politikaları benimsemesine neden olmuştur.

¹⁴⁰ Olcay Erkıral Tavas, *Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri*, s. 122

¹⁴¹ James C. Hathaway, "Harmonizing for Whom: The Devaluation of Refugee Protection in the Era of European Economic Integration," *Cornell International Law Journal*: Vol. 26: No. 3, Article 8. 1993, s.719

3.2.3. Maastricht Anlaşması

1990'lı yıllarda AB sınırlarına yönelik artan sığınmacı ve yasadışı göçmen akışı göç politikaları ile ilgili düzenlemeleri zorunlu hale getirmiştir. Maastricht öncesinde, bu konuda önemli bir düzenleme Schengen anlaşması ile yapılmıştır. Schengen anlaşması ile beş devlet (Almanya, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Belçika) bir araya gelerek sınırlarında iç kontrolü kaldırmayı ve serbest dolaşımı teşvik etmeyi amaçlamıştır. Üye devletleri Maastricht anlaşmasına götüren bu süreç, AB'nin sınırlarında serbest dolaşımı artırmayı hedeflerken, aynı zamanda dış sınırların daha etkin bir şekilde kontrol edilmesini gerektirmiştir.

Soğuk savaşın sona ermesi ve Doğu Bloğu ülkelerindeki rejim değişiklikleri, Avrupa kıtasında büyük bir sığınma talebi ve göç dalgasına neden olmuştur. Bu dönemde çok sayıda insan, siyasi ve ekonomik belirsizliklerden kaçarak Batı Avrupa ülkelerine sığınma talebinde bulunmuştur. Artan göç ile birlikte Avrupa Birliği güvenlik kaygıları yaşamıştır. Maastricht anlaşması, Avrupa Topluluğunu Avrupa Birliği'ne dönüştürerek 1993'te yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma AB'nin üç temel sütununu oluşturmuştur: Topluluk Sütunu, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Adalet ve İçişleri'dir.¹⁴² Göç açısından Maastricht anlaşmasını önemli kılan husus ise 3.ülke vatandaşlarına ilişkin politikalara, sığınma ve sınırlardan geçişlerin düzenlemelerine Adalet ve İçişlerinde işbirliğini kapsayan 3. sütunda yer verilmesidir. Bu sütun hükümetler arası bir perspektifle oluşturulmuş ve birliğin kurumsal zemininde ilerlemeden ziyade, üye devletlerin işbirliği içinde hareket etmelerini öngörmüştür.

Maastricht Anlaşması'nın 17. Maddesiyle AB vatandaşlığı oluşturularak üye devletlerin vatandaşlarına AB topraklarında serbest dolaşım ve ikamet hakkı verilmiştir. Bu adım, birlik çatısı altında ortak bir göç politikasına yönelik önemli bir gelişme olmuştur. Nitekim Avrupa Kıtasına yönelik göçlerin sınır tehdidi olarak görülmesi, Trevi Grubu ve Göç Grubu gibi oluşumların kurumsal olarak birleştirilmesine yol açmıştır. Anlaşmayla birlikte göç ve sığınmacılara yönelik ortak politikalar geliştirilmek istense de, uygulama sürecinde devletlerin takdir yetkisi ön planda olmuştur. Bunun sebebi AB'nin göç politikalarında tam anlamıyla ortak bir yaklaşım geliştirmekte zorlanmasının temel nedenlerinden biridir.

¹⁴² N. Aslı Şirin, "AB'nin Göç ve Sığınma Politikaları", Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, der: S. Gülfer İhlamur-Öner, İletişim Yayınları, (İstanbul 2012), s. 547

3.2.4. AB'nin Güvenli Üçüncü Ülke Uygulamaları

AB'nin göç politikalarında benimsediği dış politika stratejisi, koruma talep eden kişilerin AB sınırlarına girişini kısıtlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda da sınırlardaki güvenlik önlemlerini artırarak ve sınır komşularıyla işbirliği içinde olarak sığınmacıların menşe ülkelerine yakın bir bölgede kalmasını hedeflemektedir. AB üyesi devletler önemli sayıda sığınmacıya koruma sağlamaya devam ederken hükümetler sınırlarını korumak amacıyla çeşitli caydırıcı tedbirler almaktadır. Güvenli üçüncü ülke uygulamalarının amacı, sığınma talebinde bulunan kişilerin gerçekten uluslararası koruma ihtiyacı olup olmadığını belirlemek ve sığınmacıların koruma amacıyla başvuruda bulundukları ülkeye yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede ekonomik ve sosyal refah düzeyini artırmak amacıyla bir ülkeye göç edenler ile uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişiler birbirinden ayırt edilmesi mümkün olmaktadır.

1997 yılında imzalanan Dublin Antlaşması, Schengen Anlaşmasında düzenlenen sığınma ve göçle ilgili konuları daha detaylı bir şekilde düzenleyerek, Schengen Anlaşması hükümlerini genişletmiştir. Ancak, zaman içinde sığınmacı ve düzensiz göçmen artışı karşısında bu iki belge yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, AB ortak sığınma politikası belirleme ve üye devletlerin sığınma başvurularının incelenmesinde adil bir sorumluluk paylaşımı yapılmasına ihtiyaç duymuştur. Bu çerçevede 2003 yılında Dublin II Tüzüğü kabul edilmiştir.¹⁴³ Tüzük, sığınma taleplerinin hangi üye devlet tarafından değerlendirileceğini belirlemek adına daha kapsamlı ve adil bir mekanizma oluşturmayı amaçlamıştır.

Dublin II Tüzüğü, AB'nin sığınma politikasını koordine etmek ve sığınma başvurularının bir üye devlette değerlendirilmesini sağlamak için asgari standartlar belirlemiştir. Ancak Dublin II Tüzüğü'nün 3.maddesinde yer alan “güvenli üçüncü ülke kavramı”, tüzüğü uygulamayan ülkelerin belirli bir düzenlemeye sahip olmaması ve bu kavramın tüzüğü uygulamayan ülkelere nasıl işleyeceği konusundaki prensipler

¹⁴³ Dublin II Council Regulation (EC) No: 343/2003 Establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an asylum application lodged in one of the Member States by a third-country national, 18.02.2003. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/dublin-ii-regulation.html> (Erişim Tarihi: 05.03.2024)

tüzükte belirtilmemiştir. Bu durum üye devletlerin iç hukukları arasında ortak bir politikanın uygulanmasını engellemiş ve uygulamada sorunlara yol açmıştır. Avrupa Komisyonu'nun 2007 raporuna göre, 2003-2005 yılları arasında sığınma başvurularının sadece %11.5'i Dublin Sistemine göre değerlendirilmiş, bu da sistemin yetersiz olduğunu göstermiştir.¹⁴⁴ Bu nedenle, 2013 yılında Dublin III Tüzüğü kabul edilmiştir. Dublin III, önceki belgeleri revize ederek sığınmacıların adil bir şekilde değerlendirilmesini ve etkili bir şekilde yönetilmesini amaçlamıştır.

Dublin III Tüzüğü'nün birinci maddesinde, üçüncü bir devlet vatandaşı veya vatansız kişinin uluslararası koruma başvurusunun değerlendirilecek üye devlet için bazı kriterler detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kriterler arasında başvuru ülkeyle ilgili bağlantılar, önceki yapılan başvurular, aile birleşimi, vize veya oturma izinleri gibi faktörler bulunmaktadır. Eğer kişinin yakın aile üyelerinin olmaması ve herhangi bir üye devlet tarafından ikamet izni veya vize verilmemiş olması durumunda, Tüzük m. 13'e göre kişinin yasa dışı yollarla bir üye devlete gelmesi halinde bu devletin başvuruyu incelemesi gerekmektedir. Tüzük m. 15 uyarınca başvuru havalimanı transit geçişinde uluslararası koruma başvurusunda bulunması halinde, başvurunun yapıldığı devletin başvuruyu değerlendirme sorumluluğu bulunmaktadır.¹⁴⁵

Güvenli üçüncü ülke kararının uygulanması, Avrupa Birliği üyesi devletin iç hukukuna bırakılmıştır. Bu çerçevede, devletler uluslararası koruma başvurusu yapan birey ile üçüncü ülke arasında bir bağlantı olup olmadığını değerlendirerek kişinin üçüncü ülkeye gitmesini uygun bulup bulmadığını belirlemektedir. Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından verilen bir kararda, Dublin Tüzüğü uyarınca sığınmacının sorumlu devlete gönderilebilmesi için AB hukukundan kaynaklanan temel haklara uygunluğu önem arz etmiştir. Sığınmacıların temel haklarının korunmasını sağlamak adına insanlık dışı bir muamele riski bulunan sorumlu devlete gönderilemeyeceği şeklinde belirtilmiştir. Dublin Tüzüğünü uygulayan ülkelerin BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Avrupa İnsan Hakları

¹⁴⁴ Report From the Commission to the European Parliament and the Council on the Evaluation of the Dublin System. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0299&from=EN> (Erişim Tarihi: 05.02.2024)

¹⁴⁵ Esen Aydın, "Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları" *İstanbul Üniversitesi Yayınevi* 38, sy.1. (Eylül 2018): ss. 23-24

Sözleşmesi ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin korunacağını taahhüt etmektedir. Ayrıca Dublin Tüzüğü'nü uygulayan ülkeler 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirlenen ilke ve esaslara göre hareket etmeyi kabul etmişlerdir. Bu çerçevede Dublin Tüzüğü'nü uygulayan her ülke “güvenli” olarak görülmüştür.¹⁴⁶

Sonuç itibarıyla AB üyeleri “güvenli üçüncü ülke kararı” ile koruma sorumluluklarını AB üyesi olmayan üçüncü ülkelere devretmeyi amaçlamıştır. Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul anlaşmaları AB'nin güvenli üçüncü ülke uygulamaları özelinde değerlendirilecektir. Daha sonra değinileceği üzere üçüncü ülke kararı, özellikle Suriye Savaşı sırasında AB'nin göç politikalarında önemli bir kolaylık sağlamak üzere kullanılabilir bir araç olarak öne çıkacaktır. Bu karar, AB'nin sığınmacı akınlarına karşı daha etkin bir politika izlemesini ve sığınmacı akışını dış ülkelerle paylaşarak dışsallaştırma stratejisini benimsemesini sağlayan bir mekanizma olarak ortaya çıkmasından bahsedilecektir.

3.2.5. Amsterdam Anlaşması

1997 yılında imzalanan ve 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması, AB'nin göç politikasının üye ülkeler arasında daha uyumlu ve ulusüstü bir nitelik kazanmasını amaçlamıştır. AB, 1990'lı yılların başında göç sorununa tek taraflı çözümler üretmenin sürdürülebilir olmadığını anlayıp Maastricht ve Amsterdam Anlaşmaları ile işbirliğine daha fazla önem vermiştir. Ancak, bu dönemde göçlerdeki artış ve birliğe katılan devletlerin çoğalması gibi nedenler sorunun ortak bir zemine indirgenmesini zorlaştırmıştır.

Amsterdam Anlaşması, Avrupa Birliği'nin yapısında önemli değişiklikler yaparak göç, vize, sınır kontrolü ve adli işbirliği gibi konuları 3. sütundan 1. sütuna taşınarak büyük ölçüde ulusüstü yapıya geçirilmiştir. Bu anlaşma, AB'nin yapısında önemli değişiklikler yaparak yetki ve sorumlulukların daha net bir şekilde tanımlanmasını sağlamıştır. Anlaşmanın en önemli yönlerinden biri, göç ve iltica politikalarını AB'nin 1.sütununa taşıyarak bu alanlarda daha merkezi ve bütünleşik bir yaklaşım benimsemesidir. Amsterdam Anlaşması, AB'ye özgürlük, güvenlik ve adalet

¹⁴⁶ N. Aslı Şirin, AB'nin Göç ve Sığınma Politikaları”, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, s.8.

alanı oluşturma amacı vermiştir. Bu alan, Maastricht Antlaşması'nın 3. sütununda yer alan adalet ve içişlerinde işbirliği konularının genişletilmiş ve yeniden yapılandırılmış halidir. Bu kapsamda, göç ve iltica, sınır kontrolleri, adli işbirliği gibi konular bu alanın bir parçası olarak tanımlanmıştır.¹⁴⁷

Amsterdam Anlaşması, AB'nin göçle ilgili yetkilerini daha açık ve detaylı bir şekilde tanımlamıştır. Bu düzenlemeler, AB'nin göç politikalarını daha merkezi ve etkili bir şekilde yönetebilmesine olanak tanımıştır. Anlaşma'nın AB'ye verdiği yetkiler ve düzenlemeler şu şekildedir:¹⁴⁸

1. Vize Politikaları: AB, kısa süreli vizelerin verilmesi ve ortak vize politikalarının oluşturulması konusunda üye devletler arasında ortak vize kuralları ve uygulamaları geliştirilmiştir.
2. Sınır Kontrolleri: Bu kapsamda Schengen müktesebatı AB hukukuna entegre edilmiştir ve dış sınırların yönetimi ve kontrolü ile ilgili ortak kurallar belirlenmiştir.
3. Göç ve İltica Politikaları: AB, yasal göç, düzensiz göç ve iltica politikaları konusunda üye devletler arasında ortak göç politikaları oluşturma, yasal göç yollarını belirleme ve iltica başvurularının değerlendirilmesi için standartlar geliştirilmiştir.

Amsterdam Anlaşması, göç, vize, sınır kontrolleri ve adli işbirliği gibi konuları 3. sütundan 1. sütuna taşıyarak, bu alanlarda daha merkezi bir yönetim ve politika geliştirme imkanı tanımıştır. Bu anlaşma AB'nin göç politikaları konusundaki yetkilerini daha açık ve net bir şekilde tanımlarken, aynı zamanda Schengen müktesebatını da AB hukukuna entegre etmiştir. Schengen müktesebatı, 1985 yılında Schengen Anlaşması'nın imzalanmasıyla başlamıştır. AB üye devletleri arasında ortak sınır kontrolü, vize politikaları ve göç yönetimi konusunda standartlar belirlemesini sağlamıştır. Amsterdam Anlaşması, Schengen müktesebatının uygulanmasında yargısal koruma mekanizmalarını da güçlendirmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Olcay Erkıral Tavas, "Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri," s.138-144

¹⁴⁸ İlke Göçmen, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku", (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 30 Ocak 2015) s.95.

¹⁴⁹ Hakan Samur, "Avrupa Birliği'nde Göç Yönelik Global Yaklaşım", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* Cilt 5, Sayı 2, 2008, s 1-16

Amsterdam Anlaşması, Schengen müktesebatını AB hukukuna entegre ederek, AB'nin göç ve sınır yönetimi konusundaki yetkilerini merkezi bir yapıya taşımıştır. Bu entegrasyon, Schengen alanındaki serbest dolaşımı sağlayarak, ortak sınır kontrolü ve vize politikalarının uygulanmasını kolaylaştırmıştır. AB, bu yetkiler çerçevesinde, üye devletler arasında uyumlu ve etkili göç politikaları geliştirerek, göç yönetiminde daha bütünleşik bir yaklaşım benimsemiştir. Bu değişiklikler, AB'nin göç politikalarının ulusüstü bir yapıya taşınmasını ve daha merkezi bir şekilde yönetilmesini sağlamıştır.

3.2.6. Tampere Zirvesi

Amsterdam Antlaşması ve 1999 Tampere Zirvesi, Avrupa Birliği'nin suçlarla mücadele politikalarında önemli dönüm noktaları olmuştur. Amsterdam Anlaşması, AB ülkeleri arasında kişilerin özgürlüklerini korurken, aynı zamanda güvenliğin sağlanmasına yönelik önlemleri artırmayı amaçlamıştır. Bu, özellikle sınır ötesi suçlar ve örgütlü suçlarla mücadele için gerekli olan işbirliğini teşvik etmektedir. 1999 yılında yapılan Tampere Zirvesi ise, Amsterdam Anlaşması'nın ardından AB'nin adli işbirliğinde önemli adımlar atmasını sağlamıştır. Zirvede, üye ülkelerin savcıları, polis güçleri ve diğer adli makamlar arasında işbirliği sağlayacak güçlü bir adli işbirliği birimi kurulması önerilmiştir. Böylece, Tampere Zirvesi'nin önerdiği işbirliği mekanizmaları, sınır ötesi suçlarla mücadelede daha etkili bir strateji sunmaktadır.¹⁵⁰

Tampere Zirvesi, 2000-2005 yılları arasında göç ve sığınmacılara yönelik politikalara yön vermiştir. Zirvede göç konularında ortak politikaların oluşturulması, yasadışı göç ve insan kaçakçılığıyla mücadelede birlikte hareket edilmesi üye devletlerin bu konuda teşvik edilmesi gibi hususlara yer verilmiştir. Zirvede Avrupa Konseyi, birlik topraklarında özgürlük, güvenlik, adalet alanının oluşturulmasında kararlı olduğunu vurgulamış ve bunun gerçekleştirilmesi için devletlerin daha çok iş birliği içinde olmaları gerektiğini belirtmiştir.¹⁵¹

Tampere Zirvesi sonrasında AB göçün kontrolünü ve yönetimini daha etkili hale getirmek için çeşitli stratejiler ve işbirliği mekanizmaları geliştirmiştir. Üye devletler arasında sınır kontrollerinin daha etkili hale getirilmesi için karşılıklı işbirliği

¹⁵⁰ Mehmet Özcan, "Avrupa Birliği Adli İşbirliği Birimi (EUROJUST): Gelişim ve Perspektifler, *Avrupa Araştırmalar Dergisi*, Cilt 13, Sayı:1-2, 2005. s. 242.

¹⁵¹ Olcay Erkıral Tavas, "Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri," ss. 146-147.

önem kazanmıştır. Bu, sınır kontrol mekanizmalarının standartlarının uyumlaştırılmasını kapsamaktadır. AB, ortak bir vize politikası oluşturarak, vize başvurularının işlenmesi ve sınır kontrolleri konusunda daha tutarlı bir yaklaşım benimsemiştir. Göç akımlarının etkili bir şekilde yönetilmesi için üye ülkeler arasında koordinasyon sağlanması, yasal göç süreçlerinin iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Göçmen kaynaklı ülkelerle işbirliği geliştirilerek, göçmen akışlarının kaynağında ele alınması amaçlanmıştır.¹⁵²

Tampere Zirvesi, AB'nin adalet ve içişleri alanlarındaki politikalarını yeniden şekillendiren önemli bir dönüm noktasıdır. Zirve, adalet ve içişleri alanlarının AB politikaları çerçevesine daha fazla entegre edilmesini desteklemiştir. Tampere Zirvesi'nin belirlediği hedeflere tam olarak ulaşılamamış olsa da, zirve, AB Ortak Göç Politikası'nın geliştirilmesi ve kapsamlı bir şekilde ele alınması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1999-2004 sürecinde, Ortak Göç Politikası'na yönelik önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler, göç yönetimi, sınır güvenliği ve adli işbirliğini kapsamıştır.

Tampere Zirvesinin ardından Avrupa Komisyonu tarafından 2003 ve 2004 yıllarında iki rapor yayınlanmıştır.¹⁵³ Bu çerçevede hayata geçirilen Komşuluk Politikası, Avrupa Birliği'nin komşu ülkelerle işbirliğini güçlendirmeyi ve göçle ilgili konularda ortak çözümler bulmayı amaçlamıştır. Özellikle yasadışı göç, fuhuş ve çocuk ticareti gibi sorunlu alanlarda çözüm arayışı bu politika sayesinde bölgesel istikrarı ve dayanışmayı güçlendirmeyi hedeflemiştir.

İnsan hakları, demokratik kurumlar ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlar AB'nin temel değerlerini oluşturmaktadır. Bu değerlerin sadece Birlik vatandaşlarına değil, aynı zamanda AB'ye ulaşmak isteyen ve koruma arayışında olanlara da uygulanması gerekmektedir. Yasadışı göçle mücadele amacıyla dış sınırlarda kontrolün sağlanması, sığınma ve göç konularında ortak politikaların geliştirilmesi bu politikaların koruma arayışında olanlara güvenceler sunması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁵⁴

¹⁵² Olcay Erkıral Tavas, "Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri," s.160.

¹⁵³ Hakan Samur, Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım, s 1-16.

¹⁵⁴ Presidency Conclusions of Tampere European Council, Tampere, 15-16 October 1999, https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#a (Erişim Tarihi: 07.03.2024)

3.2.7. Komşuluk Politikası

Avrupa Komşuluk Politikası, AB'nin çevresindeki ülkelerle ilişkileri güçlendirmeyi amaçlayan önemli bir dış politika stratejisidir. 1990'larda başlayan bu süreç, AB'nin doğu ve güney komşularıyla daha yakın işbirliği kurma hedefini taşımaktadır. Bu bağlamda Belarus, Moldova, Rusya ve Ukrayna ile imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları, AB'nin bu ülkelerle ticaret, güvenlik ve siyasi ilişkileri derinleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak, Belarus'un Lukashenko yönetimi altındaki otoriter koşullar, AB'nin bu ülkeyle imzalanan anlaşmayı askıya almasına neden olmuştur. Bu işbirliğinin finansal boyunu desteklemek amacıyla TACIS programı oluşturulmuştur. Bu program üç Güney Kafkasya ülkesini ve Libya hariç tüm Akdeniz ülkelerini kapsamıştır.¹⁵⁵

2000'li yıllara gelindiğinde AB'nin komşu ülkelerle ilişkilerini yeniden gözden geçirme ve bu ilişkileri daha etkin bir şekilde yönetme ihtiyacı, iki temel gelişmeden kaynaklanmaktadır. AB'nin ekonomik ve siyasi bütünleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası olan Euro'nun, Ocak 1999 yılında elektronik işlemler için kullanılmaya başlanması ve Ocak 2002 yılında ise fiziksel banknotlar ve madeni paraların piyasaya sürülmesi, AB'nin ekonomik gücünü ve iç bütünlüğünü pekiştirmiştir. Aralık 2002 yılında Kopenhag Zirvesi'nde, Bulgaristan ve Romanya dışındaki Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyelik koşullarını karşıladıkları kararı alınmış ve 16 Nisan 2003 yılında bu ülkelerle üyelik anlaşmaları imzalanmıştır.¹⁵⁶

AB'nin 2000'ler sonrası dönemde, dış ilişkilerine yönelik yeni bir yaklaşım benimsemesi, özellikle iki kritik soruna odaklanması gerektiğini ortaya koymuştur. Genişleme süreciyle birlikte AB'nin dış sınırları daha geniş bir bölgeyi kapsar hale gelmiştir. Bu durum, yasadışı insan ve uyuşturucu ticaretinin artışına neden olmuştur. AB, bu sorunları çözmek ve sınır güvenliğini artırmak için kapsamlı stratejiler geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. Bu çerçevede, Avrupa'nın dış sınırlarında güvenlik ve göç politikalarını güçlendirmek, suçla mücadele ve uluslararası işbirliğini artırmak için kapsamlı stratejiler geliştirmiştir. Bir diğer sorun ise, AB'nin enerji güvenliği, özellikle

¹⁵⁵ Hakan Samur, "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları". Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 10-11, sy.12-13-14-15 (Nisan 2009). s. 168.

¹⁵⁶ Hakan Samur, "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları." s. 168.

enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve enerji arzının sürdürülebilirliğini sağlama konuları, giderek daha büyük bir önem kazanmıştır. Güney ve Doğu komşu ülkeleri, AB'nin dış sınırlarına yakın konumları nedeniyle, yasadışı göç, uyuşturucu ve fuhuş amaçlı kadın ve çocuk ticareti gibi organize suçların çıkış veya transit noktaları olarak işlev görmektedir. Bu sorunlar, AB'nin güvenliğini ve iç düzenini tehdit eden önemli meseleler haline gelmiştir. Avrupa Komşuluk Politikası ise bu sorunlarla başa çıkabilmek için AB, komşu ülkelerle işbirliği yaparak sınır güvenliğini artırmak ve yasadışı göç yollarını kesmek için çeşitli projeler geliştirmektedir.¹⁵⁷

Avrupa Komşuluk Politikası genellikle, AB'nin ortak politik ve ekonomik değerlerinin komşu ülkelerde yaygınlaştırılmasının temel amaç olduğu vurgulanmaktadır. Ancak, bu değerlerin yaygınlaştırılması, aslında AB'nin daha geniş hedeflerine hizmet eden bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlerin yaygınlaştırılması, AB'nin dış politika stratejilerinde önemli bir yer tutmaktadır ve komşu ülkelerde reformlar teşvik edilmektedir. AB'nin temel amacı, çevre ülkelerdeki politik, ekonomik ve sosyal yapıların değişime zorlanmasıdır. Bu değişim, AB'nin karşı karşıya olduğu yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve enerji güvenliği gibi sorunların çözümüne yönelik uygun bir ortam sağlamaktadır. Demokratik ve hukukun üstünlüğüne dayalı sistemler, genellikle daha istikrarlı ve işbirlikçi olduklarından, bu ülkelerle olan sorunlar barışçıl ve hukuki yollarla çözülme olasılığı artmaktadır. Kant, demokratik ülkelerin daha barışçıl ve işbirlikçi olacağını öne sürmüştür.¹⁵⁸ AB, benzer şekilde, demokratik ve hukukun üstünlüğüne dayalı sistemlerin oluşturulmasının bölgesel istikrarı artıracak ve uluslararası işbirliğini kolaylaştıracağını düşünmektedir.

AB, üye devletler arasındaki sınırları mümkün olduğunca serbestleştirmeyi ve engelleri kaldırmayı hedeflerken dış sınırlarını ise sıkı bir şekilde kontrol altında tutarak güvenlik ve koruma sağlamayı hedeflemektedir. AB'nin uyuşturucu, fuhuş, çocuk ticareti ve yasadışı göç gibi sorunlarla başa çıkmak için komşu ülkelerle işbirliği yaparak ortak sorunlara çözüm bulma çabası komşuluk politikası ile vücut bulmuştur. Bu çerçevede Libya ve çeşitli Afrika ülkesiyle üst düzey zirve gerçekleştirilmiş,

¹⁵⁷ Hakan Samur, "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları". s. 168.

¹⁵⁸ Risse-Kappen, Thomas. "Collective identity in a democratic community." *İçinde Domestic Politics and Norm Diffusion in International Relations: Ideas do not float freely*, Thomas Risse (2016): 78-113. s.83

komşuluk politikası kapsamında atılacak adımlar detaylı bir şekilde ele alınıp Frontex'in kara ve denizde kontrol yapmasına karar verilmiştir.¹⁵⁹

Özellikle Sahra Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmenler, Kuzey Afrika'nın kıyı ülkeleri olan Libya, Tunus ve Fas'a ulaşmaktadır. Bu ülkeler, göçmenler için Avrupa'ya geçişin başlangıç noktalarıdır. Göçmenler, bu ülkelerden deniz yoluyla İtalya, Malta ve İspanya gibi Güney Avrupa ülkelerine geçiş yapmayı hedeflemektedir.¹⁶⁰ Artan yasadışı göçmen akışı, özellikle büyük ölçekli krizlerde, sınır kontrollerinin artırılmasını zorunlu kılmıştır. Sıkı sınırlar, göçmenlerin deniz ve kara yollarını daha tehlikeli yollarla aşmayı denemelerine neden olmaktadır. Bu nedenle AB'nin stratejisi, sorunların kaynağında çözülmesi ilkesini benimsemiştir. Komşu ülkelerle ekonomik ve politik işbirliği kurarak göçmen krizi gibi sorunların kaynağında ele alınmasını desteklemektedir. AB'nin "en iyi savunma hücumdur" prensibiyle hareket etmesi, sorunların kaynağında çözülmesini ve böylece AB topraklarına yönelik baskıların azaltılmasını hedeflemektedir.¹⁶¹

AB, kaynak ve transit ülkelerle işbirliğini göç politikalarının uygulanabilmesi için gerekli bir unsur olarak görmektedir. Bu aşamada göçün daha sistematik bir şekilde yönetilmesi amacıyla Özel Göç Merkezleri'nin kurulup AB sınırlarından uygun kişilerin geçişlerinin sağlanması hedeflenmektedir. AB bu görevi yerine getiren ülkenin vatandaşlarına vize kolaylığı sağlayacağı vaadinde bulunsa da uygulamada karşılığını bulamamıştır. Bu tutumuyla AB'nin ekonomisi için en uygun göçmenleri çekmeyi amaçlarken, göç yükünü işbirliği yapılan ülkelere devretmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır. AB, göç yönetiminde kaynak ve transit ülkelerle işbirliği kapsamında özellikle geri dönüşü teşvik etmeye ve ilgili üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalamaya odaklanmaktadır.

3.2.8. Lahey Zirvesi

AB'nin Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı'nda önceliklerini belirleyen Tampere Zirvesi'nin devamı niteliğinde olan 2005-2010 yılları arasındaki dönemi

¹⁵⁹ Hakan Samur, Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım, s. 9.

¹⁶⁰ IMO (International Organization for Migration) (2005). World Migration 2005: Costs and Benefits of International Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2005_3.pdf (Erişim Tarihi: 04.08.2024)

¹⁶¹ Hakan Samur, "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları". s. 180.

kapsamaktadır. Zirve, göç politikası alanında işbirliğini vurgulamış ve 2010 yılına kadar temel öncelikleri içeren bir plan oluşturulmasını öngörmüştür. Söz konusu zirve, AB'nin göç politikalarını daha etkili ve kapsamlı hale getirme çabalarını göstermektedir. 3. ülkelerin göç politikalarının geliştirilmesi, işbirliğinin artırılması, yasadışı göçle mücadele edilmesi gibi konular zirve gündemini oluşturmuştur.¹⁶²

Lahey Zirvesi, Tampere Zirvesi ile benzer konulara odaklanmış ve özellikle özgürlükten güvenliğe doğru bir geçişin yaşandığı görülmüştür. Lahey Zirvesi, Tampere Zirvesi'nin tamamlayıcısı olarak özellikle genel yaklaşımını güvenlik ekseninde farklılaştırmıştır. Bu farklılaşmada en önemli etken, 11 Eylül 2001'deki Amerika'da, 2004 yılı Mart ayında İspanya'da, 7 Temmuz 2005'te Londra'da gerçekleşen terör olayları olmuştur. Terör saldırılarından dolayı AB ve üye devletler güvenliği sağlamaya odaklanan bir yaklaşım benimsemiş ve bu doğrultuda politikalarını şekillendirmiştir. Bu dönemde, terörle mücadele ve güvenlik önlemleri sığınma politikalarında belirleyici bir faktör olmuştur.¹⁶³

AB, uluslararası göçü tamamen engelleyemeyeceği düşüncesiyle kontrollü göçü teşvik etme stratejisini benimsemiştir. Zirve, özellikle geri kabul ve geri dönüş konularını ve üçüncü ülkelerle işbirliğini ele almıştır. Geri kabul anlaşmalarının hızlandırılması ve dönüş konusunda yürütülecek faaliyetlerin mali açıdan desteklenmesi AB'nin ortak göç politikasının kritik unsurları arasında yer almaktadır.

Özetle geri kabul anlaşmaları, göçün kontrolünün dışsallaştırılıp sorumluluğu AB dışındaki ülkelere vermeyi amaçlamaktadır. Bu anlaşmaların temel amacı, göçle ilgili süreçlerin başlangıcından itibaren mümkün olduğunca AB topraklarına ulaşmadan önce prosedürlerin başlatılmasını sağlamaktır. Bu anlaşmaların sonucu olarak geri kabul eden ülkelerin teşvik edilmesi amacıyla vize muafiyeti gibi kolaylıklar ve çeşitli AB programlarından yararlanma imkanları gibi teşvikler bulunmaktadır. AB'nin kaynak ve transit ülkelerle sürdürülebilir politikalar geliştirme stratejisi, güvenlik odaklı dışsallaştırma politikalarının bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak bu stratejilerin uygulanması sırasında insan haklarına uygun hareket edilip güvenlik odaklı dışsallaştırma politikalarının etkili bir şekilde uygulanabilmesi için dengeli bir yaklaşımın benimsenmesi önemlidir.

¹⁶² Olcay Erkıral Tavas, Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri, ss.161-162.

¹⁶³ Olcay Erkıral Tavas, Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri, s.169.

AB'nin göç politikalarının arasında ihtiyaç duyulan göçmenleri almayı ve diğerlerinin kaynak ve transit ülkelerde tutmayı içeren bir yaklaşımı bulunmaktadır. İşgücü talebine rağmen, sınırların sıkı denetim altında olduğu "Avrupa Kalesine" dönüştüğü görülmektedir. AB'nin sınırlarını koruma ve kontrol altında tutma çabasının bir yansıması olarak yüzde 1'lere kadar düşen mülteci başvuru kabul oranları, başvuru alan ülkelerdeki yasal zorluklar, sığınma taleplerinin reddedilmesi ve geri göndermelerin artması gibi etkenler bu durumu destekler niteliktedir.¹⁶⁴

3.2.9. Lizbon Anlaşması

2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşmasıyla birlikte Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırılıp, Konsey'in oy ve karar usullerinde değişiklikler yapılmıştır. Lizbon Antlaşması'nın getirdiği değişikliklerle, yasal göçle ilgili kararların olağan karar usulleri çerçevesinde yapılması kararlaştırılmıştır. Bu, Parlamento'nun rolünü güçlendirirken, Konsey'de alınacak kararların "nitelikli çoğunluk" ile alınma olasılığını da getirmiştir.¹⁶⁵ Lizbon Anlaşması iç güvenlik, göç, sığınma ve dış sınırların entegre yönetimi ilk defa bu anlaşmada ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Özellikle yasal göçe ilişkin politikaların AB yetki alanı altına alınmasını sağlamıştır. AB'nin ortak göç politikasının daha tutarlı ve etkili bir şekilde gelişmesini destekleyen önemli bir adım olmuştur.

Lizbon Antlaşması, AB'nin kurumsal yapısında önemli değişiklikler yaparak, üç sütunlu yapıyı sona erdirmiş ve göç politikalarını tamamen ulusüstü yapıya entegre edilmiştir. Bu değişiklikler, göç, vize, sınır kontrolleri, iltica politikaları ve adli işbirliği konularını Özgürlük, Güvenlik ve Adalet alanı altında tek bir çatı altında toplamıştır. Bu alan, AB'nin paylaşılan yetki kategorisinde yer almaktadır. Bu kategoride, hem AB hem de üye devletler yasama faaliyetinde bulunabilir; ancak AB kendi yetkisini kullandığı ölçüde, üye devletler o alanda kendi başına düzenleme yapamamaktadır.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Özlen Çelebi v.dğr., "İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika, UNHRC, (Ankara 2011), s.17.

¹⁶⁵ Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik, "Yasal Göç ve Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Entegrasyonu" Lizbon Anlaşması Sonrası Avrupa Birliği Serbest Dolaşım ve Politikalar, s.420

¹⁶⁶ İlke Göçmen, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku", (Ankara: Seçkin Yayınları, Mart 2015), ss. 101-104.

Lizbon Anlaşması, AB'nin göç politikalarını daha detaylı ve kapsamlı bir şekilde düzenleyen belgedir. Bu anlaşma, AB'nin göç konusundaki yetkilerini genişleterek, belirli politik hedeflere bağlı tedbirler geliştirmesini sağlamıştır. Bu kapsamda, sınır kontrolleri ve vizeler konusunda belirlenen politik hedefler şunlardır.¹⁶⁷

Sınır Güvenliğinin Güçlendirilmesi: AB, üye ülkeler arasındaki sınır kontrollerini kaldırırken, dış sınırların güvenliğini sağlamak için ortak bir strateji benimsemiştir.

Ortak Vize Politikaları: AB, Schengen Bölgesi kapsamında, üye ülkeler arasında serbest dolaşımı sağlamak için ortak bir vize politikası uygulamaktadır. AB dışındaki ülkelere gelen vatandaşlar için standart vize prosedürleri ve kriterlerinin belirlenmesini içermektedir.

Yasadışı Göçle Mücadele: Yasadışı göçü önlemek amacıyla AB, üçüncü ülkelerle iş birliğini artırarak, insan kaçakçılığı ve insan ticareti gibi yasadışı faaliyetlerle mücadele etmektedir.

İnsani ve İnsan Haklarına Dayalı Yaklaşım: AB, göç politikalarını oluştururken, insan haklarına saygı ve insani değerlere dayalı bir yaklaşımı benimsemektedir. Göçmenlerin haklarını korumak ve uluslararası koruma arayanlara adil ve hızlı bir süreç sunulmasını sağlamaktadır.

Uluslararası İşbirliği: AB, göç konusunda küresel ölçekte işbirliği yaparak, göç yönetimi politikalarını destekleyen uluslararası anlaşmalar ve ortaklıklar geliştirmektedir.

AB'nin göçle ilgili yetkileri, Lizbon Anlaşması ve diğer AB mevzuatı çerçevesinde belirlenip dört ana ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler, AB'nin göç politikalarını şekillendirirken dikkate alınan temel prensipleri ifade etmektedir. Birincisi, özgürlük, güvenlik ve adalet alanını oluştururken, temel haklara bağlı kalmayı içermektedir. İkincisi, AB, göç ve iltica konularında üye devletler arasında dayanışmayı teşvik etmektedir. Üçüncüsü, adalete erişimin kolaylaştırılmasını sağlamaktadır. Dördüncüsü ise AB, üye devletlerinin kamu düzenini muhafaza etme ve

¹⁶⁷ İlke Göçmen, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku” ss.102-103.

iç güvenliği sağlama konusundaki yetkilerine müdahale etmez. Her üye devlet, kendi ulusal güvenliğini sağlama konusunda bağımsızdır.¹⁶⁸

3.3. Geri Kabul Anlaşmalarının Ortaya Çıkışı

Düzensiz göçü kontrol etmek amacıyla yapılan bu anlaşma Avrupa tarihinde köklü bir geçmişe sahiptir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan anlaşmalarla genellikle sadece kendi ülke vatandaşlarının geri kabul edilmesi düzenlenirken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise üçüncü ülke vatandaşlarının da geri kabulü anlaşma metinlerinde yer almıştır. Bu anlaşmanın amacı, göçmenlerin yasa dışı yollarla bir ülkeye girmesini engellemek ve ülkeler arasında işbirliği sağlamaktır.¹⁶⁹

AB'nin geri kabul anlaşmaları uygulaması, 1990'lı yıllarda önemli olayların yaşanmasının ardından günümüzdeki halini almıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılması, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile sınırların açılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi olaylar, göç akımlarını artırmış ve yasa dışı girişlerin sayısını önemli ölçüde artırmıştır. 1990 yılında imzalanan Schengen Sözleşmesi ile Topluluk sınırları içinde iç sınırların kaldırılması birçok AB ülkesi tarafından kabul edilmiştir. Sözleşmenin 23. maddesinde Schengen bölgesinde yasa dışı yollarla bulunan yabancıların sınır dışı edilmesini düzenlenmiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, kaçan göçmenler için önemli bir transit bölge haline gelmiştir. Bu durum, AB üye ülkelerinin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle geri kabul anlaşmaları yapmasına yol açmıştır.¹⁷⁰

Schengen bölgesinin yanı sıra AB dış sınırları için bir güvenlik bölgesi oluşturmuştur. Bu bölge AB'nin güvenli üçüncü ülke olarak tanıdığı genellikle AB'nin belirlediği güvenlik, göç ve sığınma standartlarını karşılayan ülkelerdir. Güvenli üçüncü ülke kavramına daha önceden de değinildiği gibi, sığınmacının menşe ülkesi dışında korunma ve yerleşim ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir alternatif ülkedir ve

¹⁶⁸ İlke Göçmen, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku” ss.102-103.

¹⁶⁹ Kerem Batır, “Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye İle AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:15, Sayı:30, (ss.585-604), 2017, s.588;

¹⁷⁰ Turker Saliji, “Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s.34.

aynı zamanda sığınmacının mülteci statüsünün belirlenmesi sürecinde kullanılan bir kriterdir. Geri Kabul Anlaşmaları düzensiz göçmenlerin iadesi için yasal bir zemin oluşturmaktadır. Ancak uygulamada yasadışı göçmenleri iade etme ve sığınma başvurularının değerlendirilmesi için iade etme arasında denge kurulamamıştır. Bu nedenle, sığınmacılar ile yasadışı göçmenler arasındaki ayrım belirsizleşmekte ve sığınmacı statüsünde olan başvuruların değerlendirilmemesine yol açabilmektedir. Ayrıca sığınmacılar sınır dışı edilmeleri halinde kendi ülkelerine veya hayatlarının tehlikede olabileceği bir ülkeye gönderilme olasılığıyla karşı karşıya kalabilmektedir. Geri Kabul Anlaşmalarının uygulanmasındaki karmaşıklık Almanya ve Polonya arasında 1991 yılında yapılan anlaşma ile görülmektedir. Polonya güvenli ülke olarak kabul edilmesine rağmen, uygulamada Polonya'nın Litvanya ile bir Geri Kabul Anlaşması'nın aynı anda işlemde olduğu durumda, sığınmacılar Almanya'dan Polonya'ya sonra da Polonya'dan Litvanya'ya gönderilmiştir. Ancak, Litvanya AB tarafından güvenli ülke olarak kabul edilmemiştir. Böylece sığınmacıların kendi ülkelerine gönderilme riski ortaya çıkmıştır.¹⁷¹

Geri Kabul Anlaşmasını imzalayan taraflar aynı zamanda uluslararası kabul görmüş anlaşmalar çerçevesinde belirlenen talimatları gerçekleştirmeyi kabul etmektedirler. Bu şekilde, güvenli üçüncü ülkeler uluslararası standartlara uygun olarak göçmenlerin ve sığınmacıların haklarını korumak ve güvenliklerini sağlamak için taahhütte bulunmaktadır. Geri Kabul Anlaşmasını imzalamış aynı zamanda üye olmayan ülke için büyük bir yükümlülük de oluşmaktadır. Bu nedenle, Geri Kabul Anlaşmasının uygulanması ve sonuçlarıyla ilgili olarak, sözleşme taraflarının eşit olmayan yükümlülükleri ve sorumlulukları göz önünde bulundurulmalıdır.

Geri Kabul Anlaşmaları, AB'nin ortak göç politikaları ile bütünleşmiş durumdadır çünkü AB, yasadışı göçü kontrol altına almak ve sınırlarını korumak için üye ülkelerle ve üçüncü ülkelerle işbirliği yapmayı hedeflemiştir. AB'nin göç politikası çerçevesinde belirlenen geri kabul anlaşmaları ile Birliğin sorumluluğunu azaltarak kendi çıkarına hizmet ettiği görülmektedir.

¹⁷¹ Turker Saliji, Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği, s.35-36.

3.4. Türkiye-AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti

Geri Kabul Anlaşmasının 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da dönemin AB İçişleri Komiseri Cecilia Malmström ve dönemin Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu tarafından imzalanmasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Haziran ayında onaylanıp 2014 yılının Ekim ayında yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın hükümleri çerçevesinde, Türkiye’den yasadışı yollarla AB ülkelerine geçen üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızların Türkiye’ye geri gönderilmesini öngörmüştür. Bu anlaşmanın karşılığı olarak, Türk vatandaşlarının AB ülkelerine kısa süreli seyahatlerinde vize muafiyetinin olmasına karar verilmiştir.

Geri kabul anlaşmalarında belirlenen şartlar çerçevesinde bir ülkeden diğerine yasa dışı şekilde geçiş yapan kişilerin geri kabul edilmesi öngörülmektedir. Anlaşmanın metninde belirtilen koşullar doğrultusunda, eğer bir ülkenin toprakları üzerinden diğer ülkeye yasa dışı şekilde geçiş yapılırsa ve bu durum tespit edilirse, geri kabul süreci başlatılmaktadır. Geri kabul süreci genellikle talep eden ülkenin ilgili ülkeye resmi bir geri kabul başvurusunda bulunmasıyla başlamaktadır. Ancak, bu sürecin uygulaması anlaşmanın diğer hükmü olan vize muafiyeti gibi koşulların sağlanmaması ile uygulanamamıştır.

AB’nin Türkiye ile geri kabul anlaşması imzalaması, özellikle AB sınırlarını koruma ve düzensiz göç akımlarını azaltma amacını taşımaktadır. Türkiye’nin kabul edilmeyen sığınmacıları geri kabul etme taahhüdü ve sığınmacı rotalarının işlevsiz hale getirilmesi, düzensiz göçmenlerin caydırılması AB’ye yönelen göç akımlarının azaltılması açısından önem taşımıştır. Özellikle, Türkiye’nin Yunanistan’a geçen düzensiz göçmenleri geri kabul etmesi, daha önce imzalanan geri kabul anlaşmaları çerçevesinde sağlanmıştır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi şerh koymasına rağmen, göç mevzuatındaki göçmenlere sağladığı haklar AB tarafından “güvenli üçüncü ülke” olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Türkiye’nin güvenli üçüncü

ülke olarak kabul edilmesi, Yunanistan'ın geri gönderme sürecinde daha etkili bir şekilde hareket etmesine neden olmuştur.¹⁷²

AB'nin vize muafiyeti için Türkiye'den talep ettiği 72 kriter bulunmaktadır. Bunlardan bazıları sahtecilik ve dolandırıcılığı önlemek için belgelerin güvenliğinin sağlanması, pasaportların güvenli ve sahteciliğe karşı parmak izini de içeren yüksek standartlara sahip olması, sınır güvenliği personelinin sahte belgeleri tespit etme konusunda eğitilmesi, sınır güvenliğinin sağlanabilmesi için sınır yönetiminin güçlendirilmesi ve komşu ülkelerle işbirliği, düzensiz göçün izlenmesi ve önlenmesi için etkili politikaların geliştirilmesidir.¹⁷³ Bu kriterler, Türkiye'nin AB ile vize muafiyeti ve sınır güvenliği konularında işbirliği yapabilmesi için yerine getirmesi gereken önemli unsurları içermektedir.

AB'ye göre söz konusu yedi kriterin eksik olması sonucu Türk vatandaşlarına vize muafiyeti verilmemiştir. Eksik olan kriterler şu şekildedir:

“AB standartlarına tam uyumlu biyometrik pasaport çıkartılması, yolsuzlukla mücadele için önlemlerin alınması, Europol ile Operasyonel işbirliği anlaşması yapılması, terörle mücadele yasa ve uygulamalarının Avrupa standartlarına uyacak şekilde düzenlenmesi, AB standartlarında kişisel verilerin korunması düzenlemesinin kabulü ve uygulanması, suç bağlantılı konularda AB'nin tüm ülkeleriyle etkili işbirliği yapılması ve AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın tüm maddelerinin uygulanması.”¹⁷⁴ Geri kabul anlaşması, AB'nin Türkiye'ye sığınmacılar için maddi destek sağlaması ve Türkiye'nin AB'ye kabul edilmeyen sığınmacılar üzerine kurulmuştur. Ancak, vize muafiyeti ve diğer belirtilen kriterlerin eksikliği nedeniyle bu anlaşma tam olarak işlememiştir. Sadece AB'nin Türkiye'ye vaat ettiği maddi destek verilmiştir.

Türkiye'nin vize muafiyeti talebi, AB ülkeleri arasında tartışmalara neden olmuş ve özellikle Fransa ve Almanya tarafından önerilen “acil fren mekanizması”

¹⁷² Metin Kışık, “Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması Ve Vize Muafiyet Süreci” Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2018 s. 41-42

¹⁷³ Mehmet Uğur Ekinci, “Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu” SETA Yayınları, 2016, s. 43. https://setav.org/assets/uploads/2016/07/tu%CC%88rkiye-ab_gka_.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2024)

¹⁷⁴ NTV, “AB'den vize muafiyeti için 7 kriter” 28.09.2016. <https://www.ntv.com.tr/dunya/abden-vize-muafiyeti-icin-7-kriter,HQJLXHRrk0OQkmBYHvjAqq> (Erişim Tarihi: 12.04.2024)

gibi çözüm önerileri ortaya atılmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'nin katılım müzakerelerine dondurma yönünde aldığı karar, Türkiye-AB ilişkilerindeki görüş ayrılıklarını net şekilde ortaya koymaktadır.

Suriye'deki iç savaşın etkili olduğu bölgedeki istikrarsızlığın etkisiyle Türkiye'de bulunan Suriyelilerin çoğu geçici koruma kapsamında yasal olarak Türkiye'de bulunduğundan dolayı Geri Kabul Anlaşması'na tabi olmamaktadır. Öte yandan, Suriyeli sığınmacıların akınlar halinde AB'ye yasadışı yollarla geçiş yapmaya çalışması Geri Kabul Anlaşmalarının uygulanmasını zorlaştırmıştır. Bu nedenle, özellikle Ege ve Akdeniz üzerinden Yunanistan'a geçmeye çalışan Suriyeli sığınmacıların akınlarını kontrol altına almaya yönelik 18 Mart 2016 tarihli zirve kararının uygulanmasına karar verilmiştir.

4. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE SURİYELİ SİĞİNMACILAR

4.1. Türkiye-AB İlişkilerinin Kısa Tarihi

Türkiye, tarih boyunca hem Avrupa ile iç içe geçmiş hem de Avrupa'nın “öteki”si olarak algılanmıştır. Türkiye'nin Avrupalılık çabaları, zaman zaman stratejik ve güvenlik gereksinimlerinden dolayı kabul görmüş, ancak kültürel ve dini farklılıklar nedeniyle tam anlamıyla kabul edilmemiştir. Avrupa Birliği'nin oluşturduğu ortak Avrupa kimliği, Türkiye'nin bu kimliğe dahil olma çabalarını zorlaştırmaktadır.¹⁷⁵

Türkiye, Avrupalı olma mücadelesinde önemli adımlar atmış ve AB üyeliği sürecinde çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir. İlerleme raporlarının zamanla kısalıp içerik olarak hafiflemesi, Türkiye'nin bu süreçte kaydettiği ilerlemeleri yansıtmaktadır. Bu durum, sadece AB'nin baskısıyla değil, aynı zamanda Türkiye'nin kendi iç dinamikleri ve hedefleri doğrultusunda gerçekleştirdiği reformların sonucudur.

Türkiye ve AB arasındaki ilişkiler, 1963 yılında Ankara Anlaşması ile başlamış ve bu ilişki, 1987 yılında Türkiye'nin tam üyelik başvurusu ile yeni bir boyuta taşınmıştır. Bu süreç, hem ortaklık hem de üyelik olarak iki ana başlık altında incelenmektedir.

4.1.1. Türkiye-AB Ortaklık İlişkisi

Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin başlangıcı, 1959 yılına, yani Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulmasından hemen sonraya dayanmaktadır. Türkiye'nin 1959 yılındaki başvurusu ile Topluluk Türkiye ile ilişkileri “ortaklık” üzerinden geliştirmeyi uygun bulmuştur. Türkiye'nin 1959'daki başvurusunu takiben, dört yıl süren müzakereler yapılmıştır. Türkiye ve AET, Ankara Anlaşması üzerinde uzlaşmışlardır. Bu anlaşma 12 Eylül 1963'te imzalanmış ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması, Türkiye'nin AB'ye “tedrici entegrasyonunu” hedefleyen

¹⁷⁵ İlke Göçmen, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku”, s.65.

önemli bir anlaşmadır. Anlaşmanın nihai amacı, AB ile Türkiye arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin uzun vadeli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır.¹⁷⁶

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin AB ile olan ekonomik ve ticari entegrasyonunu kademeli olarak sağlamak amacıyla kuramsal, maddi ve yöntemsel bir çerçeve oluşturmuştur. Kuramsal çerçeve, ilişkileri yönetmek ve denetlemek amacıyla Ortaklık Konseyi'nin kurulmasını öngörmektedir. Anlaşma kapsamında teknik ve sektörel konularda işbirliğini sağlayacak komiteler oluşturulmuştur. Bu komiteler, gümrük, ticaret, sanayi, tarım gibi alanlarda teknik detayların ele alınmasını ve düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktadır. Anlaşmaya maddi açıdan bakılırsa, Türkiye ile AB arasında gümrük birliği kurulmasını öngörmektedir. Bu, taraflar arasında gümrük tarifelerinin kaldırılmasını ve ticaretin serbestleştirilmesini sağlamaya yönelik adımlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte anlaşma, kişilerin serbest dolaşımını da hedeflemektedir. Bu çerçeve, uzun vadeli işbirliği ve ekonomik büyümeyi teşvik ederken, kültürel ve sosyal alışverişi artırarak taraflar arasında daha yakın ilişkilerin kurulmasına da olanak tanımaktadır.¹⁷⁷

Ankara Anlaşması, Türkiye ile AET arasındaki ortaklığı, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç dönem üzerinde kurgulanmıştır. Hazırlık dönemi, Türkiye'nin Topluluk ile entegrasyonunu hazırlamak için kritik bir aşamadır. Bu dönemde, Türkiye ekonomisi Topluluk normlarına uygun hale getirilirken, kuramsal yapılar güçlendirilecektir. Reformlar, hukuki düzenlemeler ve altyapı iyileştirmeleri bu sürecin temelini oluşturmaktadır. Geçiş dönemi ise, Türkiye ile AET arasındaki gümrük birliğinin etkinleştirilmesi ve ortaklığın daha derin işlemlerini sağlamak için önemli bir aşamayı oluşturmuştur. Türkiye'nin ekonomi politikaları, Topluluğun politika ve düzenlemelerine yaklaştırılırken, ticaret altyapısı ve standartlarına uyum sağlanması planlanmıştır.¹⁷⁸

Ankara Anlaşması'nın uygulanması sürecinde, Türkiye'de siyasi istikrarsızlık dönemleri, reform süreçlerini ve AB ile uyum çalışmalarını olumsuz etkilemiştir.

¹⁷⁶ İlke Göçmen, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku”, s.66.

¹⁷⁷ İlke Göçmen, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku” ss.67-68.

¹⁷⁸ T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Ankara Anlaşması”md.2. 08.02.2011. https://www.ab.gov.tr/_117.html (Erişim Tarihi: 01.07.2024)

Türkiye'nin 1987 yılında AET'ye başvurması ilişkileri yeniden canlandırmış ve ortaklık ilişkisinin yeniden önem kazanmasına neden olmuştur. Ortaklık ilişkisi, Türkiye'nin 1963 yılında Ankara Anlaşması ile başlayan ve 1970 yılında Katma Protokol ile pekiştirilen bir süreç olmuştur. Ancak, 1980'lerin başında yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle bu ilişkiler bir süre duraklama dönemine girmiştir. 1987'deki üyelik başvurusuyla birlikte Türkiye yeniden Ortaklık ilişkisine dayalı yükümlülüklerini yerine getirmeye başlamış ve 1995 yılında Gümrük Birliği tamamlanmıştır. Türkiye ile AB arasındaki ortaklık ilişkisi, hem AB hem de Türkiye'nin göç hukuku ve politikaları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu anlaşmalar, Türk vatandaşlarına belirli haklar tanırken, AB vatandaşlarına da Türkiye'de bazı ayrıcalıklar sunmaktadır.¹⁷⁹

4.1.2. Türkiye-AB Üyelik İlişkisi

21-22 Temmuz 1993 tarihlerinde düzenlenen Kopenhag Zirvesi, AB'ye üyelik kriterlerini daha ayrıntılı ve sistematik bir şekilde belirlemiştir. Bu kriterler, "Kopenhag Kriterleri" olarak adlandırılır ve siyasi, ekonomik ve AB müktesebatı olarak üç ana başlık altında toplanmıştır. Siyasi kriterler, üye adaylarının demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi temel siyasi değerleri benimsemiş ve uyguluyor olması gerekmektedir. Bu, bir aday ülkenin demokratik kurumlarının istikrarlı ve etkin işleyişine sahip olmasını gerektirmektedir. Ekonomik kriter, Üye adaylarının, işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olması ve Birlik içindeki rekabet baskısına ve piyasa güçlerine karşı koyabilme kapasitesine sahip olması gerekmektedir. Bu, aday ülkenin ekonomik yapısının AB ekonomisi ile uyumlu olabilecek düzeyde olmasını ifade etmektedir. AB müktesebatı kriteri ise, aday ülkenin, AB'nin yasal ve kurumsal çerçevesini, yani AB müktesebatını, kabul etmesi ve uygulayabilmesi gerekmektedir. AB genişlemesi, kurucu anlaşmalar ve Kopenhag Kriterleri gibi çeşitli yasal ve siyasi araçlarla yönlendirilmiştir. Her yeni aday ülke, bu

¹⁷⁹ İlke Göçmen, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku" s.69.

kriterlere uyum sağlamak için çeşitli reformlar gerçekleştirmekte ve AB'nin belirlediği standartları karşılamaya çalışmaktadır.¹⁸⁰

Lizbon Anlaşması (2009), AB'nin kurumsal yapısını, işleyişini ve genişleme politikasını yeniden şekillendirmiştir. Bu anlaşma, AB'nin genişleme sürecine dair o güne kadarki gelişmeleri derleyip toparlamış ve genişleme sürecine yenilikler kazandırmıştır. Anlaşma, AB'nin genişleme politikasını daha sistematik ve kapsamlı bir çerçeveye oturtmuştur. AB'nin temel değerlerine vurgu yaparak, genişleme sürecinin sadece ekonomik ve siyasi kriterlere değil, aynı zamanda normatif değerlere de dayandığını ortaya koymuştur.¹⁸¹

Türkiye, 14 Nisan 1987 yılında Avrupa Toplulukları'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türkiye'nin başvurusuna yönelik Avrupa Komisyonu'nun görüşü, yaklaşık 2,5 yıl sonra, 20 Aralık 1989' da açıklanmıştır. Komisyon, Türkiye'nin tam üyelik için yeterli olduğunu, ancak üyeliğin henüz erken olduğunu belirtmiştir. Olumsuz yanıtın ardından Türkiye, AB ile olan ortaklık ilişkisine yoğunlaşmıştır. Bu süreçte, Türkiye ile AB arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesi hedeflenmiş ve 1 Ocak 1996 yılında Gümrük Birliği tamamlanmıştır. Türkiye, Gümrük Birliği'nin ardından aday ülke statüsü kazanmayı beklerken, 12-13 Aralık 1997 tarihinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde bu statüyü elde edememiştir. Ancak, 11-12 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye aday ülke statüsünü kazanmıştır. Bu zirve, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹⁸²

16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel zirvesinde alınan kararla, Türkiye'nin AB üyeliği için müzakerelere 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması belirlenmiştir. Bu süreç, belirli temel ilkeler ve hedefler doğrultusunda şekillenip üç kriter üzerine oturtulmuştur. İlk olarak, Kopenhag siyasi kriterleri, AB'ye üye olmak isteyen her ülkenin yerine getirmesi gereken temel demokratik ve hukuki standartları içermektedir. İkinci kriter olan AB müktesebatı, toplam 35 fasıl altında toplanmış çeşitli alanlardaki AB yasalarını ve düzenlemelerini oluşturmaktadır. Üçüncü olarak, AB ile Türkiye

¹⁸⁰ Remzi Koçöz, "Türkiye'nin Avrupa Serüveni AB Sürecinde Türkiye- Avrupa İlişkileri", (Ankara: Nobel Yayınları, 1. Basım, Ekim 2023), s.69.

¹⁸¹ İlke Göçmen, "*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*" ss.71-72.

¹⁸² Erol Esen, Necati İyikan "Türkiye-AB İlişkileri Nereye Gidiyor: Müzakereler, Reformlar Demokrasi1" (Ankara: Phoenix Yayınevi,2009). s. 59

arasında etkili bir iletişim stratejisi geliştirilmesi ve sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesini gerektirmektedir. Türkiye'nin AB üyelik süreci, uzun bir müzakere ve uyum sürecini gerektirmiştir. Bu süreçte Türkiye, AB müktesebatını uygulama yükümlülüğüne sahiptir. AB müktesebatı, göç ve iltica konularında kapsamlı düzenlemeler içermektedir. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde göç politikalarını bu düzenlemelerle uyumlu hale getirmesi gerektirmektedir.¹⁸³

Türkiye, 2003 yılında AB politikalarıyla uyumlu bir "Göç Strateji Belgesi" ve "İltica Strateji Belgesi" hazırlanmıştır. Bu belgeler, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sağlama çabasının temelini oluşturmaktadır. 25 Mart 2005 tarihinde hazırlanan "İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı" Türkiye'nin bu alandaki düzenlemeleri ve uygulamaları nasıl uyumlu hale getirdiğini göstermektedir. AB ile Türkiye arasındaki üyelik müzakerelerinde, göç hukuku önemli bir yere sahiptir. 18 Şubat 2008 tarihinde yayımlanan dördüncü ve son Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'den göç yönetimi ve iltica politikaları konusunda çeşitli adımlar atmasını talep etmiştir. Bu talepler doğrultusunda Türkiye, 31 Aralık 2008 tarihinde üçüncü ve son Ulusal Programını hazırlayarak bu konulara yönelik kapsamlı bir plan oluşturmuştur.¹⁸⁴

18-19 Haziran 2009 tarihli Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'yi yakından ilgilendiren en önemli gündem maddesi yasadışı göç ile mücadele olmuştur. Yunanistan'ın ısrarı üzerine sonuç bildirgesine Türkiye'nin yasadışı göçle mücadelede etkili bir tutum sergilemediği eleştirisi dahil edilmiştir. Liderler, geri kabul anlaşmalarının birliğin dış politikasındaki rolünü vurgulayarak, Libya ve Türkiye gibi kaynak ve transit ülkelerle müzakerelerin bir an önce sonuçlandırılmasını istemişlerdir.¹⁸⁵

Türkiye'den, göç ve iltica yönetimi konusunda hazırlanan Ulusal Eylem Planları'nın etkin bir şekilde uygulanması talep edilmiştir. Düzensiz göçle mücadelede sınır güvenliğinin güçlendirilmesi, göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle mücadele için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması istenmiştir. Türkiye, AB

¹⁸³ İlke Göçmen, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku" ss.77-78.

¹⁸⁴ M. Akif Özer, "Avrupa Birliğine Tam Üyelik Yolunda Türkiye", *Sayıştay Dergisi*, Sayı:69,2008,(ss.49-71) s.52.

¹⁸⁵ Ceren Uysal, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler" *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* Cilt 1, Sayı 1, 2001,(ss.140-153) s.145.

müktesebatına uyum sağlamak için gerekli yasal düzenlemeleri yapmayı taahhüt etmiştir. Bu kapsamda, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 2013 yılında kabul edilmiştir. Kanun, Türkiye'nin iltica ve göç yönetimi konusundaki mevzuatını AB standartlarına uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Avrupa Birliği, Türkiye'nin tam üyeliği konusundaki çeşitli endişeleri ve belirli şartların yerine getirilmesi gerekliliği gibi sebeplerle süreci uzatma yoluna gitmiş olduğu bilinmektedir. Ancak, son yıllarda yaşanan gelişmeler, özellikle sığınmacı krizinin AB'nin Türkiye ile işbirliğini hızlandırma yoluna girdiğini göstermektedir. Ancak, Haziran 2018'de gerçekleştirilen AB konseyi zirvesinde Türkiye ile katılım müzakerelerinin durma noktasında olduğu ve yeni müzakerelerin düşünülmediği kaydedilmiştir.¹⁸⁶

4.2. Suriye İç Savaşı'nın AB'ye Etkileri

Suriye'deki iç savaşın başlamasıyla birlikte AB, Esad rejimine karşı ortak bir politika izlemeye çalışmıştır. Rejimin ağır silahlar kullanması ve insan hakları ihlalleri karşısında tepkisini göstermiştir. AB'nin öncelikli endişesi, Suriye'deki istikrarsızlığın ve çatışmaların bölgede daha geniş çapta güvenlik sorunlarına ve terör tehditlerine yol açabileceği yönünde olmuştur. Fransa, Suriye krizi boyunca Batılı devletler arasında en aktif rol üstlenen ülkelerden biri olmuştur. 2011'deki Suriye iç savaşının başlangıcından itibaren Fransa, sivillerin korunması ve insani yardım sağlanması konularında öne çıkan bir duruş sergilemiştir. Alain Juppe, sivillerin korunması ve temel ihtiyaçların ulaştırılması amacıyla BM ve Arap Birliği kontrolünde bir insani koridor oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Fransa, Suriye'deki insan hakları ihlallerinin soruşturulması için Cenevre Merkezli İnsan Hakları Konseyi'nin harekete geçirilmesini istemiştir. Fransa'nın önerdiği insani koridorlar ve yaptırımlar, uluslararası toplumda geniş bir destek bulsa da, uygulamada çeşitli zorluklarla

¹⁸⁶ BBC New Türkçe, "Türkiye ile AB Yakınlaşması: Bundan Sonra Ne Olacak?" <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45368372>, 31.08.2018 (Erişim Tarihi: 10.03.2024)

karşılaşmıştır. Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin'in vetosu, bu tür girişimlerin hayata geçirilmesini zorlaştırmıştır.¹⁸⁷

27 Şubat 2012 tarihinde yapılan Cenevre merkezli İnsan Hakları Konseyi Toplantısı'nda Suriye'de ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı tespit edilmiş ve Suriyeli yetkililerin işledikleri suçlara dair listeler hazırlanmıştır. Aynı gün gerçekleştirilen AB Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda, Fransa'nın talebi doğrultusunda Suriye'ye karşı yaptırım kararı alınmıştır. Ancak, uluslararası güç dengeleri ve bölgesel karmaşıklıklar, bu politikaların etkinliğini sınırlamış ve kalıcı çözümler için daha geniş bir işbirliği gerekliliğini ortaya koymuştur.¹⁸⁸

İngiltere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) toplantısında Esad rejimine yönelik yaptırım kararlarının alınması için aktif olarak çalışmıştır. Ancak, Rusya ve Çin'in veto yetkilerini kullanmaları, bu kararların geçmesini engellemiştir. Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı William Hague, Şubat 2012'de Tunus'ta gerçekleşen Suriye'nin Dostları Toplantısı'na katılmış ve burada muhalefeti desteklediğini belirtmiştir. İngiltere'nin Suriye politikası, Suriye iç savaşının başlangıç yıllarında üç temel ilke etrafında şekillenmiştir. Birincisi, İngiltere, Suriye konusunda aktif bir müdahaleci politika izlemekten kaçınmıştır. İkincisi, İngiltere, Arap Birliği'nin Suriye konusundaki tutumunu önemsemiştir. Arap Birliği'nin müdahaleci bir tutum sergilemesi halinde destekleyeceklerini ifade etmiştir. Üçüncü olarak ise, askeri müdahale konusunda ihtiyatlı olma, İngiltere askeri müdahale seçeneğini ön planda tutmamış, ancak küresel aktörler bu yönde inisiyatif alırsa koalisyonu destek verebileceğini belirtmiştir.

Suriye iç savaşı sürecinde AB, BM, Arap Devletleri Ligi uluslararası ve bölgesel aktörlerle işbirliği içinde hareket etmiş ve barış görüşmelerine katkı sağlamıştır. Ortadoğu barışı ve Suriye için Cenevre'de gerçekleştirilen barış görüşmeleri, AB kurumları tarafından alınan kararlarda referans olarak gösterilmiştir. Cenevre I görüşmeleri kapsamında alınan kararlar, Suriye krizinin çözümüne yönelik önemli adımlar içermektedir. Suriye halkının meşru taleplerinin karşılanacağı ve

¹⁸⁷ Osman Bahadır Dinçer, "Kapıdaki Kriz Suriye,Uluslararası yaklaşımlar ve Türkiye için öneriler", s.18

¹⁸⁸ Osman Bahadır Dinçer, "Kapıdaki Kriz Suriye,Uluslararası yaklaşımlar ve Türkiye için öneriler", s.18

Suriye yönetimli bir geçiş sürecinin oluşturulması için her türlü desteğin sağlanacağı rlmştr. Cenevre II görüşmelerinde AB Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton Suriye’deki iç savaşın siyasi bir sorun olduğunu vurgulaması ve siyasi çözüme odaklanılması gerektiğini belirtmesi insan hakları ihlallerinin durdurulması gerektiği çağırısı da bu noktada önemli olmuştur.¹⁸⁹

BM Güvenlik Konseyi’nin 2254 sayılı kararı, Suriye’deki çatışmanın sona erdirilmesi ve siyasi bir çözümün sağlanması için önemli bir adımdır. Karara göre, güvenilir, mezhepsel olmayan bir yönetim oluşturulması, BM gözetimi altında zgr ve adil seçimlerin yapılması ve siyasi geçiş sürecinin başlatılması gibi önemli adımlar bulunmaktadır.¹⁹⁰

Suriye Savaşı’nın başlangıcından itibaren Türkiye, hem bölgesel hem de uluslararası dinamikler çerçevesinde kritik bir rol oynamıştır. Ancak Türkiye’nin Suriye problemini tek başına çözmesinin mümkün olmadığı gerçeği, hem Türkiye’nin mevcut devlet kapasitesi hem de bölgesel ve küresel dengelerden kaynaklanmaktadır. Türkiye, askeri açıdan bölgenin güçlü devletlerinden biri olmasına rağmen, Suriye gibi karmaşık bir iç savaşın bütün yükünü tek başına taşıyamamaktadır.

Ortadoğu bölgesi, küresel glerin çıkarlarının yoğunlaştığı ve sıkça müdahale ettiği bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, bölgenin “bölgesel açıklık” düzeyinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bölgesel açıklık, bir bölgenin küresel hegemonlar ve büyük glerin ne kadar keşiştiğini ve bu aktörlerin ne sıklıkta müdahale ettiğini ifade etmektedir. Türkiye, küresel ve bölgesel glerle olan ilişkilerinde denge politikası gütmeye çalışmıştır. Ancak, ABD, Rusya, İran ve İsrail gibi aktörlerle yaşanan çıkar atışmaları, Türkiye’nin bölgedeki etkinliğinin sınırlanmasına neden olmuştur.¹⁹¹

Suriye iç savaşının başladığı yıllarda, Esad rejiminin gıtmesi ve demokratik bir rejimin kurulması gibi söylemler ne çıkmaktaydı ancak 2014 yılından sonra bölgede artan devlet dışı aktörlerin etkisiyle bu söylemler daha çok güvenlik odaklı söylemlere

¹⁸⁹ Nebi Miş, Ömer Behram zdemir, “Suriye 2013”, *Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*, s 202-203

¹⁹⁰ BM Suriye konusunda uzlaştı: Ateşkes ve müzakere yolu açıldı. 19 Aralık 2015 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151219_bm_suriye_karar (Erişim Tarihi: 10.03.2024)

¹⁹¹ Osman Bahadır Dinçer, “Kapıdaki Kriz Suriye,Uluslararası yaklaşımlar ve Türkiye için öneriler”, ss. 12-13

yerini bırakmıştır. Özellikle Avrupa’da meydana gelen terör saldırılarıyla artan iç güvenlik endişeleri, AB’nin Suriye krizine yönelik yaklaşımını değiştirmiştir. Terör örgütlerinin bölgede güç kazanması ve Avrupa’ya yönelik tehditlerin artması, AB’nin Suriye krizini sadece bir insan hakları ve demokrasi meselesi olarak değil, aynı zamanda sınır güvenliği açısından da bir tehdit olarak görmesine neden olmuştur.¹⁹²

AB’nin sınır güvenliği politikalarının artması, göçmenlerin Avrupa’ya giriş için tehlikeli deniz yolları tercih etmelerine neden olmuştur. Bu durum, sığınmacıların sınır geçişlerinde yaşadığı büyük sorunlara ve hatta ölümlere yol açmıştır. Ancak 2015 yılında artan göç dalgalarıyla sınırların güvenliği ve kontrolü daha fazla önem kazanmıştır. Özellikle Avrupa’nın birçok ülkesi özellikle sınır bölgelerinde yer alan Yunanistan, İtalya, Hırvatistan, Avusturya, Macaristan ve Sırbistan doğrudan sığınmacı akınının etkilerini hissetmiştir.

AB’nin Suriye krizine etkin bir şekilde müdahale edememesinin birçok nedeni vardır. Birincisi AB’nin krize hazırlıksız yakalanması ve Suriye’deki protestoların hızla bir iç savaşa ve ardından uzun vadeli bir krize dönüşeceğinin öngörülmemesidir. Bir diğer neden ise, AB üyesi ülkelerin bölgedeki farklı ulusal çıkarlara sahip olmaları nedeniyle ortak bir politika oluşturulamamasıdır.¹⁹³

4.3. AB’nin Sığınmacı Akını Karşısında İzlediği Politikalar

Suriye’deki savaşın şiddetlenmesiyle ortaya çıkan insani kriz, Avrupa’ya büyük bir göç dalgasına neden olmuştur. Bu dönemde, Suriyeli sığınmacılar, Doğu Akdeniz rotasını kullanarak Türkiye üzerinden Yunanistan’a geçiş yaparak Avrupa’ya ulaşmaya çalışmışlardır. Özellikle Ege Denizi üzerinden gerçekleşen göçler büyük bir insanlık dramına dönüşmüştür. 2015 yılında bir milyon kişi Ege adaları üzerinden Avrupa’ya ulaşmıştır. Sığınmacılar Batı Akdeniz rotasıyla da Fas ve Cezayir üzerinden İspanya’ya ulaşmaya çalışmışlardır. Sığınmacıların diğer kullandığı rota Orta Akdeniz rotasıdır. Tunus, Mısır ve Sahra altı bölgelerden gelen sığınmacılar için İtalya’ya ulaşmaya hedefledikleri önemli bir geçiş rotası olmuştur. Henüz göç akınları

¹⁹² Mesut Özcan, “AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi” *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, (Haziran 2017), s. 1-13.

¹⁹³ Abdullah Arslan, “Uluslararası Politikada Suriye Krizinin Küresel ve Bölgesel Etkileri” (Mart 2015), <https://abdullaharslan.com/uluslararasi-politikada-suriye-krizinin-kuresel-ve-bolgesel-etkileri/> (Erişim Tarihi: 10.03.2024)

başlamamışken 3 Ekim 2013 yılında Lampedusa yakınlarında 300'den fazla insanın öldüğü bir trajedi yaşanmıştır. 19 Nisan 2015'te ise, İtalya açıklarında göçmenlerin binmiş olduğu teknelerin batması sonucunda 900 kişi hayatını kaybetmesiyle birlikte Birleşmiş Milletler çatısı altındaki Uluslararası Göç Örgütü'nün AB'ye can kayıplarını önlemesi için çağrıda bulunmuştur.¹⁹⁴ Ayrıca, Dublin Tüzükleri, mültecilerin sığınma başvurusunu yaptıkları ilk Avrupa Birliği ülkesini belirleyen bir sistem getirmesiyle İtalya ve Yunanistan gibi sınırlara yakın ülkeler büyük bir sığınmacı akınına maruz kaldılar ve bu durum ekonomik ve sosyal zorluklarla başa çıkmalarını zorlaştırmıştır. Sınır ülkelerinin yoğun bir şekilde sığınmacı akınına uğramasından dolayı bu ülkelerin üzerinde ağır bir yük oluşmuştur. Diğer AB ülkeleri ise daha ez etkilenecek sorumluluğu paylaşma konusunda çekinceli davranmışlardır.

Türkiye-Yunanistan sınırındaki hizmet birimlerinin, normal şartlarda başa çıkabilecekleri bir geçiş kapasitesine sahip olmasına rağmen, 2015 yılında meydana gelen yoğun sığınmacı akını, bu kapasitenin çok üzerine çıkmıştır. Günlük 10.000 kişinin üzerinde geçişin gerçekleşmesi, Yunanistan'ı ve AB'ni çaresiz bırakmıştır.¹⁹⁵

Bu hızlı ve beklenmeyen sığınmacı akını, sınır bölgelerinde altyapı eksikliklerine, insani yardım sağlama zorluğuna ve güvenlik endişelerine yol açmıştır. Aynı zamanda, sınır geçişlerindeki yığılmalar ve koşulların kötüleşmesi, insan hakları ihlallerine ve yaşam koşullarının zorlaşmasına neden olmuştur.

AB sığınmacı akınına bir güvenlik sorunu olarak görmesiyle bir acil durum mekanizması oluşturmuştur. Göçmenlerin hızlı bir şekilde kaydedilmesi ve kimliklerinin belirlenmesi için 'sıcak nokta yaklaşımı' benimsenerek İtalya ve Yunanistan gibi ağır yük altındaki ülkelerin daha etkili bir şekilde desteklenmesi ve göçmenlerin AB içinde adil bir şekilde dağılımının sağlanması amaçlanmıştır. Sıcak nokta yaklaşımı çerçevesinde, Göç Yönetimi Destek Birimleri oluşturulmuştur. AB'nin sınırlarını korumak ve güçlendirmekle görevli ajansı (FRONTEX), Avrupa sığınmacı destek bürosu (EUROPOL), AB içindeki üye ülkeler arasında yargı ve cezai işbirliğini kontrol eden (EUROJUST) gibi birimler, özellikle AB sınırlarındaki yoğun

¹⁹⁴ Maxime H. A. Larivé. "A Crisis for the Ages the European Union and the Migration Crisis." The Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, No 15, Miami: European Union Center of Excellence. 2015 s.3

¹⁹⁵ Özgün E. Topak and Luna Vives. "A comparative analysis of migration control strategies along the Western and Eastern Mediterranean routes: Sovereign interventions through militarization and deportation", *Migration Studies*, Cilt 8, Sayı 1, ss. 66-89.

geçiş noktalarında göç yönetimini güçlendirmeyi amaçlayan bir strateji kapsamında faaliyet göstermektedir.¹⁹⁶ Güvenlik odaklı bu yaklaşım, hem sınır güvenliği hem de sığınmacı akınına daha etkili bir yanıt verebilmek adına uygulanmıştır.

2015 yılının Mayıs ayında, Avrupa'daki sığınmacı krizi sırasında, AB'nin aldığı önlemlerden biri de yeniden yerleştirme olmuştur. AB, sığınmacı yükünü daha adil bir şekilde dağıtmak amacıyla bir yeniden yerleştirme programı başlatmıştır. Bu program kapsamında Yunanistan ve İtalya'da koruma ihtiyacı duyan 40.000 kişinin diğer AB ülkelerine yerleştirilmesi kararı alınmıştır.¹⁹⁷ Yeniden yerleştirmelerin gönüllülük esasına göre yapılması karar verilmişken, eylül ayında alınan karara göre yeniden yerleştirme zorunlu olarak uygulanmıştır. Öncelik olarak ülkenin nüfusu, önceki sığınma başvuruları ve işsizlik oranı gibi faktörler dikkate alınmıştır.

AB içinde sığınmacı yükünün adil bir şekilde paylaşılması konusu oldukça tartışmalı olmuştur. Yunanistan ve İtalya gibi sınır ülkelerinin büyük bir sığınmacı akınına maruz kalmasıyla AB, sığınmacı yükünü paylaşmak amacıyla çeşitli yük paylaşımı mekanizmaları önermiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, özellikle Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya gibi ülkeler, sığınmacı ve göç politikalarında daha kısıtlayıcı bir yaklaşım benimsemekte ve AB'nin sığınmacı paylaşım mekanizmalarına karşı çıkmışlardır. Bu ülkeler, güvenlik endişelerini vurgulayarak, AB tarafından dayatılan mülteci kotalarına karşı çıkmış ve kendi sınırlarını korumaya yönelik politikaları savunmuştur.

Almanya ve İsveç diğer ülkelere göre göç politikalarında daha açık bir yaklaşım benimseyerek sorumluluk paylaşımına gönüllü olarak daha fazla katılımında bulunmuştur. Angela Merkel AB içerisinde sığınmacıların ilk ayak bastıkları ülkelere geri gönderilmeyeceğini açıklamıştır. Dublin Tüzüklerine aykırı bir durum olması nedeniyle bu açıklaması hem kendi ülkesi ve diğer AB ülkeleri tarafından eleştirilmiştir.¹⁹⁸ AB'nin büyük bir sığınmacı akını ile karşılaşan üyesi Yunanistan sınırlarında sığınmacı ve göçmen akınına karşı önlemler alarak göç konusunu güvenlikleştirmeye başlamıştır. Yunanistan, Türkiye ile olan deniz ve kara sınırlarını

¹⁹⁶ Tolga Çıkrıkçı, AB Göç Yönetişiminde Bir İnsan Hakları Problemi Olarak "Sıcak Nokta Yaklaşımı", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, 2022 s.32.

¹⁹⁷ Avrupa Komisyonu (2015a). Refugee Crisis: European Commission takes decisive action. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5596. (Erişim Tarihi: 15.03.2024)

¹⁹⁸ Gülşen Şeker Aydın, Suriye Savaşı'nda Avrupa Birliği'nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti s.117

daha etkili bir şekilde kontrol etmek ve sığınmacıların ülkeye girişini sınırlamak için önemli miktarda finansal kaynak harcamıştır. Sınırı geçmeye çalışan sığınmacıları zaman zaman Türkiye'ye güvenli olmayan yollarla geri göndermiştir. Uluslararası Af Örgütü bu uygulamaların insan hayatını tehlikeye attığını ve uluslararası hukuka aykırı olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁹

Suriyeli sığınmacıların AB sınırlarına yönelmesi, birçok AB ülkesinin sınırlarını yeniden gözden geçirmelerine yol açmıştır. Bulgaristan, Hırvatistan ve Macaristan tel örgülerle sığınmacı geçişini engellemeye çalışırken, Almanya ve diğer bazı ülkeler sınırlarında kontrol önlemlerini arttırmıştır. Bu durum, Schengen Anlaşması'nın temel prensiplerini sarsarak, üye ülkeler arasındaki sınırsız hareket özgürlüğünü kısıtlamıştır.

4.4. Suriye İç Savaşı Sonrası AB Sınırlarına Yaşanan Göç Hareketleri

Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte milyonlarca insan komşu ülkelere sığınmaya başlamıştır. Başlangıçta bu durum bölgesel bir sorun olarak görülse de zamanla uluslararası boyut kazanmıştır. Sığınmacıların, özellikle Avrupa'ya doğru göç etmeye başlaması AB ülkelerini derinden etkilemiştir. AB'nin ortak bir politika oluşturamaması ve sığınmacıları nasıl yerleştireceği konusunda hazırlıksız olması, krizi daha da derinleştirmiştir.

Arap Baharı sonrasında artan çatışma ortamları nedeniyle Avrupa'ya giden sığınmacıların sayısı artırmıştır. Suriye'den gelen sığınmacılarla birlikte bu durum, Avrupa için karmaşık bir sorun haline gelmiştir. Suriye'de yerinden edilmiş 6.5 milyon insanla birlikte İkinci Dünya savaşından sonra görülen en büyük göçmen krizi yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler'in son raporuna göre, uluslararası yerinden edilenlerin sayısı 2022 yılı sonunda 110 milyona çıkmıştır.²⁰⁰

Avrupa'ya yönelik yapılan göçler yeni bir olgu değildir. Suriyeli sığınmacıların yoğunluğu, iç savaş ile birlikte artmış olsa da, Afrika'dan gelen sığınmacıların da

¹⁹⁹ Uluslararası Af Örgütü (2013). Avrupa'nın Sınırında Yunanistan'ın Türkiye Sınırında İnsan Hakları İhlalleri. Londra: Uluslararası Af Örgütü Yayınları, s.11-13

²⁰⁰ Euronews, BM: Yerinden Edilenlerin Sayısı 110 milyona ulaşırken Türkiye'deki sığınmacılar yüzde 5 azaldı.(Haziran 2023) <https://tr.euronews.com/2023/06/14/bm-yerinden-edilenlerin-sayisi-110-milyona-ulasirken-turkiyedeki-siginmacilar-yuzde-5-azal> (Erişim Tarihi: 15.02.2024)

Avrupa'ya ulaşma çabaları uzun yıllardır devam etmiştir. Özellikle Arap Baharı'nın Libya'da iç savaşa dönüşmesiyle birlikte Afrika'dan gelen sığınmacı akını daha da artmıştır. Eritre, Somali, Nijerya, Libya, Mali ve Sudan gibi ülkelere gelen sığınmacılar, İspanya'nın Ceuta ve Melilla gibi bölgelerini hedef almışlardır.²⁰¹

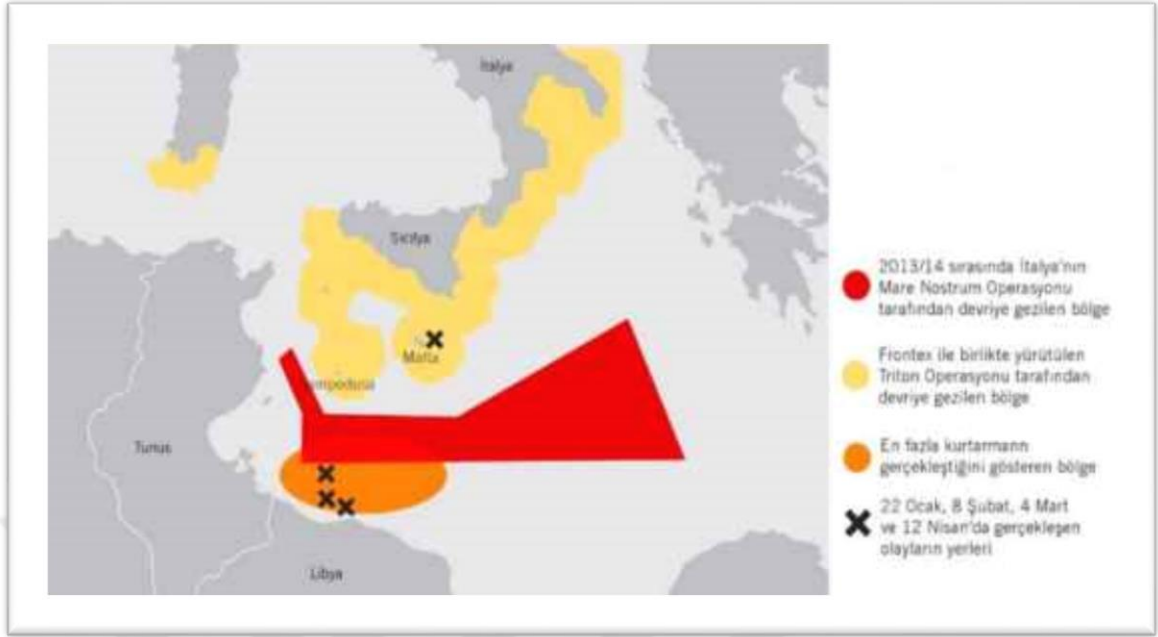
İspanya'nın Ceuta ve Melilla gibi bölgelerine tel örgülü duvarlar inşa etmesi, göç rotasının İtalya'ya doğru kaymasına ve Akdeniz üzerindeki göç yoğunluğunun artmasına neden olmuştur. AB topraklarına adım atan göçmenler Dublin Yönetmeliği gereğince iltica başvurusunda bulunma hakkı elde etmektedir. 2013 yılında Tunus üzerinden İtalya'nın Lampedusa adasına ulaşmak amacıyla yola çıkan 500 civarı sığınmacının bulunduğu teknenin batması sonucu 365 kişinin hayatını kaybetmesiyle İtalya, Mare Nostrum adı verilen bir arama kurtarma operasyonu başlatmıştır. Ancak İtalya AB üyelerinden yeterli destek alamaması nedeniyle operasyonun mali yükünü tek başına taşımak zorunda kalmıştır. Bu operasyon ile bir yıl içinde 140 bin sığınmacının hayatı kurtarılmıştır.²⁰²

Mare Nostrum operasyonu, başta İngiltere olmak üzere bazı AB üyesi devletler tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştirilerin temelinde ise kurtarılan göçmenlerin kendi ülkelerine gelmesinden duyulan endişe yer almaktadır. İtalya ise operasyonun maliyetinin ağır gelmesi ve AB üyesi ülkelere yeterli destek görememesi nedeniyle operasyonu sürdürmekte zorlanmıştır. Tüm bu faktörlerin etkisiyle İtalya Kasım 2014'te Mare Nostrum operasyonunu durdurmuş ve yerine Frontex adlı Avrupa sınır ve sahil güvenliği ajansının operasyonlarına devam etmiştir.

İtalya'nın Mare Nostrum operasyonunu sonlandırmasının ardından AB tarafından Triton Operasyonu başlatılmıştır. Mare Nostrum'un aksine Triton Operasyonu, sınır güvenliğini öncelikli hale getirerek sığınmacıların güvenliğini sağlamak yerine sınırların korunmasına odaklanmıştır. Bu operasyonun amacı, Avrupa'nın sınırlarını sığınmacı akınına karşı korumak olmuştur.

²⁰¹ Enes Bayraklı ve Kazım Keskin. "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi". SETA ANALİZ, Kasım 2015, sayı 143, ss.13 https://file.setav.org/Files/Pdf/20151130112435_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2024)

²⁰² Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi,s.13.

Şekil 5: Mare Nostrum ve Triton Kapsamında Yürütülen Operasyonların Karşılaştırılması ve Olay Yerleri

Kaynak: https://file.setav.org/Files/Pdf/20151130112435_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi-pdf.

Yukarıdaki tablo 1'den de görüldüğü üzere Triton Operasyonu'nu sığınmacıların güvenliğini sağlamak yerine sınır güvenliğini öncelemektedir. Operasyonun daha çok sınır bölgelerinde gerçekleştirilip sınır bölgelerine yakın alanlarda yoğunlaşmıştır.²⁰³

Triton Operasyonu, bir arama kurtarma operasyonu olmadığı gerçeği, birçok Avrupalı STK'nın ve insan hakları örgütlerinin eleştirilerine maruz kalmıştır. Operasyon, sınırlı bir alanda ve sığınmacıların teknelerinin battıkları yerlerden uzakta faaliyet göstermişlerdir. Bu nedenle, operasyonun sığınmacıları kurtarmak gibi amacı olmadığı ortaya çıkmıştır. 19 Nisan 2015'te yaşanan trajik deniz faciası, AB'nin göç politikaları ve operasyonlarına olan eleştiriye daha da artırmıştır. İngiltere'nin operasyona destek verirken sığınmacıların sadece “en yakın güvenli ülkeye”

²⁰³ Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, “Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi,” s. 26

götürülmesi gerektiğini vurgulaması, sığınmacıların Avrupa'ya sığınma haklarını sınırlamaya yönelik bir yaklaşım olarak görülmüştür.²⁰⁴

2013 yılında yaşanan Akdeniz'deki facia ve sonrasında 2015'te Libya açıklarında yaşanan trajik olay, Triton operasyonlarının yetersizliğini ve sığınmacıların güvenliğini sağlamadaki başarısızlığını bir kez daha ortaya koymuştur. Ancak AB üyesi devletler, bu durumu Triton operasyonlarını desteklemek için daha fazla bütçe ve personel sağlayarak çözmeye çalışmışlardır. Bu olaydan sonra AB'nin Dış Politika Temsilcisi Federica Mogherini'nin BM Güvenlik Konseyi oturumunda, AB'ye insan kaçakçılarının müdahale etmek amacıyla askeri yetki talep etmiştir. AB'nin bu talebinin, Libya'nın tamamına hakim bir yönetimin bulunmaması ve insan kaçakçılarının sığınmacıları tehlikeli yolculuklara sürüklemesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. BM Genel Sekreteri Ban-ki Moon “ Akdeniz'deki trajediye askeri çözüm olmadığı”²⁰⁵ vurgusundan sonra AB'nin umduğunu bulamaması, sığınmacı kriziyle başa çıkma çabalarını daha da zorlu hale getirmiştir. Bunun üzerine AB 2015 yılında 10 maddelik acil eylem planını kabul etmiştir. Söz konusu eylem planı kapsamında AB, Akdeniz'deki sınırlarını daha etkin şekilde kontrol etmeyi, insan kaçakçılığı yapan gemilere yönelik hızlı ve etkili müdahalelerin yapılması, göçmenlerin parmak izinin alınması gibi düzenlemeleri içermektedir.²⁰⁶

2015 yılında AB sığınmacı kriziyle başa çıkmak için hala kesin bir çözüme ulaşamamıştır. Suriye iç savaşının şiddetlenmesiyle birlikte sığınmacı akını daha da artmıştır. AB ülkeleri arasında sığınmacıların paylaşılması ve çözüme yönelik tartışmalar yoğunlaşmıştır. Bazı ülkeler sığınmacıları kabul etmekte isteksiz davranırken, diğer ülkeler ise sığınmacılara yardım etme konusunda daha açık bir tutum sergilemişlerdir.

2015 yılı itibariyle 1,2 milyon sığınmacının Avrupa sınırlarına dayanmasıyla bölgede ekonomik ve güvenlik endişeleri artmıştır. Suriye krizi ve sonrasında yaşanan göç dalgası, Avrupa'nın mülteci politikalarını ve toplumsal dinamiklerini önemli

²⁰⁴ Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi, s. 1-26

²⁰⁵ AB'de Mülteci Paylaşma Krizi”, **Milliyet Gazetesi**, Aralık 2015, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ab-de-multecileri-paylasma-krizi-20157570> (Erişim Tarihi: 10.01.2024)

²⁰⁶ Esra Akdoğan ve Merve Atalay, “ Avrupa Birliği'ni Değişime Zorlayan Güç: Göç” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 22,sy.15 (Aralık 2017): ss.2371-2390

ölçüde etkilemiştir. AB 2014 yılı öncesinde endişe duyduğu temel konu ekonomi iken Suriye krizinin patlak vermesiyle ekonomik endişenin yerini göç ve göçmen sorunu almıştır.²⁰⁷

2015 yılında, Avrupa Komisyonu, İtalya, Yunanistan ve Macaristan gibi sığınmacı akınıyla yoğun bir şekilde karşı karşıya kalan ülkelerde bulunan 121 bin sığınmacının diğer AB ülkelerine dağıtılmasını öngören bir karar almıştır. Bu dağıtım kararı, ülkelerin ekonomik durumu, nüfusu ve işsizlik oranları gibi faktörlere dayanarak yapılacaktı. Ancak bu karara Macaristan, Romanya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya gibi Orta Avrupa ülkeleri karşı çıkmıştır. Özellikle Macaristan, 2017 yılında sınırlarına yüksek duvarlar ekleyerek sınırlarını güçlendirmeye çalışmıştır.²⁰⁸

Macaristan'ın sığınmacı karşıtı politikaları nedeniyle, Avrupa'nın sığınmacı kriziyle başa çıkma konusundaki tartışmalar derinleşmiştir. Macaristan'ın sığınmacıları sınırlarında bekleterek ve kabul etmemesi bazı AB üyesi devletler tarafından eleştirilmiştir. Bu durum, Avrupa Komisyonu'nun Macaristan'ı AB hukukuna uymamakla suçlaması üzerine “ihlal prosedürü” başlatılmıştır. Bu kapsamda, ihlal prosedürü AB Komisyonu'nun Macaristan'ı AB hukukunu ihlal ettiği konusunda uarması, gerekli düzeltici önlemleri almasını istemesi ve gerektiğinde AB Mahkemesi'ne başvurarak yaptırım uygulamasını sağlaması gibi adımları içermektedir.²⁰⁹

4.5. AB'nin Göçü Dışsallaştırma Politikası

Göçün dışsallaştırılması, göç politikalarının etkili bir şekilde uygulanması için üçüncü ülkelerle işbirliği yapılmasını ve bu ülkelerin göçmenlerin hareketlerini kontrol etmelerini içermektedir. Bu yaklaşım, göçmen akışını kontrol altına almayı ve göçmenlerin esas varış noktalarına erişmeden önce transit ülkelerde tutulmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Göçün dışsallaştırması sürecinde, üçüncü ülkelerin iş birliği yapılacak aktöre yönelik göç akışını sınırlamada önemli rol oynamaktadır.

²⁰⁷ Akdoğan ve Merve Atalay, “Avrupa Birliği'ni Değişime Zorlayan Güç: Göç”, s. 2371-2390

²⁰⁸ Selim Kanat ve Merve Aytaç, “Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik İle Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları” *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* Cilt 1, sy.55 (Ekim 2018): ss.55-86

²⁰⁹ Yaşar Aldırmaz, “Değerler Avrupası'ndan Duvarlar Avrupası'na”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt 16, sy.2 (Temmuz 2017) s.83-103

Dışsallaştırmanın kurallarının belirlenmesinde, iş birliği yapan taraflar arasında dengeli bir yük paylaşımının sağlanması gerekmektedir.²¹⁰

Dışsallaştırma, Avrupa'nın göç yönetiminde sıklıkla kullanılan bir mekanizma olarak özellikle Schengen sistemi ile birlikte daha da önem kazanmıştır. Bu durum, AB'nin iç sınırlarının giderek anlamını yitirmesiyle birlikte, Birliğin dış sınırlarının korunmasının daha da önemli hale gelmesini sağlamıştır. Bu, AB'nin sınırlarını korumak ve göç akışlarını kontrol altında tutmak amacıyla üçüncü ülkelerle iş birliği yapmasını gerektirmektedir. Dışsallaştırma kapsamında, AB'nin dış sınırlarının korunması için çeşitli mekanizmalar kullanılmaktadır. Bunlar arasında vize politikalarının sıkılaştırılması, geri kabul anlaşmalarının imzalanması, mali ve teknik destek sağlanması, sınır güvenliğinin artırılması gibi önlemler bulunmaktadır. Bu mekanizmanın kullanımıyla, AB'nin dış sınırlarının kontrolü ve göç akışlarının yönetimi üçüncü ülkelere yüklenmektedir.²¹¹

AB'nin göç yönetiminde dışsallaştırma eğiliminin artması, 2000'li yıllarda güney ve doğu komşuluk bölgeleri ile kurulan iş birlikleriyle belirginleşmiştir. Bu iş birliklerinin insani hassasiyetlerden yoksun olduğu ve devlet güvenliğini öncelikli gördüğü eleştirileri sıklıkla dile getirilmiştir.²¹² Özellikle göçmenlerin transit ülkelerde kötü muameleye maruz kaldığı, insanlık dışı koşullarda tutulduğu veya uluslararası koruma ihtiyaçlarına yanıt verilmediği yönündeki eleştiriler, dışsallaştırma politikalarının insan haklarına saygı duymadığı ve insani bir yaklaşımdan yoksun olduğu endişesini ortaya koymaktadır.

Avrupa'nın 2015'ten itibaren artan sığınmacı akınıyla başa çıkmakta zorlanması, iç uyum ve dayanışma eksikliği yaşaması, göç politikalarının dışsallaştırılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. 15 Ekim 2015 tarihli AB Konseyi toplantısında, AB üyesi ülkelerin liderleri sığınmacı kriziyle başa çıkabilmek için sığınmacı akışının kaynağı olan üçüncü ülkelerle iş birliği yapma konusunda

²¹⁰ Seven Erdoğan, "Türkiye-Avrupa Birliği Göç İş Birliği: Bir Göç Dışsallaştırma Örneği Olarak Türkiye'deki Mülteciler İçin Mali Yardım Aracı", *İçtimaiyat, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, (ss.358-370), s.361.

²¹¹ Meltem Muftuler-Bac, M. (2021). Externalization of Migration Governance, Turkey's Migration Regime, and the Protection of the European Union's External Borders. *Turkish Studies*, (Ekim 2021) s.4

²¹² Doğu Şimşek, "Turkey as a "Safe Third Country"? The Impacts of the EU-Turkey Statement on Syrian Refugees in Turkey". *Perceptions* 22, sy.4, 2017, s.161-182.

uzlaşmıştır. Üçüncü ülkelerle iş birliği yaparak, göçmen akışını kaynağında kontrol etmeyi amaçlamıştır.²¹³

Türkiye göç akışında transit ülke olarak önemli bir rol oynamaktadır. AB'ye yasa dışı yollarla ulaşan göçmenlerin çoğunluğunun Türkiye üzerinden Yunanistan'a ve oradan AB'ye geçmeye çalışmaktadırlar. Bu durum, AB'nin Türkiye ile iş birliğini ve dışsallaştırma mekanizmalarını daha da önemli hale getirmektedir. AB, üçüncü ülkelerle iş birliği yaparak göçmen akışını kontrol altında tutmaya ve göçmenlerin kaynağında tutulmasına yönelik çeşitli projeleri destekleyerek 2015 yılından bu yana göçün dışsallaştırılması sürecine 9 milyar Avro harcamıştır. Türkiye'nin AB ile kurduğu ortaklık, AB'nin karşı karşıya kaldığı göçmen krizini yönetmede önemli rol oynamıştır. AB Türkiye ile kurduğu ortaklık ile 6 milyar Avro kadar büyük bir rakamı dışsallaştırma stratejisine harcamıştır.²¹⁴

4.6. AB'nin Suriyeli Sığınmacı Politikası

Suriyelilerin ülkelerinden ayrılmak zorunda kalması, başlangıçta komşu ülkelere sığınmalarına yol açmıştır. Ancak zamanla Suriyelilerin daha iyi yaşam koşulları arayışıyla Avrupa'ya yönelmelerine neden olmuştur. Avrupa ülkeleri, artan göç hareketliliğinden dolayı çeşitli önlemlerle bu sorunla mücadele etmeye çalışmıştır.

Bu dönemde Dublin Yönetmeliği gereği, sınır ülkelerine sığınmacıların girişiyle ilgili büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Bu ülkeler, sığınmacıların ilk varış noktası oldukları için kaynakları ve altyapıları bu yükü taşımak için yetersiz kalmıştır. Diğer yandan Almanya, İngiltere, Fransa gibi ülkeler ise sığınmacı yükünü ve sorumluluğunu paylaşma konusunda isteksiz davranmışlardır. Ancak 2015 yılında Avrupa'da sığınmacı krizinin en üst seviyeye ulaşması ve bu durumun AB politikalarını etkilemesi nedeniyle "Kota Sistemi" uygulanmak istenmiştir. Bu sistem ile sığınmacıların diğer AB ülkelerine dağıtılması ve yükün dengeli bir şekilde paylaşılması amaçlanmıştır. Bu kota sistemine göre, İtalya, Yunanistan ve Macaristan gibi sığınmacıların yoğun olarak bulunduğu ülkelerdeki toplam 120 bin sığınmacı,

²¹³ Avrupa Konseyi.(2015, 15 Ekim). Meeting Conclusions. <https://www.consilium.europa.eu/media/21693/eucoconclusions-15102015.pdf> (Erişim Tarihi: 24.03.2024)

²¹⁴ Seven Erdoğan, Türkiye-Avrupa Birliği Göç İş Birliği: Bir Göç Dışsallaştırma Örneği Olarak Türkiye'deki Mülteciler İçin Mali Yardım Aracı, s.360.361.

Almanya, Fransa ve İspanya gibi ülkelere gönderilmesi planlanmıştır. Aynı sistem ile İtalya ve Yunanistan'da bulunan 40 bin sığınmacı da AB ülkeleri arasında dağıtılması hedeflenmiştir.²¹⁵

AB içinde sığınmacı krizine ilişkin politika ve uygulamalarda bir uzlaşma sağlanamaması, üye ülkelerin birbirlerinden farklı çıkarlara sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle Almanya sığınmacılara destek olunması ve yükün adil bir şekilde paylaşılması gerektiği görüşünü desteklerken, kimi ülkeler kota sistemine karşı çıkmıştır. Bütün bu sorunlar AB'nin mülteci politikalarının tutarlı olmaması ve ortak bir politika geliştirilememesi nedeniyle yaşanmaktadır. Dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Jean Claude Juncker, AB'nin mevcut politikalarının yetersiz olduğunu ve kalıcı çözümlere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bunun için, Ortak Avrupa Göç ve Mülteci Politikası (CEAS) gibi mevcut mekanizmaların güçlendirilmesi, Dublin yönetmeliğinin revize edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²¹⁶

Sığınmacıların sınır ülkelerinde yoğunlaşması ve sınır ülkelerinin sığınmacıların yükünü karşılayamayacak hale gelmesi AB ile bu ülkeler arasında gerilime neden olmuştur. Yunanistan sığınmacılarla başa çıkmak için daha fazla finansal destek istemiştir. Macaristan'ın sığınmacı karşıtı politikaları ve sınırlara ördüğü duvarlar, AB'nin mülteci politikasını ele alma ve üye ülkeler arasında dayanışmayı sağlama konusundaki zorluklarını göstermektedir.²¹⁷

2015 yılında yaşanan göç krizinden sonra AB üyesi ülkeler kendi aralarında sığınmacıların nasıl paylaşılacağına ve iltica başvurusu reddedilen kişilerin nasıl geri gönderileceğine ilişkin çözüm arayışında olmuştur. Bu durumdan hareketle AB Komisyonu'nun hazırladığı "Göç ve İltica Anlaşması", üye ülkelerin farklı politikaları nedeniyle uygulanamamıştır. Fransa'nın AB Dönem Başkanlığı sürecinde bu paket üzerinde ilerleme sağlanabilmesi amacıyla "adım adım yaklaşımını" benimsemiştir. Bunun üzerine 8-9 Haziran 2023 tarihlerinde yapılan toplantılarda anlaşmanın

²¹⁵ AB'den 120 Bin Yeni Mülteci Kotası, BBC News Türkçe, Eylül 2015
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_ab_gocmen_plani (Erişim Tarihi: 01.04.2024)

²¹⁶ AB'den 120 Bin Yeni Mülteci Kotası, BBC News Türkçe, Eylül 2015
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_ab_gocmen_plani (Erişim Tarihi: 01.04.2024)

²¹⁷ Enes Bayraklı, Kazım Keskin, "Avrupa'nın Mülteci Krizi" *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 2017, (ss.115-136), s. 125-127.

“zorunlu dayanışma mekanizması” gereğince AB ülkelerine göçmenlerin eşit bir şekilde dağıtılması öngörülmüştür. Sığınmacı kabul etmeyen ülkeler ise her bir kişi başına ev sahipliği yapan ülkeye 20 bin avro ödemesi üzerine anlaşma sağlamıştır. Bu son gelişme, AB’nin göç ve iltica konusunda uzun süredir devam eden müzakerelerinde önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Üye ülkelerin temsilcileri, Göç ve İltica Anlaşması’nın kritik unsuru olan göç krizlerinin yönetimi hususunda Brüksel’de anlaşmaya vardıktan sonra, metnin üzerinde AB Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve AB Konseyi arasında arasında müzakerelerin sonucunda AB’nin yeni göç ve iltica kuralları üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. AP Başkanı Roberta Metsola AB’nin göç ve iltica konusunda aldığı bu önemli adımın tarihi bir dönüm noktası olduğunu ve göç konusunun Birlik vatandaşlarının ana endişelerinden biri haline geldiğini belirtmiştir.²¹⁸

Yeni düzenlemeye göre AB göç ve sığınma konularında daha adil bir dayanışma ve yük paylaşımı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu düzenlemeyle Güney Avrupa’daki kıyı ülkelerine daha fazla destek sağlanması ve AB dış sınırlarında daha sıkı sığınma prosedürleri uygulanması öngörülmektedir. Sığınmacı AB’ye ilk ayak bastığı yerde uluslararası korumaya başvuru yapması kıyı ülkeleri olan Yunanistan, İtalya, İspanya gibi ülkelere baskı oluşturmaktadır. Bu ek kriterlerin getirilmesiyle birlikte, uluslararası koruma başvurularının hangi üye devletin sorumlu olduğunu belirleme süreci daha adil ve dengeli hale getirilmeye çalışılmıştır. Özellikle aile birleşimine öncelik verilmesi ve aile bağlarının tespit edilmesi, eğitim diploması veya dil bilgisi gibi faktörlerin değerlendirilmesi başvuruların hangi ülke tarafından inceleneceğini belirleyecektir. 2024’ten itibaren uygulanmaya başlanacak bu anlaşmaya karşı bazı insan hakları grupları, AB’nin yeni göç ve iltica kurallarıyla geçmişte yaşanan trajik olayların tekrar yaşanabileceği riskini belirtmiştir. STK’lar bu tür anlaşmaların, sığınmacıların insanlık onuruna uygun şekilde muamele görmesini

²¹⁸ Anadolu Ajansı, “AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu, AB’nin sığınmacı ve göç sisteminde reform konusunda anlaştı” 20.12.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-konseyi-ve-avrupa-parlamentosu-abnin-siginmaci-ve-goc-sisteminde-reform-konusunda-anlasti/3087751> (Erişim Tarihi: 24.03.2024)

sağlamak yerine, insan haklarını ihlal edebilecek uygulamalara zemin hazırlayabileceğini dile getirmişlerdir ²¹⁹

Sonuç itibarıyla, Almanya, Macaristan, İtalya ve Yunanistan'ın sığınmacı politikaları siyasi ve toplumsal dinamiklere göre şekillenmiştir. Almanya ve Macaristan arasında en büyük fark, Almanya'nın daha kapsayıcı ve entegrasyon odaklı bir yaklaşımı benimsemesi, Macaristan'ın ise katı bir göçmen karşıtı tutum sergilemesi olmuştur. İtalya ve Yunanistan ise bu bölümde de değindiğim gibi coğrafi konumları nedeniyle sığınmacı krizinin ön cephesinde yer almış, ancak sınırlı kaynaklar ve AB'nin desteği ile bu zorluklarla başa çıkmaya çalışmışlardır. Özellikle bu dört ülke siyasi ve toplumsal bağlamlarda sığınmacı krizine farklı şekillerde tepki vermiştir. Bu nedenle Almanya ve Macaristan'ın sığınmacı politikalarına ayrı olarak yer verilecektir.

4.6.1. Macaristan'ın Sığınmacı Politikası

2015 yılında Avrupa'da yaşanan sığınmacı krizi, Macaristan gibi ülkelerin büyük bir yük altında kalmasına neden olmuştur. Macaristan, sığınmacı akınının kontrol altına alınamaması nedeniyle zor durumda kalmış, öte yandan diğer AB ülkelerinden yeterli desteği de alamamıştır. 2015'in ilk yarısında, Macaristan'da bulunan sığınmacıların artması ve kotaların aşılması, ülkenin mülteci politikasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Macaristan, Dublin sistemi kapsamında mülteci kabul etmeyi askıya aldığını duyurmuş, bu kararı AB ülkeleri tarafından eleştirilmiştir. Fransa ve Almanya, Macaristan'ın almış olduğu kararı tanımayıp, mültecilere karşı insani bir tutum sergilenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Macaristan buna karşılık Dublin sistemini askıya almak yerine, mültecilere yönelik sınır önlemlerini artırmaya karar vermiştir. Sırbistan sınırına tel çekme kararı alarak, sığınmacıların ülkeye girişlerini engellemeye çalışmıştır. Ancak bu tedbirde başta Fransa olmak üzere diğer AB ülkeleri tarafından eleştirilmiştir. ²²⁰

²¹⁹ Perspektif, "AB'nin Göç Reformu: "Parayı Ödeyen Sığınmacı Kabul Etmez", 27.12.2023, <https://perspektif.eu/2023/12/27/abnin-goc-reformu-parayi-odeyen-siginmaci-kabul-etmez/> (Erişim Tarihi: 24.03.2024)

²²⁰ "Fransa ile Macaristan Arasında Duvar Krizi", Haberler, Ağustos 2015, <https://www.haberler.com/guncel/fransa-ile-macaristan-arasinda-duvar-krizi-7647388-haberi/> (Erişim Tarihi: 26.03.2024)

Viktor Orban liderliğindeki Macaristan, son dönemde sığınmacılara karşı daha sert tedbirler almıştır. Avrupa'nın diğer ülkelerinden gelen eleştirilere rağmen, Orban hükümeti, düzensiz göçmenlerin sınırdan içeri girmesine izin vermemektedir. Macaristan'ın Sırbistan sınırına inşa ettiği kampları kapatma kararı alması ve iltica başvurusunda bulunmak isteyen kişilerin Macaristan'ın dış temsilciliklerine başvurmalarını talep etmiştir.²²¹ Özellikle iltica başvurusunda bulunmak isteyenlerin dış temsilciliklere başvurma zorunluluğu iltica sürecini daha karmaşık hale gelmesine neden olmuştur.

Son dönemde AB Komisyonu'nun hazırladığı “Göç ve İltica Anlaşması” Macaristan Başbakanı Viktor Orban tarafından temelden yanlış olarak nitelendirilmiştir. Orban'a göre, sığınmacılar AB'ye girmek istediklerinde sınırların dışında başvuru yapmalı ve bulundukları yerde son kararı beklemeleri gerektiğini belirtmiştir.²²² Orban'ın bu yaklaşımına göre sığınmacıların AB'ye girişlerinin sınır dışında engellenip AB ülkelerine ulaşabilmeleri için daha sıkı önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır.

4.6.2. Almanya'nın Sığınmacı Politikası

Almanya'nın 2015 yılında büyük bir sığınmacı akınına karşı kapılarını açacağına dair açıklaması, Almanya'da iç güvenlik endişelerine neden olmuştur. Angela Merkel'in “açık kapı politikası” açıklaması 1 milyon sığınmacılara kapılarını açacağını duyurması ile sadece Suriye'den değil, diğer ülkelerden de göç dalgalarını tetiklemiştir. 2015 yılında yoğun bir şekilde sığınmacı kabulüyle başlayan bu süreç, daha sonra sığınmacı sayısını azaltma ve entegrasyonu artırma hedefleri doğrultusunda şekillenmiştir.²²³

²²¹ Euronews, Macaristan, Mültecilere Kapılarını Kapattı, BM'ye göre Orban Ülkede Neredeyse Sığınmacı Bırakmadı, 31.08.2020, <https://tr.euronews.com/2020/08/31/macaristan-multecilere-kap-lar-n-kapatt-bm-ye-gore-orban-ulkede-neredeyse-s-g-nmac-b-rakma> (Erişim Tarihi: 26.03.2024)

²²² TRT Haber, “Orban: AB'nin Sığınmacı ve Göçmen Anlaşması Başarısızlığa Mahkum” 22.12.2023, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/orban-abnin-siginmaci-ve-gocmen-anlasmasi-basarisizliga-mahkum-822870.html> (Erişim Tarihi: 28.03.2024)

²²³ Zahide Erdoğan, “Alman Sığınma Sisteminde Açık Kapıdan Entegrasyon Siyasetine Geçiş ve Tolerans Politikası” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25, sy.65 (Kasım 2021) s.65-86

Almanya 2015 yılında bir milyon sığınmacıyı kabul ederek uyguladığı “hoş geldin” yaklaşımı sığınmacı sayısının beklenenden çok daha fazla artmasıyla birlikte, bu politika sınırlayıcı önlemlere dönüşmüştür. Bu süreçte iç siyasetteki baskılar, sığınmacı yükünün artması, aşırı sağın yükselişi de etkili olmuştur. Almanya’nın “hoş geldin” politikası, Balkan ülkeleri ve diğer bölgelerden gelen sığınmacıların artışına da neden olmuştur. Bu süreçte Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri, sığınmacı akışını kontrol altına almak için çeşitli politika değişikliklerine gitmiştir. 2015 yılından sonra Suriyeliler için Dublin prosedürlerinin durdurulup açık kapı politikasının uygulanması, sınır kontrollerinin başlatılması ile sığınmacıların “hak etme” kavramı üzerine odaklanılmıştır. Bu yaklaşıma göre sığınmacılar tolerans statüsünde olanlar dahil eğitim, dil öğrenme ve çalışma gibi durumlarla “hak ettiklerini” gösterebiliyorlarsa ancak kalıcı statülere ulaşabilmektedir. Tolerans statüsü geçici ve belirsiz bir statü olmasına rağmen sığınmacılara geçici olarak ülkede kalmayı ve “hak ettiklerini” göstermeleri halinde belirli bir statü kazanıp ülkede yasal olarak kalabilmelerine imkan tanıyan entegrasyon politikasına uygun bir statü haline gelmiştir. Sonuç olarak, Almanya 2015 sonrasında aldığı önlemler ile mülteci statüsüne sahip olmayı ve bu statüde kalmayı giderek zorlaştırmıştır. Bu dönemde, entegrasyon politikaları göç sisteminde daha belirleyici hale gelmiştir.²²⁴

Son dönemde ise Almanya Şansölyesi Olaf Scholz göç akınıyla başa çıkmak için yeni ve sıkı önlemler almanın gerekli olduğu sonucuna varmıştır. Bu önlemlerin arasında, iltica prosedürlerinin hızlandırılması ve sığınmacılara yönelik sosyal yardımların kısıtlanması gibi adımlar bulunmaktadır. Federal hükümet, gelecek yıldan itibaren her bir sığınmacı için yıllık 7500 euro ödeme yaparak, toplamda yıllık 3,7 milyar euroluk bir ödemeyi sonlandırma kararı, Almanya’nın göç politikasında önemli bir değişiklik olarak değerlendirilmektedir. Scholz’un “nefes alan bir sisteme geçiş” olarak nitelendirdiği bu reform, mali yükün sığınmacı sayısına göre artıp azalabileceği esnek bir yapıya sahiptir.²²⁵

²²⁴ Zahide Erdoğan, Alman Sığınma Sisteminde Açık Kapıdan Entegrasyon Siyasetine Geçiş ve Tolerans Politikası, ss.76-79

²²⁵ Euronews, “Almanya’da sığınmacı akınıyla mücadelede yeni adım: Eyalet yetkilileriyle anlaşma sağlandı” <https://tr.euronews.com/2023/11/08/almanyada-siginmaci-akiniyla-mucadelede-yeni-adim-eyalet-yetkilileriyle-anlasma-saglandi>. 08.11.2023 (Erişim Tarihi: 28.03.2024)

4.7. Suriye Krizi İle Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Başlangıç

Sığınmacı krizi, özellikle 2015 yılı yazından itibaren Avrupa için büyük bir sınav haline gelmiştir. Krizin daha da şiddetlenmesiyle birlikte, Ege Denizi üzerinden Yunanistan'a ulaşan sığınmacıların sayısında dramatik bir artış yaşanmıştır. Avrupa Komisyonu'nun verilerine göre, Haziran 2014 tarihinde Ege rotası üzerinden gelen sığınmacı sayısı 6000 iken, 2015 yılında aynı dönemde 50.000 kişiye çıkmıştır. 2015 yılının Nisan ve Haziran aylarında gerçekleştirilen AB zirveleri ile sığınmacı krizine karşı ortak bir politika oluşturma çabasına girilmiştir. Ancak, bu zirvelerde alınan kararların etkili bir şekilde uygulanmaması, krizin derinleşmesine yol açmıştır.²²⁶

Yunanistan ve İtalya gibi AB üyesi ülkelerin sınırlarına büyük yükler getiren bu kriz, ortak bir Avrupa politikası oluşturulmasını zorlaştırmıştır. Krizin çözümü için belirlenen yollar, çoğu üye ülke tarafından desteklenmemiş ve bu durum, AB içinde bir uyumsuzluk ve belirsizlik yaratmıştır. Avrupalı liderler, özellikle Almanya Şansölyesi Angela Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, sığınmacı krizinin yönetiminde Türkiye'nin rolüne vurgu yapmıştır. 7 Ekim 2015 tarihinde Avrupa Parlamentosu'na hitap eden Merkel, kriz yönetiminin Türkiye ile işbirliği yapılarak yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin krizdeki rolü, AB'nin çözüm arayışlarında merkezi bir unsur haline gelmiştir.²²⁷

15 Ekim 2015 tarihinde onaylanan Ortak Eylem Planı, sığınmacı krizine yönelik AB ve Türkiye arasında işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Planın üç temel alanda yürütülmesi öngörülmüştür. 1. Sığınmacı akınının oluşmasındaki temel nedenlerin analiz edilmesi. 2. Geçici koruma altındaki kişilere mali destek sağlanması. 3. Düzensiz göç akımlarının kontrol altına alınması amacıyla Türkiye-AB arasında yapılan geri kabul anlaşmasının hükümlerinin uygulanması. Eylem planının

²²⁶ Ebru Turhan, "Mülteci Krizinin AB-Türkiye İlişkilerine Etkileri: AB'ye Üyelik Sürecinden Bir "Stratejik Ortaklığa" Doğru mu? İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:16,Sayı:31 ss.647-663

²²⁷ BBC News Türkçe, " Merkel: Göçmen krizinin çözümünde Türkiye'nin rolü kilit. 15 Ekim 2015 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151015_ab_zirve_gocmen_turkiye (Erişim Tarihi: 16.07.2024)

onaylandığı zirve, aynı zamanda Türkiye'nin AB üyelik sürecinin yeniden canlandırılması gerektiğine dikkat çekmiştir.²²⁸

Suriye krizinin AB'ye yansımaları, özellikle göç akımı ve terör tehdidi bağlamında ciddi etkiler yaratmış ve AB'nin bu krize yönelik politikalarında belirgin değişikliklere yol açmıştır. Suriye krizinin AB'ye taşınması ve sığınmacı akını, Türkiye-AB ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Türkiye'nin AB için stratejik bir ortak olarak önemi artmış ve sığınmacı krizindeki işbirliği, ilişkilerin derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde önemli bir engel teşkil etmiştir. Ancak sığınmacı krizi, bu durumu değiştirmiş ve Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerini yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin başkanlığında donma noktasına gelen Türkiye-AB ilişkileri, sığınmacı krizinin etkisiyle yeniden canlanmış ve işbirliği fırsatları doğmuştur.²²⁹

AB'nin vize serbestisi stratejisi, özellikle komşu ve aday ülkelerle ilişkilerinde, göç yönetimi ve sınır güvenliğini sağlamak amacıyla kullanılan önemli bir dış politika aracı olmuştur. AB, vize serbestisi sağladığı ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapmayı şart koşturmuştur. Ayrıca, bu ülkelerin sınırlarını etkin bir şekilde denetlenmesinden insan haklarına kadar AB standartlarına uyum sağlamasını istemiştir. AB'nin vize serbestisi stratejisi, hem teşvik edici hem de koruyucu bir dış politika aracı olarak işlev görmektedir. Türkiye ile AB arasındaki bu işbirliği, göç yönetimi ve sınır güvenliği konularında önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. Bu süreç, sadece teknik kriterlerin yerine getirilmesiyle değil, aynı zamanda siyasi irade ve işbirliğiyle ilerlemesi mümkündür.

29 Kasım 2015 tarihli Brüksel Zirvesi, Türkiye- AB ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu “AB ile ilişkiler açısından tarihi bir gün, yeni bir başlangıç” olarak değerlendirmiştir. Zirvede özellikle göç krizi ve Suriyeli sığınmacılar konusunda işbirliğini güçlendirecek önemli

²²⁸ BBC News Türkçe, “ Merkel: Göçmen krizinin çözümünde Türkiye'nin rolü kilit. 15 Ekim 2015 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151015_ab_zirve_gocmen_turkiye Erişim Tarihi: 16.07.2024

²²⁹ Hasan Basri Yalçın ve Burhanettin Duran, “Avrupa Birliği'nin Suriye Stratejisi Suriye Krizinin AB-Türkiye İlişkilerine Etkisi” Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri, (İstanbul: SETA, Mayıs 2018) s.124.

kararlar alınmıştır.²³⁰ Zirve, ortak eylem planının detaylarını belirlemiş ve karşılıklı yükümlülüklerini netleştirmiştir. Zirve sonucunda ortaya çıkan 11 maddelik anlaşma metni, iki taraf arasında düzensiz göçün önlenmesine yönelik işbirliğinin kapsamını belirlemiştir. Zirvede, Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinde 23. ve 24. fasılların (yargı ve temel haklar, adalet, özgürlük ve güvenlik) açılmaması kararı alınmıştır. Bu durum, Türkiye'nin üyelik sürecinde kritik öneme sahip bu alanlarda ilerleme kaydedemesi anlamına gelmektedir. Avrupa Komisyonu'nun 2011 yılında yayınladığı genişleme stratejisi belgesinde, aday ülkelerle yapılan müzakerelerde bu fasılların öncelikli olarak açılması gerektiği belirtilmiştir. Zirvede, ekonomik ve parasal politika ile ilgili 17. faslın açılması kararı alınmıştır. Bu faslın açılması, Türkiye'nin AB ile ekonomik ilişkilerini daha da derinleştirmeyi ve bu alandaki uyumu sağlamayı amaçlamıştır. Ancak, sadece bu faslın açılması, Türkiye'nin üyelik sürecine gerçek bir anlam ve kalıcılık kazandırmamıştır.²³¹

Göç krizi, Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden canlanmasına vesile olmuştur. Ancak, dönemin Avrupa Birliği Bakanı Ömer Çelik, 7 Haziran 2016 yılında yaptığı açıklamada “ Son zamanlarda göç meselesiyle beraber AB ile ilişkilerimizde yeni bir ivme ortaya çıktı. Bunu sadece göç meselesiyle sınırlı tutmayıp geniş bir vizyona yerleştirmek lazım. Türkiye tarihi boyunca bir Avrupa gücü olmuştur.”²³² ifadelerini kullanmıştır. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin sadece göç meselesiyle ilişkilendirilmesi, ülkenin potansiyelini ve önemini göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Ömer Çelik'in 10 Haziran 2016 tarihinde Hollanda ziyaretinde yaptığı açıklamada “Meseleyi sadece göç meselesine indirgemek, Türkiye'yi bir “insan deposu” ya da “toplama kampı” gibi algılamak olur ki, bunu kesinlikle kabul etmeyiz.”²³³ Sözünden de anlaşılacağı gibi Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde daha kapsamlı ve çok yönlü bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin sadece göç meselesiyle sınırlı olarak görülmesi, ülkenin stratejik önemini ve potansiyelini göz ardı etmek anlamına gelmektedir.

²³⁰ “Mülteci Krizi: AB ve Türkiye Karşılıklı Tavizlerle Anlaştı”, BBC Türkçe, 30 Kasım 2015. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151129_ab_turkiye_zirve Erişim Tarihi: 10.07.2024

²³¹ Gülşen Şeker Aydın “Suriye Savaşı'nda AB'nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti” s.119-120.

²³² Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, “ Suriye Meselesi ve Mülteci Krizi” <https://www.ab.gov.tr/siteimages/abyayinpdf/yayinlar/4/4.kitap%C3%A7%C4%B1k-Suriye%20Meselesi%20ve%20M%C3%BCltecisi%20Krizi.pdf> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

²³³ “Suriye Meselesi ve Mülteci Krizi”, <https://www.ab.gov.tr/siteimages/abyayinpdf/yayinlar/4/4.kitap%C3%A7%C4%B1k-Suriye%20Meselesi%20ve%20M%C3%BCltecisi%20Krizi.pdf> (Erişim Tarihi: 10.07.2024)

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2017 yılında G20 Liderler Zirvesi'nde, Türkiye'nin 3 milyondan fazla Suriyeliyi barındırdığını ve uluslararası alanda önemli bir yükü tek başına üstlendiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Ege Denizi'ndeki sığınmacı trafiğinin neredeyse sıfıra düştüğünü belirtmiştir. Buna rağmen, AB'nin Türkiye'ye verdiği sözleri tutmadığını ve tam üyelik sürecini çıkmaza sokacak menfi bir tavır sergilediğini belirtmiştir.²³⁴ Türkiye, sığınmacılar için yaptığı bu yoğun çalışmalarla uluslararası toplumdan da destek ve dayanışma beklemiştir. Türkiye bu yükü tek başına taşımakta zorlanmıştır. Bu çabaların sürdürülebilirliği ve başarısı, uluslararası işbirliği ile mümkün gözükmektedir.

2016-2018 dönemine bakıldığında, Suriye iç savaşının şiddetlenmesiyle birlikte, 2015 yılında Avrupa'ya yönelik büyük bir sığınmacı akını başlamıştır. Bu durum Avrupa'da aşırı sağ akımlarının yükselmesine yol açmıştır. AB ve Türkiye arasında imzalanan 18 Mart mutabakatı, bu krizin çözümünde önemli bir rol oynamıştır. Bu mutabakat sonrasında sığınmacı geçişlerinde yüzde 95 oranında azalma gerçekleşmiştir. Mutabakatın ardından Türkiye'nin talep ettiği vize muafiyeti, mali yardım, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi yükümlülükler yerine getirilmemiştir. Bu durum ilişkilerde gerilim yaratmış ve bazı başlıkların müzakeresi duraklama noktasına gelmiştir.²³⁵

2018-2023 dönemi gerilimlerin ve yeniden başlangıçların olduğu bir dönem olmuştur. AB ile Türkiye'nin arasındaki gerilimlerin sebepleri, Türkiye'nin iç ve dış politika kararları, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerindeki anlaşmazlıklar ve diğer siyasi uyuşmazlıklar yer almıştır. Özellikle Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yaşanan sorunlar, AB içindeki gerilimi artırmıştır. Yunanistan ve GKRY, Türkiye'nin dış politikalarını ve sığınmacı politikalarını eleştirerek, AB'nin Türkiye'ye yönelik yaptırım uygulamasını talep etmiştir. 2020 yılının ikinci yarısından itibaren Doğu Akdeniz'deki gelişmeler, Türkiye-AB ilişkilerinin önemli gündem maddesi haline gelmiştir. Bu dönemde AB liderleri, Türkiye'ye yönelik tutumlarını belirlerken birkaç kritik noktayı göz önünde bulundurmıştır. AB, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine karşı tutumunu sertleştirmiştir. AB liderleri, 18 Mart

²³⁴ “Avrupa Birliği'nin Ülkemizdeki Sığınmacılar Konusunda Verdiği Sözü Tutmaması Manidardır” TCCB, 08.07.2017. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/78833/avrupa-birliginin-ulkemizdeki-siginmacilar-konusunda-verdigi-sozu-tutmamasi-manidardir.html> (Erişim Tarihi: 10.07.2024)

²³⁵ Gülşen Şeker Aydın “Suriye Savaşı'nda AB'nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti” s.121.

Mutabakatı'nın gereklerinin yerine getirilmesini amaçlayan olumlu bir gündem sürecinin başlatılacağını vaat etmişlerdir. Ancak, bu Türkiye'nin AB'nin taleplerinin yerine getirmesi şartına bağlanmıştır. AB, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinde geri adım atmaması halinde yaptırım uygulanacağı tehdidinde bulunmuştur. Türkiye ve AB arasında diyalog ve uzlaşmanın önemi bu dönemde daha da belirgin hale gelmiştir.²³⁶

2021 yılında Türkiye'nin izlediği yapıcı politika, Türkiye-AB ilişkilerinde gerginliğin azalmasına katkıda bulunmuştur. Bu dönemde AB Konseyi toplantılarında alınan kararlar, Türkiye'nin beklentilerini karşılamaktan uzak kalmıştır. AB'nin Mart ve Haziran zirvelerinde, Türkiye ile ilişkilerde olumlu gündem oluşturulması kapsamında göç, kamu sağlığı, iklim ve terörizmle mücadele ve bölgesel konularda Yüksek Düzeyli Diyalog kurulması önerilmiştir. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi, Türkiye- AB ilişkilerinde önemli bir gündem maddesi olmuştur. Ancak, AB'nin bu konuda somut adımlar atmayı ertelemesi, Türkiye'nin ekonomik çıkarlarına zarar verebilecek bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. AB Konseyi toplantılarında alınan kararlar, Türkiye'nin beklentilerini karşılamaktan uzak kalmıştır.²³⁷

14 Aralık 2021 tarihli AB Genel İşler Konseyi toplantısında genişleme perspektifinin yalnızca Batı Balkanlar'ı kapsayacak şekilde ele alınması ve Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin durma noktasına geldiği vurgusu ilişkilerde bir ayrışmanın olduğunu göstermiştir. AB'nin genişleme perspektifini yalnızca Batı Balkanlar ile sınırlı tutması, Türkiye'nin üyelik sürecinin AB'nin öncelikleri arasında yer almadığını göstermiştir. Sonuç Bilgirgesinde ise, Türkiye'nin AB'den uzaklaşmaya devam ettiği ve üyelik müzakerelerinin durma noktasına geldiği ifadesinde bulunulmuştur. Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerindeki bu olumsuzluklar, Doğu Akdeniz'deki gerilimler, Suriye krizi, göç politikaları gibi bölgesel dinamiklerden de etkilenmiştir.²³⁸

²³⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye-AB İlişkileri"15.11.2022 <https://www.ab.gov.tr/4.html> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

²³⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye-AB İlişkileri"15.11.2022 <https://www.ab.gov.tr/4.html> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

²³⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye-AB İlişkileri"15.11.2022 <https://www.ab.gov.tr/4.html> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

4.7.1. Türkiye-AB Sığınmacı Krizi: 2016

2015 ve 2016 yıllarında, AB ve Türkiye, dünya savaşından sonra görülen en büyük sığınmacı krizine çözüm bulmak amacıyla önemli adımlar atmışlardır. 29 Kasım 2015 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen zirvede, uzun süredir gergin olan Türkiye-AB ilişkileri yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu sürecin devamı olarak, 18 Mart 2016 tarihinde yapılan zirvede taraflar sığınmacı krizine yönelik işbirliği yapma konusunda mutabakata varmışlardır.

7 Mart 2016 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen Türkiye-AB Zirvesi, Ege Denizi’nde düzensiz göçle mücadelede Türkiye-AB işbirliğinin derinleştirilmesine yönelik önemli adımların atıldığı bir zirve olmuştur. Bu zirvede, tamamen insani gerekçelerle ve geçici bir süre için uygulanmak üzere, üç temel hedefe odaklanılmıştır: 1.Ege Denizi’nde can kaybının önlenmesi, 2. İnsan kaçakçılığıyla mücadele, 3. Düzensiz göçmenlerin yasal yollardan yeniden iyileştirilmesi.²³⁹

18 Mart 2016 tarihinde Brüksel’de düzenlenen zirvede kabul edilen Türkiye-AB Mutabakatı, sığınmacı krizine yönelik kapsamlı bir çözüm bulmuştur. Anlaşma, 20 Mart 2016 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten önce Yunanistan’a geçen sığınmacılar anlaşma kapsamı dışında tutulmuştur. 20 Mart 2016’dan sonra Yunanistan’a geçiş yapan ve başvuruları geçersiz olan tüm mülteciler, 4 Nisan 2016 tarihinden itibaren Türkiye’ye geri gönderilmiştir. Yunan adalarından Türkiye’ye gönderilen her bir Suriyeli sığınmacı karşılığında, Türkiye’deki kamplardan bir Suriyeli AB ülkelerine yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bu süreci denetleyip izleyecektir.²⁴⁰

AB, Türkiye’ye mülteciler için projelerin uygulanmasına bağlı olarak ek 3 milyar Euro fon sağlayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Bu ek fon, ilk 3 milyar Euro’nun nasıl kullanıldığına göre değerlendirilip aşamalı olarak gönderilecektir. Ayrıca, Türk vatandaşlarına Schengen bölgesinde vize serbestisi sağlanması için Türkiye’nin 72 kriteri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu kriterler arasında pasaport güvenliği ve biyometrik verilerin entegrasyonu, sınır yönetimi ve göç kontrolü, temel

²³⁹ T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Türkiye-AB Zirvesi 7-8 Mart 2016 tarihlerinde Brüksel’de gerçekleştirildi. 08.03.2016. <https://www.ab.gov.tr/50233.html> (Erişim Tarihi: 24.07.2024)

²⁴⁰ Gülşen Şeker Aydın “Suriye Savaşı’nda AB’nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti” s.120.

haklar ve özgürlükler, yolsuzlukla mücadele gibi konular bulunmaktadır. Türkiye, 72 kriterin yerine getirilmesi için reform ve düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Ancak, bu süreçte çeşitli zorluklar ve gecikmeler yaşanmıştır.²⁴¹

Mutabakatın ardından Doğu Ege Denizi rotasında tespit edilen göçmen sayısında belirgin bir azalma yaşanmıştır. 2016 yılında bu rotada toplamda 182.227 göçmen tespit edilmiştir. Ancak, bu sefer de Doğu Akdeniz rotasında tespit edilen yasa dışı sınır geçişleri artış göstermeye başlamıştır. Doğu Akdeniz rotasında 2019 yılında tespit edilen yasa dışı sınır geçişleri 83.333 kişiye ulaşmıştır. 2016 yılında en çok tespit edilen uyruk Suriyeliler olmuştur. Ardından Suriyelileri Afganlar ve Iraklılar takip etmiştir. Bu verilere göre, göçmenler rotalarını değiştirerek Avrupa'ya ulaşma çabalarını sürdürmüştür.²⁴²

AB-Türkiye mutabakatı Mart 2016'da, Avrupa'ya yönelik göçmen akışını kontrol altına almak ve insan kaçakçılığını azaltmak amacıyla imzalanmıştır. Anlaşma, Türkiye'nin Avrupa'ya giden düzensiz göçmenleri geri almayı kabul etmesini ve karşılığında AB'nin Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için finansal destek sağlamasını öngörmüştür. Ayrıca, birini geri gönderme, birini yerleştirme prensibiyle, Türkiye'den düzensiz yollarla Yunanistan'a geçen her Suriyeli için bir Suriyeli'nin Türkiye'den AB'ye düzenli olarak yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu anlaşmanın uygulanması, bazı temel insan hakları ve mülteci hakları sorunlarına yol açmıştır. Mutabakat sonrasında Yunan adaları, AB'ye ulaşmaya çalışan sığınmacılar için bir tür bekleme alanı haline gelmiştir. Yunanistan'daki kamplar, kötü koşulları ve insanların uzun süreli belirsizlik içinde beklemeleri nedeniyle "Avrupa'nın Guantanamo'su" gibi tabirlerle eleştirilmiştir.²⁴³ Ayrıca, AB'nin bu duruma göz yumduğu hatta politikalarını bu yönde şekillendirdiği eleştirileri de bulunmaktadır.

Bu süreçte AB, 23 Eylül 2020'de Göç ve İltica Paktı'nı açıklamıştır. Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Margaritis Schinas, göçmenlerin daha iyi yaşam

²⁴¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye-AB İlişkileri" 11.01.2024 <https://www.ab.gov.tr/4.html> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

²⁴² Frontex, Risk Analysis for 2020, https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2020.pdf (Erişim Tarihi: 17.04.2024)

²⁴³ Ekin Ürgen, "5. Yılında Avrupa Birliği-Türkiye Mutabakatı Genel Çerçeve" Göç Araştırmaları Derneği, 5 Nisan 2018. <https://gocarastirmalaridernegi.org/tr/calismalar/arastirmalar/ab-tr-mutabakatinin-5-yili/197-5-yilinda-avrupa-birligi-turkiye-mutabakati> (Erişim Tarihi: 20.04.2024)

koşullarına sahip olmaları için transit ve menşe ülkelerle anlaşmaların yapılması gerektiğini, dış sınırların güçlendirilmesini ve AB ülkelerinin adil bir şekilde sorumluluk paylaşımında bulunmasını paktın temel konuları arasında göstermiştir.²⁴⁴

Ancak bazı yorumcular, paktın daha çok göçmenleri dışarıda tutmaya yönelik olduğunu savunmuş ve eleştirmiştir.

2020 yılı sonlarında tamamlanan 6 milyar avroluk mali desteğin ardından, AB ek olarak 485 milyon avro daha sağlama kararı almıştır.²⁴⁵ Bu ek destek, Acil Sosyal Güvenlik Ağı (ESSN) ve Eğitim için Şartlı Nakit Transferi (CCTE) gibi önemli programların sürdürülebilirliğini güvence altına almayı amaçlamıştır. AB Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara ve ev sahibi ülkelere karşı mali destek taahhüdünde bulunmuştur ancak AB liderler zirvesinde Doğu Akdeniz'deki gerginliklerin AB'nin daha kapsamlı mali yardımlar sağlamasına ve bölgede uzlaşma arayışlarına engel olduğu ifade edilmiştir.²⁴⁶

AB-Türkiye mutabakatına yapılan bir eleştirisi ise Türkiye'nin "üçüncü güvenli ülke" olarak kabul edilmesi olmuştur. Türkiye'nin, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmuş olmasına rağmen, bu sözleşmeyi sadece Avrupa'dan gelen sığınmacılara uygulayacak şekilde bir coğrafi kısıtlama koymuştur. Bu da Suriyeliler gibi büyük bir sığınmacı grubuna mülteci statüsü vermemesi Türkiye'nin uluslararası mülteci koruma standartlarını tam anlamıyla karşılamadığı eleştirilerine yol açmıştır. Anlaşmaya yapılan bir diğer eleştiri de anlaşmanın düzensiz göç akışlarını azaltma konusunda başarılı olduğu kabul edilirken, bu başarının arka planında yatan insan haklarına dair sorunlar ve etik meseleler olmuştur. Başarılı olarak değerlendirilen yüksek geri dönüş oranları, sığınmacı ve göçmenleri daha tehlikeli ve belirsiz rotalara yönlendirerek hayatlarını riske atması, bu politikanın eleştirilmesi gereken temel noktaları arasında yer almıştır. Özetle mutabakatın caydırıcılık odaklı yaklaşımı, temelde göçmen ve

²⁴⁴ Diken, "Almanya, Türkiye'yle sığınmacı alım programını askıya aldı," 18 Mart 2020 [https://www.gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/197/AB-TR_Mutabakat%C4%B1_eu%20\(son\).pdf](https://www.gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/197/AB-TR_Mutabakat%C4%B1_eu%20(son).pdf) (Erişim Tarihi: 20.04.2024)

²⁴⁵ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "AB, Türkiye'de Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplumların Desteklenmesine 23 Yönelik 6 Milyar Avroluk Paketin Sözleşmeye Bağlanma Sürecini Tamamlıyor," 17 Aralık 2020.

²⁴⁶ DW, "AB'den Türkiye'deki sığınmacılara ek mali destek," 23 Aralık 2020. <https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiyedeki-s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1lara-ek-mali-destek/a-56047920> (Erişim Tarihi: 20.04.2024)

sığınmacıların korunması gerekirken, onları daha da savunmasız bırakacak koşullar oluşturmuştur.

Türkiye, mülteci krizine yönelik AB ile işbirliği yapmış ve 2016 yılında imzalanan mutabakat kapsamında mülteci akınını durdurma sözü vermiştir. Ancak Türkiye, yapılan yardımların yetersiz olduğunu ve AB'nin mülteci krizine dair sorumluluklarını yerine getirmediğini iddia etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, AB'nin yük paylaşımına girmemesi durumunda Türkiye'nin sınırlarını açacağına dair daha öncede uyarılarda bulunmuştur. Ancak bu uyarılar AB tarafından ciddiye alınmamıştır.

4.7.2. Göç Mutabakatı Sonrası Süreç: 2016-2023

2016 yılında AB ile Türkiye arasında imzalanan Göç Mutabakatı, Ege Denizi üzerinden Avrupa'ya yapılan yasadışı göçün önemli ölçüde azalmasına katkıda bulunmuştur. Mutabakatın ardından Türkiye, AB'ye yasa dışı geçişleri engellemek için daha sıkı önlemler almış ve göçmenlerin Türkiye'de kalmalarını teşvik eden politikalar uygulamıştır. Mutabakat öncesinde, 2015 yılında yaklaşık 885.000 kişi Ege Denizi'ni geçerek Avrupa'ya ulaşmıştır. Mutabakat sonrasında ise, 2017'de bu sayı 42.000' düşmüştür.

Mutabakat, Ege Denizi üzerinden Avrupa'ya yapılan yasadışı göçü önemli ölçüde azaltmış olsa da, Temmuz 2016'da yaşanan askeri darbe girişimi, mutabakatın seyrini dolaylı olarak etkilemiştir. AB, darbe girişimi sonrası yaptığı açıklamalarda Türkiye'ye karşı bir güvensizlik ortamının oluştuğunu belirtmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin üyelik süreci ve ikili diplomasi konularında bir duraksama dönemi yaşanmıştır.²⁴⁷

Almanya Başbakanı Merkel ve diğer Avrupalı liderler, mutabakatın düzensiz göçü önemli ölçüde azalttığını ve bu konuda başarılı olduğunu belirtmiştir. Mutabakat sonrasında, Yunanistan'a 861 binden fazla sığınmacı gelirken, mutabakatın imzalanmasından bir yıl sonra bu sayı 36 bine düşmüştür. 2019'da ise bu sayı tekrar yaklaşık 75 bine yükselmiştir. Bu, mutabakatın kısa vadede etkili olduğunu, ancak uzun vadeli sürdürülebilirliğin zorluklar içerdiğini göstermektedir. AB ve Türkiye,

²⁴⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye-AB İlişkileri"15.11.2022 <https://www.ab.gov.tr/4.html> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

mutabakatın yenilenmesi konusunda görüşmelere devam etmiştir. AB'nin üst düzey dış politika yetkilisi Josep Borrell ve Türkiye Dışişleri Bakan Yardımcısı Faruk Kaymakcı, mutabakatın yenilenmesinin zorunlu olduğunu ve tüm tarafların çıkarına olduğunu vurgulamıştır.²⁴⁸

Mutabakat kapsamında AB, Türkiye'ye 6 milyar Euro insani yardım, eğitim, sağlık, sosyoekonomik destek sağlama sözü vermiştir. AB, bu miktarın 4 milyar Euro'dan fazlasını çeşitli proje finansmanı şeklinde ödediğini savunmuştur. Ancak Türkiye, 2019 yılı sonunda ödemelerin şekli, hızı ve miktarı konusunda beklentilerinin karşılanmadığını ifade etmiştir. Türkiye'den AB'ye yerleştirilecek göçmenlerin sayısında da planlanan rakamlara ulaşamamıştır. Tüm bu yaşananların etkisiyle birlikte 27 Şubat 2020'de İdlib'de yaşanan saldırıda 33 Türk askerimizin şehit edilmesiyle Türkiye, Avrupa'ya yönelik göçmen politikalarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bunun sonucunda, Türkiye, Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenleri artık engellemeyeceğini duyurmuştur. Böylece, farklı uyruklardan binlerce düzensiz göçmenin sınır kapısına akın etmesine yol açmıştır. Göçmenlerin yoğun olarak Pazarkule Sınır Kapısı'nda toplanması, Yunanistan ve Türkiye arasında gerilime neden olmuştur. Yunanistan'ın sınırlarını korumak için güvenlik önlemlerini artırması, sınır bölgelerinde insani krizlere neden olmuştur. Türkiye'nin bu hamlesi, AB ile olan ilişkilerinde yeni bir gerilim yaratmıştır. AB, Türkiye'nin göçmenleri engelleme politikasını değiştirmesine tepki göstermiş ve göçmen krizinin daha da derinleşmesinden endişe duymuştur.²⁴⁹

Türkiye'nin sınırlarını açmasının ardından, özellikle Edirne'nin sınır köyleri ve sınır kapıları, Avrupa'ya ulaşmak isteyen göçmenlerin akınına uğramıştır. Karardan sonraki günün akşamına kadar 47 bin, bir hafta sonrasında ise 142 bin göçmen Avrupa'ya geçmeye çalışmıştır. Türkiye'nin sınırlarını açma kararı, AB ve diğer uluslararası aktörler tarafından büyük bir endişe ile karşılanmıştır. AB liderleri, Türkiye ile diplomatik görüşmeler yaparak sınırların tekrar kapatılmasını istemiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "kapıları kapatın" taleplerine karşılık "Sizler de bu yükten nasibinizi alacaksınız" söyleminde bulunmuştur. Türkiye, sığınmacı krizinin yükünü

²⁴⁸ Buket ÖKTEN SİPAHİOĞLU, "Türkiye-Avrupa Birliği 2016 Göç Mutabakatı: Son Durum Ve Güncellenme Tartışmaları" Sayı:4, 14.07.2024

²⁴⁹ Gülşen Şeker Aydın "Suriye Savaşı'nda AB'nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti" s.122.

tek başına sürdürülemez olduğunu ve AB'nin bu yükü paylaşması gerektiğini bir kez daha göstermiştir.²⁵⁰

Avrupa Komisyonu'nun 2020 Genişleme Paketi çerçevesinde hazırladığı 2020 Türkiye Raporu, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerini ve üyelik sürecindeki durumu detaylı bir şekilde değerlendirmiştir. Raporda, Türkiye'nin AB'nin önemli ortaklarından biri olmaya devam ettiği vurgulanmakla birlikte, üyelik sürecinde gerekli olan reformlar konusunda ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Özellikle demokrasi, temel haklar, hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, ifade ve basın özgürlüğü gibi alanlarda ciddi gerilemeler yaşandığı raporda yer almıştır. Bu alanlardaki gerilemeler, Türkiye'nin AB standartlarından uzaklaştığı şeklinde değerlendirilmiştir. Raporda, Türkiye'nin Suriye ve Libya'daki gelişmelere müdahil olması ve bu durumun Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Aynı zamanda, Türkiye'nin çok sayıda sığınmacıyı barındırması bir kez daha övülmüştür. Türkiye'nin bu alandaki çabaları takdir edilmiştir. AB'nin Türkiye'ye sığınmacı krizi ile başa çıkması için sağladığı 3.8 milyar Euro'nun verildiği de yer almıştır. Mart 2020 yılında Türkiye'nin sığınmacıları kara ve deniz yoluyla AB sınırlarını aşmaya ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya gitmeye teşvik ettiği not edilmiştir. Bu durum, AB-Türkiye ilişkilerinde ek gerilimler yaşanmasına neden olmuştur. 2020 Türkiye Raporu, Türkiye'nin temel hak ve özgürlükler konusundaki durumunu ve mevcut sorunları ortaya koyan bir belge niteliğini taşımaktadır. Raporda, Türkiye'nin demokratik standartlardan uzaklaştığı, yargı bağımsızlığının zayıfladığı, basın ve ifade özgürlüğünün kısıtlandığı ve sivil toplum kuruluşlarının baskı altında olduğu belirtilmiş ve üyelik sürecindeki ilerlemesini olumsuz etkilemiştir.²⁵¹

Göç Mutabakatı sonrasında baktığımızda, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sayısında kayda değer bir azalma olmadığı görülmüştür. 2015 yılında Türkiye'de 2.503.549 Suriyeli sığınmacı bulunmaktayken, 2021 yılına kadar artış devam etmiştir. 2021-2023 döneminde sığınmacı sayısında hafif de olsa bir düşüş gözlemlenmektedir.

²⁵⁰ Anadolu Ajansı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Artık kapılar açılmıştır" 02.03.2020 <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/cumhurbaskani-erdogan-artik-kapilar-acilmistir/1751538> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)

²⁵¹ Avrupa Komisyonu, AB Genişleme Politikasına İlişkin 2020 Bilgilendirmesi. https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

Son gelişmelerle birlikte, Türkiye ve AB arasında diyalog kapıları yeniden aralanmıştır. 2023 Aralık ayında yapılan zirvede, AB'nin Türkiye ile diyaloga geçiş yapma kararı alması ve taraflardan gelen gerginliği yumuşatıcı açıklamalar, ilişkilerde bir dönüm noktasını işaret etmiştir. Bu durum ilişkilerin yeniden düzeltilmesine yönelik bir adım olmuştur. Aralık 2022 tarihli AB Zirvesi'nde, Türkiye- AB Geri Kabul Anlaşması'nın tam ve etkili bir şekilde uygulanmasının ve tüm AB üye devletleri ile adalet ve içişleri alanında iş birliğinin elzem olduğu hatırlatılmıştır. Avrupa Birliği Komisyonu'nun 2023 Türkiye Raporu'nd, Türkiye-AB mutabakatının Avrupa'ya tehlikeli geçişleri önemli ölçüde azalttığını ve denizde hayatların kurtarılması konusunda da başarılı sonuçlar elde edildiğine yer vermiştir. Türkiye Eylül, 2023 tarihi itibarıyla 3,3 milyonu Suriyeli olmak üzere toplamda 3,6 milyon sığınmacıya önemli destek sağlamıştır.²⁵²

4.7.3. Göç ve İltica Üzerine Yeni Pakt

Avrupa Komisyonu, 23 Eylül 2020 tarihinde uzun bir hazırlık sürecinin ardından Yeni Göç ve İltica Paktı'nı kamuoyuna sunmuştur. Bu pakt, AB'nin ortak göç ve sığınma politikalarını güncelleme ve iyileştirme çabalarının bir parçası olarak görülmüştür. Pakt, bir anlaşma tasarısı değil, Avrupa Komisyonu'nun ortak Avrupa göç ve sığınma çerçevesinde oluşturduğu bir gündem belgesidir. Komisyon, Paktı hazırlarken üye ülkelere danışarak işbirliği yapmış olsa da, Pakt üzerinde hiçbir üye ülkenin imzası bulunmamaktadır. Pakt, Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Margaritis Schinas tarafından 3 katlı bir binaya benzetilmiştir. Pakt'ın önemli vurgusu, göç yönetiminin dış boyutlarına yapılmaktadır. Bu, AB'nin göçmenlerin geldiği ve geçtiği AB'ye üye olmayan ülkelerle işbirliğini artırarak göç akışlarını kontrol etme stratejisini yansıtmaktadır. AB, bu ülkelerle geri kabul anlaşmaları yaparak ve finansal destek sağlayarak göçmenlerin AB'ye ulaşmadan önce durdurulmasını amaçlamaktadır. Pakt, AB'nin dış sınırlarının güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir. Bu sınır kontrollerinin sıkılaştırılması, Frontex gibi AB sınır ajanslarının güçlendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Paktın üçüncü katmanı, dayanışma üzerine

²⁵² Avrupa Birliği Komisyonu, “ AB Genişleme Politikasına İlişkin 2023 Bilgilendirmesi” 08.11.2023 <https://ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 17.07.2024)

kurulmuştur. Bu üye ülkeler arasında daha adil bir yük paylaşımını ve sorumluluk dağılımını öngörmektedir. AB'nin sınır ülkelerine destek sağlamayı amaçlamaktadır. AB, Göç ve İltica yönetiminde dışsallaştırma yaklaşımını yeniden ön plana çıkarmıştır. Schinas'ın paketi anlatmaya dış boyutlara vurgu yaparak başlaması, AB'nin göç akışlarını kontrol altına almak için üçüncü ülkelerle işbirliğini artırma stratejisini yansıtmaktadır.²⁵³

Sıcak nokta yaklaşımı, sığınmacıların ilk kabul ve kimlik tespit merkezlerinde toplandığı, genellikle zor şartlar altında yaşadığı bir sistemdir. Yeni Pakt, bu yaklaşımın yeni isimle devam etmesini ve sığınmacıların sadece belirlenen merkezlerde kalmalarını, süreç boyunca gözaltında tutulmalarını öngörmüştür. Yunan adalarındaki kampların kapasitesinin çok üzerinde insan barındırması, temel insani standartların karşılanmadığını göstermektedir. Sığınmacıların sadece belirli merkezlerde tutularak gözaltında bulunması kişilerin, bilgi ve yardım alma imkanlarını da kısıtlamaktadır. Bu pakt ile AB, dış sınırlarını korumayı ve göç akışlarını kontrol altında tutmayı önceliklendirmiştir. Ancak, sığınmacıların haklarının korunması ve uluslararası standartlar ihmal edilmiştir. Yeni Pakt, mevcut sorunları ve sığınmacıların yaşadığı sıkıntıları çözmekten uzak kalmıştır.

2016 Mutabakatı, AB ile Türkiye arasında sığınmacı akışını kontrol altına almak amacıyla yapılmış bir anlaşmadır. Bu mutabakat çerçevesinde, Yunanistan'a deniz yoluyla ulaşan sığınmacıların sığınma başvuruları sonuçlanana kadar ana karaya geçişleri yasaklanmıştır. Bu uygulama, başvurusu olumsuz sonuçlanan kişilerin adalardan Türkiye'ye iadesini kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Yunan adalarında 40.000'den fazla sığınmacı bulunmaktadır ve bu kamplar kapasitelerinin dört beş karı üzerinde insan barındırmaktadır. Sığınmacılar, uzun süre beklemek zorunda kaldıkları bu kamplarda insanlık dışı koşullarda karşı karşıya kalmaktadır.²⁵⁴

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi'nin AB'nin dışsallaştırma politikalarına yönelik eleştirileri, AB'nin sığınmacı krizine yaklaşımının adaletsiz olduğuna dikkat çekmiştir. Bu politikaların yasal ve etik açıdan sorunlu olduğu, daha az imkana sahip olan ülkelere haksız bir yük bindirdiği ve sömürgeci bir

²⁵³ Gülşen Şeker Aydın "Suriye Savaşı'nda AB'nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti" s.125.

²⁵⁴ Müge Dalkıran, (2020). Türkiye, Yunanistan ve AB Kısıcında Mülteciler. Perspektif. Erişim adresi: <https://www.perspektif.online/turkiye-yunanistan-ve-ab-kiskacinda-multeciler/>

zihniyetin yansıması olduğunu belirtmiştir. Dışsallaştırma politikası, genellikle daha az imkana sahip olan ve zaten sığınmacı yüküyle mücadele eden ülkelere ek sorumluluklar yüklemektedir. AB Konseyi'nin 24 Mayıs 2021 tarihli raporu üye ülkelerin büyük çoğunluğu bu politikayı desteklediğini göstermektedir. Bunun ardında, sığınmacı krizinin kendi ülkelerinde yarattığı baskıyı hafifletme isteği yatmaktadır.²⁵⁵

AB'nin Göç ve İltica Yeni Pakt'ı, kriz yönetiminde uzun süredir eleştirilen güvenlikleştirme ve dışsallaştırma politikalarını sürdürdüğünü göstermektedir. AB'nin sığınmacıları bir güvenlik sorunu olarak görmeye devam etmesi, sığınmacıların daha sıkı güvenlik soruşturmalarına tabi tutulması anlamına gelmektedir. Bu Pakt ile AB, sığınmacı sorumluluğunu üçüncü ülkelere devretme çabası içine girmiştir. Özellikle, Türkiye ile yapılan anlaşmalar ve yeni anlaşma arayışları, AB'nin sığınmacı krizini kendi dışında tutma çabalarının bir parçası olmuştur.

4.8. Güvenli Üçüncü Ülke Olarak Türkiye

1951 Cenevre Sözleşmesi, mülteci hukukunun temel taşı oluştururken, “güvenli üçüncü ülke” kavramını içermemektedir. Bu kavram, AB'nin Ortak İltica Sistemi arayışı sürecinde geliştirilmiştir. Ancak, hangi ülkenin güvenli sayılacağı konusunda ortak bir standart bulunmamaktadır. Bir önceki bölümde de AB'nin güvenli üçüncü ülke uygulamasından bahsedildiği gibi “Güvenli üçüncü ülke” tanımı, sığınmacıların iltica başvurularının esasa ilişkin bir değerlendirme yapılmadan güvenli kabul edilen ülkelere gönderilmesini öngörmüştür.²⁵⁶

AB, sığınmacıların geldikleri veya geçtikleri ülkelerin güvenli olduğunu varsayarak, bu ülkelere gelen sığınmacıların iltica başvurularını doğrudan reddedebilme yetkisine sahip olmuştur. Sığınmacılar, Birlik üyesi ülkelere gelirken kısa bir süre için dahi bulundukları ülkeler güvenli kabul ediliyorsa, başvuruları esasa girilmeksizin reddedilebilir ve sığınmacılar bu ülkelere geri gönderilebilir.

²⁵⁵ Gülşen Şeker Aydın “Suriye Savaşı’nda AB’nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti” ss.123-125.

²⁵⁶ Fatma Yılmaz Elmas, Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

Türkiye ile yapılan geri kabul anlaşması, Türkiye'nin güvenli bir üçüncü ülke olarak kabul edilmesine dayanmaktadır. Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilmesi, Türkiye üzerinden AB ülkelere geçen sığınmacıların geri gönderilip sığınma başvurularının Türkiye'de yapılması beklenmiştir. Türkiye, AB aday ülkesi olmasına rağmen, AB içi sorumluluk paylaşım mekanizmalarına dahil edilmemiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak ilan edilmesi ve sığınmacıların sorumluluğunu üstlenmesi beklenmiştir.

Türkiye üzerinden AB ülkelere geçen sığınmacılar, bu geçiş sırasında Türkiye'de koruma talebinde bulunmamışlarsa, AB üyesi devletler sığınma başvurularını hızlandırılmış prosedüre sokarak değerlendirme yapmadan başvuruları reddetmektedirler. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, devletlere bireysel yükümlülükler getirmiştir ve güvenli üçüncü ülke yaklaşımını içermemektedir. Cenevre Sözleşmesi'nin 31. maddesi, sığınmacıların hayatlarının tehlikede olduğu ülkelere kaçıp yasadışı olarak bir ülkeye girmesi halinde cezalandırılmaması öngörülmüştür. Ancak bu madde güvenli üçüncü ülke uygulamasına gerekçe olarak gösterilmiş olsa da, maddenin amaçladığı koruma ilkesiyle çelişmektedir.²⁵⁷

Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul anlaşması ve güvenli üçüncü ülke uygulamaları önemli değişiklikler ve uygulama mekanizmaları getirmiştir. Bu süreçte, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) rolü ve denetimi, uluslararası mülteci koruma standartlarının uygulanabilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Uluslararası hukukta devletlerin kendi vatandaşlarını geri kabul etme yükümlülüğü genel olarak kabul görürken, üçüncü ülke vatandaşlarını kabul etme zorunluluğu yoktur. Ancak geri kabul anlaşmaları, bu yükümlülükleri düzenleyip geri kabul etme sorumluluğunu artırmaktadır. Türkiye'nin AB ile imzaladığı geri kabul anlaşması çerçevesinde, güvenli üçüncü ülke yaklaşımı, sığınmacıların Türkiye gibi transit ülkeler üzerinden geri gönderilmesini kolaylaştırmaktadır.²⁵⁸

Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak değerlendirilmesi ve ardından yasadışı olarak giriş yapan Suriyelilerin başvurularının bireysel olarak incelenmeden Türkiye'ye geri gönderilmesi hak ihlallerine sebep olmaktadır. Yeni AB Göç

²⁵⁷ Musa Akgül, "Uluslararası İnsani Yardım Sistemi: AB Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Suriyeli Mülteciler Örneği" s.95.

²⁵⁸ Musa Akgül, "Uluslararası İnsani Yardım Sistemi: AB Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Suriyeli Mülteciler Örneği" s.96.

Paketi'nde ise Komisyon'un bireysel inceleme önerisi, sığınma başvurularının adil ve etkili bir şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece, her sığınmacının durumunun detaylı bir şekilde değerlendirilmesi sağlanacaktır. Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak değerlendirilmesi, sığınmacıların yaşam standartlarının ve haklarının nasıl düzenlendiğine bağlı olarak önem kazanmaktadır. Türkiye'nin sığınmacılar için sunduğu insani yaşam standartları, geçim kaynaklarına erişim, sağlık hizmetleri, eğitim ve ikamet izni gibi konularda sağladığı destekler, bu değerlendirmede önemli rol oynamaktadır.

Güvenli ülke kavramı, uluslararası hukukun bir parçası olarak değil, daha çok AB'nin iç politika ve uygulama çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye, AB müktesebatından etkilenecek kendi mevzuatında güvenli üçüncü ülke kavramını benimsemiştir. Ankara 4. İdare Mahkemesi'nin Türkmenistan ve İran'ı güvenli üçüncü ülkeler olarak nitelendirmesi, bu ülkelerdeki koşulların uluslararası standartlara uygunluğunu sorgulayan bir durum yaratmaktadır. Türkiye'nin ise 2006, 2007 ve 2008 yıllarında sığınmacıları Türkmenistan ve İran gibi ülkelere geri göndermesi, Türkiye'nin sığınmacılar konusundaki uygulamasını AB'nin uygulamalarından daha tehlikeli olmasına yol açmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), İran'ı güvenli üçüncü ülke olarak kabul etmemiştir.²⁵⁹

4.9. Türkiye-AB İlişkilerinde Son Gelişmeler

AB-Türkiye Mutabakatı ve Geri Kabul Anlaşması, Türkiye'nin göç yönetimi ve iltica politikalarındaki temel çerçeveyi oluşturmuştur. Bu anlaşmalar, hem düzensiz göç akışlarını kontrol etmek hem de sığınmacı ve mültecilerin insan haklarını korumak açısından önemli rol oynamaktadır. Ancak uygulamada karşılaşılan zorluklar da bulunmaktadır. Mutabakat kapsamında Yunan adalarından Türkiye'ye düzensiz göçmenlerin geri dönüşlerinin askıda kalması ve iki taraf arasındaki ortak bir zemin oluşturma konusunda problemler yaşanmıştır.

Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye raportörü Nacho Sanchez Amor'un Euronews'e yaptığı açıklamada, Türkiye- AB ilişkilerinin "işlevsiz hale geldiğini"

²⁵⁹ Musa Akgül, "Uluslararası İnsani Yardım Sistemi: AB Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Suriyeli Mülteciler Örneği" ss.96-97.

belirtmesi, iki taraf arasındaki ilişkilerin mevcut durumunu yansıtması açısından dikkat çekicidir. Avrupa Parlamentosu'nun 2022 Türkiye raporunda, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinin "mevcut koşullar içinde" yeniden başlatılamayacağı vurgulanmış ve AB'ye üyelik yerine daha "gerçekçi" bir çerçeve bulunmasına yönelik bir sürecin başlatılması tavsiye edilmiştir. Bu rapora, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan "Gerekirse AB ile yolları ayırabiliriz" diyerek tepki göstermiştir.²⁶⁰ AP'nin raporunda belirtilen "daha gerçekçi" çerçeve arayışı, Türkiye'nin AB üyeliği dışında, iki taraf arasında stratejik ortaklık veya başka türden işbirliği modellerinin geliştirilmesi gerektiği önerisini içermektedir.²⁶¹ AP'nin raporu ve Erdoğan'ın tepkisi, iki taraf arasındaki anlaşmazlığı yansıtmaktadır. Ancak, her iki tarafın da uzun vadeli çıkarlarını göz önünde bulundurarak, ilişkileri sürdürülebilir bir şekilde yönetmeye yönelik çabalarını artırmaları gerekmektedir.

AB-Türkiye Mutabakatı özellikle Ege Denizi üzerinden Yunanistan'a düzensiz göç akışlarını azaltmada etkili olmuştur. 2023'ün ilk yarısındaki azalma 2022 yılına kıyasla daha düşük seviyede kalmıştır. Düzensiz göç akışları Yunanistan'a yüzde 62 oranında artış gösterirken İtalya'ya yüzde 52 oranında azalma göstermiştir. Türkiye, Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte çok büyük bir sığınmacı akınına uğramıştır. 2011 yılından bu yana AB, Türkiye'deki sığınmacılara destek amacıyla 10 milyar Avroluk desteğin 7 milyar Avroluk kısmını, Eylül 2023 tarihinde aktarmıştır. Bu fonlar, eğitim ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere, sığınmacıların sosyal entegrasyonunu destekleyen projelere yönlendirilmiştir.²⁶²

Göç konusunda 23 Kasım 2023 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye-AB Göç ve Güvenlik Yüksek Düzeyli Diyalogu için AB Komisyonu İçişlerinden Sorumlu Komiseri Ylva Johansson ve Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya ile Brüksel'de görüşmüştür. Taraflar düzensiz göçün önlenmesi için sınır güvenliğinin artırılmasına yönelik işbirliklerini güçlendirme konularını ele almıştır. Bu, hem kara

²⁶⁰ Bloomberg, "Erdoğan: Gerekirse AB ile Yolları Ayırabiliriz" 16 Eylül 2023. <https://www.bloomberght.com/erdogan-gerekirse-ab-ile-yollari-ayirabiliriz-2338506> (Erişim Tarihi: 20.07.2024.)

²⁶¹ Özgür Gazete Kıbrıs, "AP'nin bu yılki Türkiye raporuna Rusya ve Kıbrıs Damgası. 13 Eylül 2023. <https://ozgurgazetekibris.com/kibris/123144-apnin-bu-yilki-turkiye-raporuna-rusya-ve-kibris-damgasi.html> (Erişim Tarihi: 20.07.2024)

²⁶² EEAS, 2023 Türkiye Raporunun Temel Bulguları, 08.11.2023. https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/2023-t%C3%BCrkiye-raporunun-temel-bulgular%C4%B1_tr?s=230#top (Erişim Tarihi: 25.04.2024)

hem de deniz sınırlarında izleme ve devriye faaliyetlerinin artırılması konularını içermektedir. Toplantıda vurgulanan bir diğer önemli konu, vize muafiyeti için gereken işbirliğinin artırılması olmuştur. Vize muafiyeti sağlanana kadar, Türk vatandaşlarının AB ülkelerine seyahatlerinin kolaylaştırılması için vize süreçlerinin hızlandırılması da gündeme gelmiştir. Güvenliğe ilişkin olarak, AB ile Türkiye arasında terörle mücadele konusunda işbirliğini güçlendirme kararı, her iki taraf için de stratejik ve güvenlik açısından büyük bir önem teşkil etmektedir. Bu nedenle taraflar terörle mücadele ve organize suçlarla mücadelede ikili ilişkileri güçlendirme kararı almıştır.²⁶³

10 Ekim 2023 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Avusturya Başbakanı Nehammer ile düzenlediği ortak basın toplantısında ise “Avrupa'nın bütünleşmesi ancak Türkiye'nin Birliğe tam üyeliğiyle tamamlanacaktır. Bu noktada, tam üyelik dışındaki hiçbir alternatifi kabul etmeyeceğiz” ifadelerini kullanmıştır. Bu açıklamalar Türkiye'nin AB'ye olan tam üyelik hedefine olan bağlılığını göstermektedir. Ancak, bu süreçte yaşanan siyasi ve ekonomik farklılıklar, bazı AB üyesi ülkelerle yaşanan gerilimler ve ilişkilerdeki zorluklar, tam üyelik sürecini zorlaştırmaktadır.²⁶⁴

Ayrıca, Avrupa Komisyonu'nun onayladığı yeni Sığınma ve Göç Anlaşması, düzensiz göçün önlenmesine yönelik daha sıkı önlemleri kapsamaktadır. Bu anlaşma ile uluslararası işbirliğinin artırılması, yasadışı göçün kontrol altına alınmasında kritik rol oynamaktadır. Bu işbirlikleri, hem geçiş yollarının daha iyi denetlenmesini hem de göçmenlerin AB'ye ulaşmadan önce durdurulmasını amaçlamaktadır. Yaklaşık sekiz yıldır tartışılan düzenlemede önemli noktalar şunlardır:²⁶⁵

²⁶³ T.C. İçişleri Bakanlığı, Türkiye-AB Göç Ve Güvenlik Yüksek Düzeyli Diyalogu Brüksel, 23 Kasım 2023. <https://www.icisleri.gov.tr/turkiye-ab-goc-ve-guvenlik-yuksek-duzeyli-diyalogu-toplantisinin-ortak-basin-aciklamasi> (Erişim Tarihi: 25.04.2024)

²⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Avrupa'nın Bütünleşmesi ancak Türkiye'nin Birliğe tam üyeliğiyle tamamlanacaktır.” 10.10.2023 <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/149793/-avrupa-nin-butunlesmesi-ancak-turkiye-nin-birlige-tam-uyeligiyile-tamamlanacaktır-> (Erişim Tarihi: 20.07.2024)

²⁶⁵ BBC New Türkçe, Avrupa Parlamentosu'nun onayladığı 'reform' olarak anılan yeni göç anlaşması neleri içeriyor? 10.04.2024 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c72pn5v03pko> (Erişim Tarihi: 20.07.2024)

Zorunlu dayanışma mekanizması: Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi giriş ülkelerinin yükünü hafifletmek için diğer AB ülkelerinin de belirli bir oranda sığınmacı kabul etmesi zorunlu hale getirilecek.

Para cezası: Sığınmacı kabul etmeyi reddeden ülkelerin kişi başına 20 bin Euro ödemek zorunda kalması, ülkeleri dayanışmaya zorlamak için güçlü bir teşvik ve caydırıcı mekanizma oluşturmaktadır.

Hızlı ve öncelikli işlem: Sığınma taleplerinin 12 hafta içinde değerlendirilip karara bağlanması ve reddedilme olasılığı yüksek olan sığınmacıların işlemlerinin hızlı bir şekilde tamamlanması, süreci hızlandırmayı ve verimli hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Kriz durumları ve geçici tedbirler: Ani sığınmacı akınlarına karşı üye ülkelerin kriz durumu ilan edebilmesi ve sığınma prosedürlerini geçici olarak askıya alabilmesini sağlamaktadır.

Giriş öncesi tarama: AB sınırlarına vize koşullarına sahip olmadan giren kişilerin 7 güne kadar sürebilecek bir giriş öncesi taramadan geçirilmesi, güvenlik ve sağlık kontrollerinin titizlikle yapılmasını garanti etmektedir.

Ortak değerlendirme kriterleri ve veri tabanı: Sığınma başvurularının ortak kriterler üzerinden değerlendirilmesi ve Eurodac veri tabanına kaydedilmesi, daha şeffaf ve uyumlu bir değerlendirme süreci oluşturmayı hedeflemektedir.

Yeni Sığınma ve Göç Anlaşması'nda AB'nin Türkiye gibi geçiş ülkeleri ve göç veren ülkelerle işbirliğini güçlendirerek düzensiz göç ve insan kaçakçılığıyla ilgili mücadele etmeyi amaçlamıştır. AB'nin sığınmacı sorununu çözmede uluslararası ortaklıklar kurmayı hedeflemesi, küresel göç ve insan kaçakçılığı gibi karmaşık sorunların sadece tekli ülkeler değil, çok taraflı işbirlikleri yoluyla ele alınması gerektiğini kabul etmektedir. Böylece Türkiye gibi geçiş ülkeleriyle ve göç veren ülkelerle işbirliği bu sorunların kökenine inmeyi ve daha etkili çözümler bulunmasında yardımcı olması hedeflenmiştir.

Yeni Sığınma ve Göç Anlaşması'nın gündeme gelmesinin arkasındaki ana etkenler:

Geçiş Ülkelerinin Yüğü : Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi geçiş ülkeleri, yoğun sığınmacı akımlarıyla başa çıkmakta zorluk çekmektedir. Bu ülkeler,

göçmenlerin büyük bir kısmını karşılamak durumunda kalırken, diğer AB ülkelerinin sığınmacı yükünü paylaşma konusunda yeterince destek vermediğini düşünmektedir.

Ortak Çözüm Arayışı: Avrupa Komisyonu, sığınmacı akınlarının önlenmesi ve sınır güvenliğinin artırılması amacıyla ortak bir düzenleme önermiş olsa da sığınmacıların eşit dağıtımı ve paylaşımı konusunda anlaşmazlıklar yaşandı. Böylece, sürecin yasal bir düzenlemeye kavuşmasını engellemiştir.

Avrupa Parlamentosu, yeni Sığınma ve Göç Anlaşması üzerinde anlaşmaya varmış ve 10 Nisan'da düzenlemeyi kabul etmiştir. Anlaşmanın kabulü, AB içinde daha uyumlu ve adil bir göç yönetimi sisteminin kurulması yönünde önemli bir adım niteliğindedir.

SONUÇ

Göç olgusu çeşitli sorunlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır ve genellikle daha güvenli, istikrarlı ve ekonomik olarak daha elverişli bölgelere doğru bir yönelimi ifade etmektedir. Bu süreç, özellikle kaynak ülkelerde yaşanan savaş, şiddet, siyasi istikrarsızlık, ekonomik zorluklar gibi pek çok zorlayıcı durumun bir sonucu olarak gelişmektedir. Göç yalnızca göç eden kişi ve kitleler için değil, aynı zamanda ev sahibi ülkeler ve toplumlar için de önemli zorlukları ve sorumlulukları barındırmaktadır. Kitlesele göçler daimi kalma özelliği taşısa da sebeplerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesiyle sonuçlarının önüne geçmek mümkün olabilmektedir. Göç, dünya genelinde çeşitli bölgelerden çeşitli nedenlerle gerçekleşmekle birlikte, göçmenler için ilk hedef Avrupa Birliği ülkeleri olmaktadır. Avrupa Birliği'nin sığınmacı sorunuyla yüzleşmesi nispeten yeni bir durumdur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa, başta Ortadoğu, Afrika ve Asya'dan olmak üzere, çeşitli bölgelerden yoğun göç akımlarına maruz kalmıştır. Bu nedenle göç dalgalarıyla başa çıkabilmek için bir dizi politika ve düzenleme geliştirmiş, sınırlarını daha etkin bir şekilde yönetme ve göçmen akışlarını düzenleme yollarını aramıştır. Dolayısıyla, Avrupa kıtası göçmenler için hem bir umut hem de zorluklarla dolu bir hedef haline gelmiştir.

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte güvenlik kavramının askeri odaklı anlayıştan çıkıp, toplumsal, siyasal ve insani boyutları kapsayan daha geniş bir perspektife evrilmesi, devletlerin güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmelerini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, göç olgusu, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, ulusal güvenliği tehdit eden bir unsur olarak algılanmaya başlanmıştır. Batı dünyasında terörizmle mücadele çerçevesinde geliştirilen göç politikaları, göçmenlerin kendilerinden ziyade, kontrolsüz insan hareketlerine odaklanmıştır. Tarihsel olayların etkisiyle şekillenen göç olgusu, Arap Baharı ve Suriye iç savaşı gibi krizlerle daha da karmaşık bir hal almıştır. Türkiye, bu süreçte dünyada en fazla göç alan ülkelerden biri olmuş ve göç yönetimi, ulusal güvenliği doğrudan etkileyen bir mesele haline gelmiştir. Suriye'deki kriz ve sonrasında gerçekleşen göç dalgası uluslararası toplumun bu tür krizlere yönelik müdahale kabiliyetini sorgulatmış ve göç yönetiminin küresel güvenlik açısından ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Suriye'deki iç savaş, başladığı 2011 yılından itibaren hem bölgesel hem de küresel düzeyde derin etkiler yaratmıştır. Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Irak gibi komşu

lkeler, milyonlarca Suriyeliyi ağırlayarak büyük bir insani yk üstlenmiştir. AB ise savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, 2015 yılındaki sığınmacı kriziyle göçmen akınına maruz kalmış ve bu durum, AB'nin gç politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. AB'nin sığınmacı krizine yönelik politikaları, Suriye iç savaşı bağlamında ele alındığında, birçok zorlukla karşılaştığı ve tam anlamıyla koordineli bir yaklaşım sergileyemediği görülmektedir. Sığınmacıların sınırlarına dayanmasıyla daha fazla baskı altına giren AB, bu sorunu geri kabul anlaşmaları ve komşuluk politikası çerçevesinde çözme yoluna gitmiştir. AB'nin, sığınmacı krizini yönetmek için üçüncü ülkelere maddi destek sağlama politikası, sorunun kaynağına yönelik derinlemesine çözümler üretmekten ziyade, sorunu AB sınırları dışına taşımayı amaçlamıştır. AB, vize kolaylıkları, mali destekler ve geri kabul anlaşmaları gibi araçlar kullanarak, gç politikaları ulusüstü bir boyuta taşınmış ve gç yönetimini dışsallaştırmıştır. G ve İltica zerine Yeni Pakt ile AB, güvenikleştirme ve dışsallaştırma politikalarını devam ettirerek sığınmacıları güvenlik sorunları olarak görmeye devam etmiştir. Adil sorumluluk paylaşımını desteklemek yerine, üçüncü ülkelere yk devretme stratejisini srdrmştir. Türkiye ile yeniden anlaşma arayışları, AB'nin sığınmacı krizinin başından berikarşılaştığı zorlukları ve adil bir yük paylaşımı konusundaki başarısızlığını göstermektedir.

Türkiye-AB ilişkileri, sığınmacı kriziyle birlikte hem işbirliği hem de çatışma alanlarını beraberinde getirmiştir. AB, Türkiye ile yapılan sığınmacı anlaşmasıyla, sığınmacı akınını kontrol altına almak için önemli bir adım atmıştır. Ancak, bu anlaşmanın uygulanması sırasında yaşanan zorluklar, insan hakları ihlalleri ve politik tartışmalar, iki taraf arasındaki ilişkilerdeki gerginlikleri artırmıştır. Suriye krizi sonrasında yaşanan gelişmeler, sığınmacı politikalarının ötesinde, bölgesel işbirliği ve diplomatik ilişkiler gibi daha geniş bir çerçevede değerlendirilmelidir. Türkiye'nin stratejik konumu ve sığınmacı kriziyle ilgili aldığı sorumluluklar, AB ile olan ilişkilerde belirleyici faktörler haline gelmiştir.

Kitlesel göç hareketlerinin yönetimi, devletler arasında yapılan anlaşmaların niteliği ve hukuki temelleri açısından önem taşımaktadır. Uluslararası hukuka dayalı anlaşmalar, mutabakatlardan farklı olarak daha belirgin ve bağlayıcı kurallarla donatılmış olup, taraflar arasındaki ilişkilerin daha şeffaf ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır. Uluslararası hukuka dayalı anlaşmaların özellikleri bakımından, taraf devletler üzerinde bağlayıcı etkiler yaratır ve bu anlaşmaların ihlali

durumunda yaptırımlar uygulanabilir. Böylece, devletler kendi üzerinde düşen sorumlulukları yerine getirebilir ve daha dikkatli olurlar. Bu tür anlaşmalar, geçici mutabakatlara kıyasla daha uzun vadeli ve kalıcı çözümler sunar ve uluslararası kurumlar, anlaşmanın hükümlerinin yerine getirilip getirilmediğini değerlendirmesi açısından önemlidir.

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, mülteci haklarının korunması ve devletlerin yükümlülüklerini belirleyen en temel hukuki metinlerdir. Dublin III Tüzüğü, AB içindeki sığınma başvurularının incelenmesi ve mültecilerin üye ülkeler arasında dağıtılmasını düzenleyen bir anlaşmadır. 2018’de kabul edilen Küresel Göç Mutabakat düzenli göç için uluslararası işbirliğini teşvik eden bir anlaşmadır. Bu mutabakat, göçmenlerin haklarını ve devletlerin sorumluluklarını belirler. Bu bağlamda, uluslararası hukuka dayalı anlaşmalar, göç yönetiminde şeffaflık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik açısından büyük avantajlar sunmaktadır. Bu nedenle, göç krizlerinin yönetiminde uzun vadeli çözümler üretebilmek için uluslararası hukuka dayalı anlaşmaların teşvik edilmeli ve uygulanmalıdır.

Türkiye’nin üyelik müzakerelerinin inişli çıkışlı dinamiği, iltica ve göç uyumuna çekinceyle yaklaşılmasına neden olmuştur. AB’nin istekleri arasında yer alan Cenevre Sözleşmesi’ne konulan coğrafi şartın konulması ve Türkiye’nin düzensiz göçmenler için bir geri gönderme ülkesi olması, Türkiye tarafından kabul edilmemiştir. Türkiye birçok noktada kendi iktisadi ve dış politika hedefleri doğrultusunda, AB düzenlemelerine uymayı reddetmiştir. Türkiye’nin AB ile işbirliği ve uyum çabaları, göçün yönetilmesinde önemli gelişmeler sağlasa da, bu durum aynı zamanda ulusal güvenlik önlemlerinin artmasına ve insan hakları ihlallerine neden olabilecek bir yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Türkiye’nin göç politikaları hem AB ile olan ilişkilerini hem de ulusal güvenlik stratejilerini etkilemiştir.

Göç krizi bu noktada Türkiye ve AB arasında işbirliği ve ortak çözümler geliştirme gerekliliğini bir kez daha göstermiştir. Bu bağlamda uzun vadeli ve sürdürülebilir çözümler geliştirilmesi önem arz etmektedir. Türkiye’nin AB üyelik sürecinin yeniden canlandırılması ve göç yönetimi konusunda daha kapsamlı işbirliği mekanizmalarının oluşturulması, her iki taraf için de faydalı olacaktır. Ayrıca uluslararası toplumun ve diğer bölgesel aktörlerin de bu sürece dahil edilmesi, daha etkili ve kapsamlı çözümler üretmeye katkı sağlayacaktır.

AB'nin ortak bir politika geliştirememesi, üye devletler arasında gerilime neden olmuştur. Bu durumun somut örneklerinden biri, Macaristan'ın bireysel uygulamalarıdır. Macaristan sıkı sınır kontrolleri ve sığınmacılara yönelik sert politikalarıyla diğer ülkelerden farklı bir yol izlemiştir. Aynı zamanda İngiltere ve İtalya'nın Akdeniz'de yapılan operasyonlar konusunda yaşadığı anlaşmazlıklar, AB içindeki uyumsuzluğu göstermektedir. Bu çatışmaların temelinde, her ülkenin kendi iç politika ve çıkarlarına göre hareket etme isteği bulunmaktadır. AB'nin sığınmacı krizine yönelik ortak bir politika oluşturamaması, birliğin dayanışma ilkesini zayıflatmış ve üye ülkeler arasındaki güveni sarsmıştır. Bu krizin uzun vadede AB'nin geleceği üzerindeki etkisi, birliğin siyasi ve sosyal dayanışmasını nasıl yöneteceğine bağlı olacaktır. Ortak politikaların eksikliği, birliğin gelecekte benzer krizlerle karşılaştığında ne kadar dirençli olacağını da gösterecektir.

AB'nin sığınmacı krizini dışsallaştırma stratejisi kapsamında Türkiye, stratejik konumu nedeniyle öne çıkan bir ortak olarak kendini göstermektedir. Türkiye, AB ülkelerine yönelik sığınmacı akınlarının kontrolü açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, AB'nin Türkiye ile sürdürülebilir ve etkin bir iş birliği geliştirmesi, düzensiz göç yönetimi konusunda hayati öneme sahiptir. AB, göç yönetiminde karşılaştığı zorlukları aşmak için Türkiye ile ilişkilerini kendi lehine olacak şekilde yönlendirmeye çalışmaktadır. Geri kabul anlaşması ve coğrafi çekince şartının kaldırılması talebi AB'nin bu yaklaşımının somut örneklerindendir.

Geri Kabul Anlaşması ile AB'nin göç akışını kontrol etme çabası içinde Türkiye'yi stratejik bir tampon bölge olarak kullandığını göstermektedir. Türkiye'nin bu süreçte AB'den aldığı sınırlı maddi destek ve vize muafiyetinin yerine getirilmemesi Türkiye'nin bu anlaşmadan gereken faydayı sağlayamadığını göstermektedir.

Geçici Koruma Statüsü altında bulunan Suriyeliler için yaşanan güvencesizlik, Türkiye'de uzun vadeli bir statü kazanma imkanlarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'deki yasal düzenlemeler ve uygulamalar, Suriyelilerin mülteci olarak resmi başvuru yapmalarına ve kalıcı haklar elde etmelerine izin vermemektedir. Bu belirsizliklerden kaynaklı olarak Suriyeliler Avrupa'ya göç etme kararı almasının ana sebeplerinden biri olmuştur.

Sonuç olarak, AB ve Türkiye arasında yaşanan göç krizi, iki taraf arasında stratejik bir işbirliği kurulmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte iki tarafın da karşılıklı beklentileri gözetenek hareket ettiğini ve ilişkilerin sadece kriz yönetimi çerçevesinde değil, aynı zamanda daha geniş stratejik ve politik çıkarlar doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Suriye iç savaşı nedeniyle yaşanan göç krizi, AB için önemli bir sınav olmuştur. Bu kriz sadece insani ve sosyal boyutlarıyla değil, aynı zamanda siyasi ve ekonomik etkileriyle de AB'nin dayanışma ve işbirliği ilkelerini test etmiştir. Krizin yönetimi konusundaki anlaşmazlıklar, üye devletlerin farklı çıkarları ortak bir politika geliştirilmesini zorlaştırmıştır. Bu noktada, AB sığınmacı krizlerine karşı daha esnek ve kapsayıcı bir göç politikası geliştirmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Güvenlik kaygıları ile insan hakları arasında dengenin de kurulması gerekmektedir. Güvenlik politikaları sıkılaştırılırken, sığınmacıların temel haklarına da saygı gösterilmelidir. AB, sığınmacı krizinin çözümünde uluslararası iş birliğini artırmalıdır. Birleşmiş Milletler, sivil toplum kuruluşları ve krizden etkilenen diğer ülkeler ile birlikte ortak çalışmalar yürütülmelidir. Bu iş birliği krizin asıl nedenlerine yönelik uzun vadeli çözümler üretilmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye-AB, göç yönetimi konusunda daha etkin ve sürdürülebilir bir işbirliği mekanizması geliştirmelidir. Bu mekanizma, hem finansal desteklerin zamanında sağlanması ve yeterli miktarda sağlanması için ortak projelerin uyumu için ortak projelerin hayata geçirilmesini içermelidir. Türkiye'nin AB üyelik sürecindeki belirsizlikler, ikili ilişkilerde gerginliğe yol açmaktadır. AB, Türkiye'nin üyelik sürecini hızlandırarak bu konuda daha net ve kararlı adımlar atmalıdır. Bu hem, Türkiye'nin AB'ye olan güvenini artıracak hem de işbirliğini güçlendirecektir. Suriye krizi gibi kitlesel göç dalgaları, kısa vadeli çözümlerle yönetilemez. Türkiye ve AB, göç krizine yönelik uzun vadeli stratejiler geliştirmeli ve bu stratejileri sürdürülebilir kılacak politikalar oluşturmalıdır.

Bu çalışma, Türkiye ve AB arasındaki ilişkilerin dinamiklerini göç krizi bağlamında derinlemesine analiz ederek, ilişkilerin tarihsel ve güncel bağlamda nasıl evrildiğini ortaya koymaktadır. Göç krizi ile iki tarafın politikalarını nasıl koordine ettiklerini ve bu politikaların sonuçlarını değerlendiren bulguları sunmaktadır. Türkiye ve AB arasında yapılan anlaşmaların kısa ve uzun vadeli etkileri incelenip uygulama süreçleri, başarıları ve eksiklikleri hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Göç krizinin politik ve sosyal etkilerini Türkiye ve AB perspektifinden analiz ederek, iki

tarafında yaşadığı fırsatlara ve zorluklara değinilmiştir. Türkiye-AB ilişkilerinde göç krizinin yarattığı etkileri geniş bir perspektiften ele alarak, literatürdeki boşlukları doldurmayı amaçlamaktadır. Göç konusunun dinamik yapısı dolayısıyla gelecekteki araştırmalar için önemli bir referans noktası olması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- 2020 Dünya Göç Raporu, <https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr-2020-tu-ch-2.pdf>
- 2023 Türkiye Raporunun Temel Bulguları. EEAS.08.112023, https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/2023-t%C3%BCrkiye-raporunun-temel-bulgular%C4%B1_tr?s=230#top (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2024).
- AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu, AB'nin sığınmacı ve göç sisteminde reform konusunda anlaştı. *Anadolu Ajansı*. 20 Aralık 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-konseyi-ve-avrupa-parlamentosu-abnin-siginmaci-ve-goc-sisteminde-reform-konusunda-anlasti/3087751> (Erişim Tarihi: 24.03.2024).
- AB'de Mülteci Paylaşma Krizi. *Milliyet Gazetesi*. Aralık 2015, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ab-de-multecileri-paylasma-krizi-2057570> (Erişim Tarihi: 10.01.2024).
- AB'den 120 Bin Yeni Mülteci Kotası. *BBC News Türkçe*. 09.09.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_ab_gocmen_plani (Erişim Tarihi: 01.04.2024).
- AB'den Türkiye'deki Sığınmacılara Ek Mali Destek. *DW*. 23.12.2020, <https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiyedeki-s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1lara-ek-mali-destek/a-56047920> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2024).
- AB'den vize muafiyeti için 7 kriter. *NTV*. 28.09.2016. <https://www.ntv.com.tr/dunya/abden-vize-muafiyeti-icin-7-kriter,HQJLXHRk0OQkmBYHvjAqg> (Erişim Tarihi: 12.04.2024).
- AB'nin Göç Reformu: 'Parayı Ödeyen Sığınmacı Kabul Etmez.'" *Perspektif*. 27.12 2023, <https://perspektif.eu/2023/12/27/abnin-goc-reformu-parayi-odeyen-siginmaci-kabul-etmez/> (Erişim Tarihi: 24.03.2024).
- AB'ye Üye Yedi Ülke, Suriyeli Sığınmacıların Ülkelerine Geri Dönüşü İçin Brüksel'e Baskı Uyguluyor. *Euronews*. 07.06.2024, <https://tr.euronews.com/2024/06/07/abye-uye-yedi-ulke-suriyeli-siginmacilarin-ulkelerine-geri-donusu-icin-bruksele-baski-uygu> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).

- ABD: Türkiye İzin Verdi, IŞİD İncirlik'ten Vurulacak. *BBC News Türkçe*. 24.07.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150724_incirlik_turkiye_abd (Erişim Tarihi: 05.07.2024).
- Akçadağ, Emine. “Yasadışı Göç ve Türkiye”, Rapor No:42, İstanbul, (BİLGESAM, 2012)
- Akdoğan, Esra, ve Merve Atalay. “Avrupa Birliği’ni Değişime Zorlayan Güç: Göç.” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 22, no. 15 (Aralık 2017): 2371-2390.
- Akgül Açıkmeşe, Sinem. “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri.” Uluslararası İlişkiler Dergisi 8, no. 30 (Yaz 2011).
- Akkayan, Taylan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi, 1979
- Aldırmaz, Yaşar. “Değerler Avrupası’ndan Duvarlar Avrupası’na.” Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16, no. 2 (Temmuz 2017).
- Almanya, Türkiye’yle Sığınmacı Alım Programını Askıya Aldı. *Diken*. 18.03. 2020, [https://www.gocarastirmalariderneği.org/attachments/article/197/AB-TR_Mutabakat%C4%B1_eu%20\(son\).pdf](https://www.gocarastirmalariderneği.org/attachments/article/197/AB-TR_Mutabakat%C4%B1_eu%20(son).pdf) (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2024).
- Almanya’da Sığınmacı Akınıyla Mücadelede Yeni Adım: Eyalet Yetkilileriyle Anlaşma Sağlandı. *Euronews*. 08.11.2023. <https://tr.euronews.com/2023/11/08/almanyada-siginmaci-akiniyla-mucadelede-yeni-adim-eyalet-yetkilileriyle-anlasma-saglandi> (Erişim Tarihi: 28.03.2024).
- AP’nin Bu Yılkı Türkiye Raporuna Rusya ve Kıbrıs Damgası. *Özgür Gazete Kıbrıs*. 13.09.2023, <https://ozgurgazetekibris.com/kibris/123144-apnin-bu-yilki-turkiye-raporuna-rusya-ve-kibris-damgasi.html> (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2024).
- Arslan, Abdullah. "Uluslararası Politikada Suriye Krizinin Küresel ve Bölgesel Etkileri." Mart 2015. <https://abdullaharslan.com/uluslararasi-politikada-suriye-krizinin-kuresel-ve-bolgesel-etkileri/> (Erişim Tarihi: 10.03.2024).
- Asar, Aydoğan. “*Yabancılar Hukuku*” Seçkin Yayınları, Ankara, 2023
- Avrupa Birliği Komisyonu. AB Genişleme Politikasına İlişkin 2023 Bilgilendirmesi. 8 Kasım 2023. <https://ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2024).

- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. "AB, Türkiye’de Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplumların Desteklenmesine Yönelik 6 Milyar Avroluk Paketin Sözleşmeye Bağlanma Sürecini Tamamlıyor." 17 Aralık 2020. <https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkey/ab-t%C3%BCrkiye%E2%80%99de-m%C3%BCltecilerin-ve-ev-sahibi-toplamlar%C4%B1n-desteklenmesine-y%C3%B6nelik-6-tr?s=230>
- Avrupa Birliği’nin Ülkemizdeki Sığınmacılar Konusunda Verdiği Sözü Tutmaması Manidardır. *TCCB*. 08.07.2017, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/78833/avrupa-birliginin-ulkemizdeki-siginmacilar-konusunda-verdigi-sozu-tutmamasi-manidardir.html> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2024).
- Avrupa Komisyonu. "Refugee Crisis: European Commission Takes Decisive Action." 2015, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5596. (Erişim Tarihi: 15.03.2024).
- Avrupa Komisyonu. AB Genişleme Politikasına İlişkin 2020 Bilgilendirmesi. https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2024).
- Avrupa Konseyi. "Meeting Conclusions." 15 Ekim 2015. <https://www.consilium.europa.eu/media/21693/eucoconclusions-15102015.pdf> (Erişim Tarihi: 24.03.2024).
- Avrupa Parlamentosu’nun Onayladığı ‘Reform’ Olarak Anılan Yeni Göç Anlaşması Neleri İçeriyor? *BBC News Türkçe*. 10.04.2024. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c72pn5v03pko> (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2024).
- Ay, Emine. Avrupa Birliği’nin Ortak Göç ve Mülteci Politikası: Suriye İç Savaşı Örneği, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2019
- Aydın, Esen. "Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları." İstanbul Üniversitesi Yayınevi 38, sy. 1 (Eylül 2018).
- Balta, Evren. "Türkiye-Rusya İlişkilerinde Tarihi Güven(sizlik) Sorunu." *Perspektif*, 21 Şubat 2020. <https://www.perspektif.online/turkiye-rusya-iliskilerinde-tarihi-guvensizlik-sorunu/> (Erişim Tarihi: 05.07.2024).
- Batır, Kerem. "Avrupa Birliği’nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye İle AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme." *Yönetim Bilimleri Dergisi* 15, no. 30 (2017): 585-604.

- Bayezit, Fatih. "Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış." Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi 4, no. 2 (2016).
- Bayraklı, Enes ve Kazım Keskin. "Avrupa'nın Mülteci Krizi." Akademik İncelemeler Dergisi 12, no. 2 (2017): 115-136.
- Bayraklı, Enes, ve Kazım Keskin. "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi." SETA ANALİZ, no. 143 (Kasım 2015): 13. https://file.setav.org/Files/Pdf/20151130112435_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2024).
- Bayraktaroğlu Özçelik, Gülüm. "Yasal Göç ve Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Entegrasyonu." Lizbon Anlaşması Sonrası Avrupa Birliği Serbest Dolaşım ve Politikalar.
- BM Genel Sekreteri'nin Suriye Özel Temsilcisi Pedersen: Suriye Konusunda Muhalefet, Devlet, Hükümet Bir Araya Gelmeli. *Anadolu Ajansı*. 01.03.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bm-genel-sekreterinin-suriye-ozel-temsilcisi-pedersen-suriye-konusunda-muhalefet-devlet-hukumet-bir-araya-gelmeli/3152119> (Erişim Tarihi: 10.03.2024).
- BM Suriye Konusunda Uzlaştı: Ateşkes ve Müzakere Yolu Açıldı." *BBC News Türkçe*. 19.12.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151219_bm_suriye_karar (Erişim Tarihi: 10.03.2024).
- BM: Akdeniz'de 2023'ün İlk Çeyreğinde 441 Düzensiz Göçmen Hayatını Kaybetti. <https://tr.euronews.com/2023/04/12/bm-akdenizde-2023un-ilk-ceyreginde-441-duzensiz-gocmen-hayatini-kaybetti> (Erişim Tarihi: 25.02.2024)
- BM: Yerinden Edilenlerin Sayısı 110 Milyona Ulaşırken Türkiye'deki Sığınmacılar Yüzde 5 Azaldı." *Euronews*. 14.06.2023, <https://tr.euronews.com/2023/06/14/bm-yerinden-edilenlerin-sayisi-110-milyona-ulasirken-turkiyedeki-siginmacilar-yuzde-5-azal> (Erişim Tarihi: 15.02.2024).
- Buzan ve Hansen, "The Evolution of International Security", New York: Cambridge University Press, 2005
- Buzan, Barry. İnsan, Devletler ve Korku, Emre Çıtak (çev. ed.), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015
- CHP'den Mayın Temizlemeye 9 Başlıkta İtiraz. *Dünya Gazetesi*. 18.05.2009. <https://www.dunya.com/ekonomi/chp039den-039mayin-temizleme039ye-9-baslikta-istiraz-haberi-78365> (Erişim Tarihi: 31.07.2024).

- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Artık Kapılar Açılmıştır. *Anadolu Ajansı*. 2 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/cumhurbaskani-erdogan-artik-kapilar-acilmistir/1751538> (Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2024).
- Çağlayan, Savaş. "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:17,(2006)
- Çelebi, Özlen ve diğerleri. "İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika." UNHRC, (Ankara 2011).
- Çıkrıkçı, Tolga. "AB Göç Yönetişiminde Bir İnsan Hakları Problemi Olarak 'Sıcak Nokta Yaklaşımı.'" *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* 30, no. 1 (2022).
- Dalkıran, Müge. "Türkiye, Yunanistan ve AB Kısılcacında Mülteciler." *Perspektif*. 09.03.2020, <https://www.perspektif.online/turkiye-yunanistan-ve-ab-kiskacinda-multeciler/> (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2024).
- Dinçer, Osman Bahadır. "Kapıdaki Kriz Suriye, Uluslararası Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Öneriler." USAK Rapor No: 12-02, Mart 2012, Ankara.
- Dost Süleyman, "Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu", *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt:4 Sayı:1, 2014
- Dublin II Council Regulation (EC) No: 343/2003 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Asylum Application Lodged in One of the Member States by a Third-Country National. 18.02.2003. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/dublin-ii-regulation.html> (Erişim Tarihi: 05.03.2024).
- Ebrem, İlker Salih. "Suriye İç Savaşının Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri." (Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).
- Ekinci, Mehmet Uğur. "Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu." SETA Yayınları. 2016, https://setav.org/assets/uploads/2016/07/tu%CC%88rkiye-ab_gka_.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2024).
- Elmas, Fatma Yılmaz. Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016).
- Erbaş Hayriye, Suçlular/nedenler, mağdurlar ve biz: Göç ve göçmenliğe tarihsel ve bütüncül bir bakış. 29. Uluslararası Eğitimde Yaratıcı Drama Kongresi, 25-28 Ekim 2018 Ankara.
- Erdoğan, M. Murat. Suriyeliler Barometresi 2021. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

- Erdoğan, M. Murat. Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Şubat 2018.
- Erdoğan, Seven. “Türkiye-Avrupa Birliği Göç İş Birliği: Bir Göç Dışsallaştırma Örneği Olarak Türkiye’deki Mülteciler İçin Mali Yardım Aracı.” İktisadiyat, Sosyal Bilimler Dergisi, 2022: 358-370.
- Erdoğan, Zahide. “Alman Sığınma Sisteminde Açık Kapıdan Entegrasyon Siyasetine Geçiş ve Tolerans Politikası.” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 25, no. 65 (Kasım 2021).
- Erdoğan: Gerekirse AB ile Yolları Ayırabiliriz. *Bloomberg*. 16.09.2023, <https://www.bloomberght.com/erdogan-gerekirse-ab-ile-yollari-ayirabiliriz-2338506> (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2024).
- Eren, Esra Yılmaz. “Geçici Koruma Statüsü ve Türkiye’deki Suriyelilere Sağlanan Hizmetlere İlişkin Bir Değerlendirme.” Middle East Journal of Refugee Studies 1, no. 2 (2016).
- Esen, Erol ve Necati İyikan. Türkiye-AB İlişkileri Nereye Gidiyor: Müzakereler, Reformlar Demokrasi. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2009.
- Fansa. Mehmet. “Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye’deki Suriyeliler.” Antakiyat Cilt 4, Sayı 2 (Aralık 2021)
- Fransa ile Macaristan Arasında Duvar Krizi. *Haberler*. Ağustos 2015. <https://www.haberler.com/guncel/fransa-ile-macaristan-arasinda-duvar-krizi-7647388-haberi/> (Erişim Tarihi: 26.03.2024).
- Frontex. Risk Analysis for 2020. https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2020.pdf (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2024).
- Geddes, Andrew. The Politics of Migration and Immigration in Europe. Sage Publications, London, 126-127 akt. Olcay Erkıral Tavas, Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri (Ankara: TİAV-AREM Yayınları, 2022).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. <https://www.goc.gov.tr/gigm-mevzuati> (Erişim Tarihi: 20.09.2023).
- Göçmen, İlke. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 30 Ocak 2015.
- Güller, Mehmet Ali. “Erdoğan’ın Orta Doğu’daki Misyonu.” 03.07.2013. <https://mehmetliguller.com/tag/gazi-misirli/> (Erişim Tarihi: 01.08.2024).

- Güller, Mehmet Ali. “Suriye’nin Sevr’i: Amerikan Koridoru.” İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015.
- Gürsel, Kadri. “Suriye Politikasında Değişim Ne Demektir?” Milliyet, 20 Mayıs 2013. <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/kadri-gursel/suriye-politikasinda-degisim-ne-demektir-1711045> (Erişim Tarihi: 01.08.2024).
- Hathaway, James C. "Harmonizing for Whom: The Devaluation of Refugee Protection in the Era of European Economic Integration." Cornell International Law Journal 26, no. 3 (1993): Article 8.
- Hollifield, James F. “The Politics of International Migration-How can web bring the state back in?”, Migration Theory: Talking across Disciplines. C. B. Brettell and J. F. Hollifield (Ed.), Routledge, New York,
- Huysmans, Jef and Vicki Squire. “Migration and Security.” <https://oro.open.ac.uk/17257/2/B2FAA87.pdf>.
- IMO (International Organization for Migration). World Migration 2005: Costs and Benefits of International Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2005_3.pdf (Erişim Tarihi: 04.08.2024).
- İçduygu, Ahmet, v.dğr. Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, Ocak 2014.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı. Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 25.02.2024).
- İnat, Kemal. “Trump’ın Suriye Politikasını Anlamak.” SETA Yayınları, 9 Ekim 2019.
- İnce, Celal. “Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt:11, Sayı 18, (Haziran 2019)
- İnce, Celal. “Uluslararası Göç Bağlamında Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Mekansal Yoğunlaşması.” *İKSAD Publishing House*, (Kasım 2018)
- İnternet. “Anlaşmanın Fransızca Orijinal Metni için bkz: TRAITÉ instituant la Communauté Économique Européenne et Documents Annexes, Rome, 25.03.1957.” <https://www.touteleurope.eu/fonctionnement-de-l-ue/les-traites-de-rome-1957/>.
- İşyar, Ömer Göksel. Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası: Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düğümü. Bursa: Sayda Yayıncılık, 2018.

- Kanat, Selim ve Merve Aytaç. “Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik İle Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları.” Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 1, no. 55 (Ekim 2018): 55-86.
- Kapu, Hüsni. TRA2’de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma. T.C. Serhat Kalkınma Ajansı. Kars, (Eylül 2012)
- Kışlık, Metin. Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması Ve Vize Muafiyet Süreci. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İzmir, 2018.
- Koçöz, Remzi. Türkiye’nin Avrupa Serüveni: AB Sürecinde Türkiye-Avrupa İlişkileri. Ankara: Nobel Yayınları, 1. Basım, Ekim 2023
- Kurbanoglu, Bahadır. “Sığınmacılar Konusunda Paralize Olan Siyaset.” Perspektif, 27 Eylül 2023. <https://www.perspektif.online/siginmacilar-konusunda-paralize-olan-siyase> (Erişim Tarihi: 01.08.2024).
- Larivé, Maxime H. A. A Crisis for the Ages: The European Union and the Migration Crisis. The Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, No. 15. Miami: European Union Center of Excellence, 2015.
- Lavanex, Sandra. “The Europeanization of Refugee Policies: Normative Challenges and Institutional Legacies.” Journal of Common Market Studies 39, no. 5 (2001).
- Lee Everett S., “A Theory of Migration”, Demography, Cilt 3, Sayı 1, 1966
- Macaristan Başbakanı Orban: Sığınmacılar Hristiyan Kökleri Tehdit Ediyor. *BBC News Türkçe*. 03.09.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903_macaristan_gocmen (Erişim Tarihi: 31.07.2024).
- Macaristan, Mültecilere Kapılarını Kapattı, BM’ye Göre Orban Ülkede Neredeyse Sığınmacı Bırakmadı. *Euronews*. 31.08.2020. <https://tr.euronews.com/2020/08/31/macaristan-multecilere-kap-lar-n-kapatt-bm-ye-gore-orban-ulkede-neredeyse-s-g-nmac-b-rakma> (Erişim Tarihi: 26.03.2024).
- Massey Douglas S. v.dğr., (1993). “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, *Population and Development Review*, Cilt 19, Sayı 3, 1993
- Merkel: Göçmen Krizinin Çözümünde Türkiye’nin Rolü Kilit. *BBC News Türkçe*. 15.09.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151015_ab_zirve_gocmen_turkiye (Erişim Tarihi: 16.07.2024).

- Milli Savunma Bakanlığı MAFAM Koordinatörlüğünde 226 Bin Mayın İmha Edildi. *Anadolu Ajansı*. 03.04.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/milli-savunma-bakanligi-mafam-koordinatordugunde-226-bin-mayin-imha-edildi/3182347> (Erişim Tarihi: 31.07.2024).
- Miş, Nebi ve Ömer Behram Özdemir. Suriye 2013. Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.
- Muftuler-Bac, Meltem. "Externalization of Migration Governance, Turkey's Migration Regime, and the Protection of the European Union's External Borders." *Turkish Studies* (Ekim 2021).
- Mülteci Krizi: AB ve Türkiye Karşılıklı Tavizlerle Anlaştı. *BBC Türkçe*. 30.11. 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151129_ab_turkiye_zirve (Erişim Tarihi: 10.07.2024).
- NATO/Stoltenberg: Türkiye Hava Sahasını Koruma Hakkına Sahiptir. *Bloomberg*. 30.09.2015, <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1838198-natostoltenberg-turkiye-hava-sahasini-koruma-hakkina-sahiptir> (Erişim Tarihi: 05.07.2024).
- Onuş, Sinan. "ABD ve Almanya, Patriotlar'ı Neden Çekiyor?" *BBC News Türkçe*, 18 Ağustos 2015. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150818_patriot_turkiye (Erişim Tarihi: 05.07.2024).
- Orban: AB'nin Sığınmacı ve Göçmen Anlaşması Başarısızlığa Mahkum. *TRT Haber*. 22.12.2023. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/orban-abnin-siginmaci-ve-gocmen-anlasasi-basarisizliga-mahkum-822870.html> (Erişim Tarihi: 28.03.2024).
- Ökten Sipahioğlu, Buket. "Türkiye-Avrupa Birliği 2016 Göç Mutabakatı: Son Durum ve Güncellenme Tartışmaları." Sayı 4, 14 Temmuz 2024.
- Özaslan Kamil, "Dış'tan İç'e Evrilen Bir Kitlesele Göç: Türkiye'nin Suriyelileri" *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1 (Haziran 2023)
- Özcan, Mehmet. "Avrupa Birliği Adli İşbirliği Birimi (EUROJUST): Gelişim ve Perspektifler." *Avrupa Araştırmalar Dergisi* 13, no. 1-2 (2005).
- Özcan, Mesut. "AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi." *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Haziran 2017.
- Özdemir, Erol. "Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* Cilt 1, Sayı 3 (Aralık 2017)

- Özer, M. Akif."Avrupa Birliğine Tam Üyelik Yolunda Türkiye." Sayıştay Dergisi 69 (2008): 49-71.
- Polat, Doğan Şafak, v.dğr. "Arap Baharı ve Suriye Savaşı." In Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Ankara: Beta Yayıncılık, 2016.
- Presidency Conclusions of Tampere European Council, Tampere, 15-16 October 1999. https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#a (Erişim Tarihi: 07.03.2024).
- Ravenstein, Ernst Georg. "The Laws of Migration", *Journal of the Royal Statistical Society*, Cilt: 48 Sayı:2 London, UK, 1885
- Report From the Commission to the European Parliament and the Council on the Evaluation of the Dublin System. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0299&from=EN> (Erişim Tarihi: 05.02.2024).
- Resmi Gazete. Türk Vatandaşlığı Kanunu. 22 Şubat 1964. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11638.pdf> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Risse-Kappen, Thomas. "Collective Identity in a Democratic Community." In Domestic Politics and Norm Diffusion in International Relations: Ideas do not float freely, edited by Thomas Risse, 2016.
- Roe, Paul. "Societal Security." In Contemporary Security Studies, edited by Alan Collins. Oxford: Oxford University Press.
- Rumelili, Bahar and Sibel Karadağ. "Göç ve Güvenlik: Eleştirel Yaklaşımlar." Toplum ve Bilim, no. 140.
- S-400: Türkiye'nin Rusya'dan Satın Aldığı, ABD'yle Krize Yol Açan Füze Savunma Sistemi." *BBC News Türkçe*. 27.09.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58709766> (Erişim Tarihi: 05.07.2024).
- Saliji, Turker. Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2018.
- Samur, Hakan. "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları." Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 10-11, sy.12-13-14-15 (Nisan 2009):163-96.
- Samur, Hakan. "Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım." Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 5, no. 2 (2008).
- Sayın, Hüdayi. *Uluslararası Göç Ve Uluslararası Güvenlik*, Ankara: Berikan Yayınevi,2020

- SETA. "AFAD Başkanı, SETA Washington'da Suriyelileri Konuştu." 22 Nisan 2015. <https://www.setav.org/haber/afad-baskani-seta-washingtonda-suriyelileri-konustu> (Erişim Tarihi: 16.07.2024).
- Sheehan, Michael. International Security: An Analytical Survey, London: Lynn Rienner Publishers, 2005.
- Stalker, Peter. "Migration Trends and Migration Policy in Europe." International Migration 40, no. 5 (2002): 151-153 akt. Rasim Bayraktar, "Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa." Hitit Üniversitesi İlahiyat Üniveristesi Dergisi 12, no. 24: 113.
- Suriye Meselesi ve Mülteci Krizi." <https://www.ab.gov.tr/siteimages/abyayinpdf/yayinlar/4/4.kitap%C3%A77%C4%B1k-Suriye%20Meselesi%20ve%20M%C3%BClteci%20Krizi.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2024).
- Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri." ORSAM-TESEV, Rapor No: 195, Ocak 2015.
- Suriyelilerin Eve Dönüşü İçin Ülkenin Kuzeyindeki Briket Ev Yapımları Hızla Devam Ediyor." *Anadolu Ajansı*. 20.05.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/suriyelilerin-eve-donusu-icin-ulkenin-kuzeyindeki-briket-ev-yapimlari-hizla-devam-ediyor/2902006> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).
- Şimşek, Doğu. "Turkey as a 'Safe Third Country'? The Impacts of the EU-Turkey Statement on Syrian Refugees in Turkey." Perceptions 22, no. 4 (2017): 161-182.
- Şirin, N. Aslı. "AB'nin Göç ve Sığınma Politikaları." Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, der. S. Gülfer İhlamur-Öner, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. "Ankara Anlaşması." md.2, 08 Şubat 2011. <https://www.ab.gov.tr/117.html> (Erişim Tarihi: 01.07.2024).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. "Türkiye-AB İlişkileri." 15 Kasım 2022. <https://www.ab.gov.tr/4.html> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2024).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. "Türkiye-AB Zirvesi 7-8 Mart 2016 Tarihlerinde Brüksel'de Gerçekleştirildi." 8 Mart 2016. <https://www.ab.gov.tr/50233.html> (Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2024).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. "Türkiye-AB Göç ve Güvenlik Yüksek Düzeyli Diyalogu Brüksel." 23 Kasım 2023. <https://www.icisleri.gov.tr/turkiye-ab-goc-ve->

[guvenlik-yuksek-duzeyli-diyalogu-toplantisinin-ortak-basin-aciklamasi](#) (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2024).

Tavas, Olcay Erkıral. *Uluslararası Göç Yönetimi AB ve Türkiye İlişkileri*, Ankara: Tiav, 2022

TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 27.06.2024)

Tepealtı, Fahrettin. “Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye.” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020.

Topak, Özgün E. ve Luna Vives. "A Comparative Analysis of Migration Control Strategies Along the Western and Eastern Mediterranean Routes: Sovereign Interventions through Militarization and Deportation." *Migration Studies* 8, no. 1.

Turhan, Ebru. “Mülteci Krizinin AB-Türkiye İlişkilerine Etkileri: AB’ye Üyelik Sürecinden Bir ‘Stratejik Ortaklığa’ Doğru mu?” İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 16, no. 31.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. “Suriye Meselesi ve Mülteci Krizi.” <https://www.ab.gov.tr/siteimages/abyayinpdf/yayinlar/4/4.kitap%C3%A7%C4%B1k-Suriye%20Meselesi%20ve%20M%C3%BClteci%20Krizi.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. “Avrupa’nın Bütünleşmesi Ancak Türkiye’nin Birliğe Tam Üyeliğiyle Tamamlanacaktır.” 10 Ekim 2023. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/149793/-avrupa-nin-butunlesmesi-ancak-turkiye-nin-birlige-tam-uyeliğiyle-tamamlanacaktır-> (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. “Türkiye’nin NATO’ya Üye Oluşunun 51. Yıldönümü.” <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/5559/turkiyenin-natoya-uye-olusunun-51-yildonumu> (Erişim Tarihi: 05.07.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. NATO Zirvesi 2014. <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/nato2014/nato/> (Erişim Tarihi: 05.07.2024)

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası. <https://www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

- Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı. “Mayın Faaliyeti Hakkında Merak Edilenler.” <https://www.msb.gov.tr/Mafam/icerik/mayin-faaliyeti-hakkinda-merak-edilenler> (Erişim Tarihi: 31.07.2024).
- Türkiye ile AB Yakınlaşması: Bundan Sonra Ne Olacak?" *BBC News Türkçe*. 31.08.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45368372>. 31 Ağustos 2018. (Erişim Tarihi: 10.03.2024).
- Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.(1994, 30 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı:22127). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> (Erişim Tarihi:15.09.2023)
- Uluslararası Af Örgütü. Avrupa’nın Sınırında: Yunanistan’ın Türkiye Sınırında İnsan Hakları İhlalleri. Londra: Uluslararası Af Örgütü Yayınları, 2013.
- Uluslararası Göç Örgütü. Uluslararası Göç Hukuku *Göç Terimleri Sözlüğü* (Editörler: Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath- Cross), İkinci Baskı, IOM, 2013, No:31
- Uluslararası Göç Örgütü. Uluslararası Göç Hukuku *Göç Terimleri Sözlüğü* (Editörler: Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath- Cross), İkinci Baskı, IOM, 2013, No:31
- UNHRC. “Suriyeliler Artan Güvensizlik ve Kötüleşen Şartlardan Kaçarken, Suriyeli Mültecilerin Toplam Sayısı 3 Milyona Erişti.” <https://www.unhcr.org/tr/12834-suriyeliler-artan-guvensizlik-ve-kotulesen-sartlardan-kacarken-suriyeli-multecilerin-toplam-sayisi-3-milyona-eristi.html> (Erişim Tarihi: 16.07.2024).
- Uysal, Ceren. "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler." *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* 1, no. 1 (200): 140-153.
- Ürgen, Ekin. “5. Yılında Avrupa Birliği-Türkiye Mutabakatı Genel Çerçeve.” *Göç Araştırmaları Derneği*, 5 Nisan 2018. <https://gocarastirmalaridernegi.org/tr/calismalar/arastirmalar/ab-tr-mutabakatinin-5-yili/197-5-yilinda-avrupa-birligi-turkiye-mutabakati> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2024).
- Üstün, Kadir. “ABD’nin Suriye Politikasının İflası.” SETA Yayınları, 21 Ekim 2019.
- Veysel. Eren ve Şebnem Çakran. “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14, sy.39 (Ekim 2017): 1-30.

- Waeber, Ole. "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi." In Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Wallerstein Immanuel, Dünya Sistemleri Analizi, (Çev: Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy), BGTŞ Yayınları, 2011.
- William Petersen, "A General Typology of Migration." *American Sociological Review*, Cilt 23, Sayı 3, 1958.
- Yalçın, Hasan Basri ve Burhanettin Duran. "Avrupa Birliği'nin Suriye Stratejisi Suriye Krizinin AB-Türkiye İlişkilerine Etkisi." Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri, İstanbul: SETA, Mayıs 2018.
- Yıldız, İbrahim. *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*, Ankara: Kırmızı Çatı, 2018
- Yılmaz, Abdurrahman. "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri" , *Journal of Turkish Studies* ,2014, (ss.1685-1704), s.1687-1688
- Yılmaz, Gaye. "Düş, Umut, Acı ve Travmanın Sentezi: Sermaye Birikiminde Göçmen Emeği." *Toplum ve Hekim*, 23.
- Zolberg, Aristide R., "Thenextwaves: Migration Theoryfor A Changing World", *International Migration Review*, Cilt 23, Sayı 3, 1989

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yıllara Göre Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeliler	57
Şekil 2: 1 Şubat 2024 itibariyle Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	58
Şekil 3: 22 Şubat 2024 İtibariyle Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı	59
Şekil 4: 22 Şubat 2024 İtibariyle Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı	60
Şekil 5: Mare Nostrum ve Triton Kapsamında Yürütülen Operasyonların Karşılaştırılması ve Olay Yerleri	109

ÖZGEÇMİŞ

Melek Usta, 2016 yılında Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü'nde lisans eğitime başladı. 2020 yılında lisans eğitimini tamamladı. Ardından 2021 yılında Karabük Üniversitesi'nde Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitime devam etti. Aynı yıl Göç İdaresi Genel Başkanlığı emrinde göreve başladı. Halen İstanbul İl Göç İdaresi bünyesinde Sabiha Gökçen Uluslararası Havalimanı'nda görevini yürütmektedir.

